

První souborné vydání Spisů Karla Hynka Máchy, jež chystal jeho bratr *Michal Mácha*, mělo vyjít již roku 1843, podle zachovaného titulního listu (*S*), ale první sešit vyšel až roku 1845 za redakce *Karla Sabiny*. Obsahoval dost podrobný Úvod povahopisný a začátek Máje až k verši 384, bez dedikační básně. Již tam se zmiňuje Sabina o některých potížích vydavatelských (str. 72): „První snažení Máchova bratra bylo sebrati vše, cokoliv započato aneb již ukončeno v rukopisech Hynkových se našlo; i poštěstilo se mu sebrati tolik, že tuto sbírku uspořádati mohl. Jsme však přesvědčeni, že některé zlomky jistě se ztratily, a sice bezpochyby u některého z pánů opisovačů, jimž vydavatel spisy ku přehlédnutí a spořádání brzo po smrti Hynkové svěřil. Čí vinou se to stalo, ten nech vědomím se tresce, že odejmul *myšlenku* celému národu!“ Již devět let po smrti Máchově byly tedy ztraceny některé rukopisy, které Sabina z osobního styku s Máchou znal.

Máchova literární pozůstalost prošla nejdřív rukama několika přátel, z nichž každý se cítil povolán texty upravovat. Potvrzuje to i zpráva Siegfrieda Kappera ve vídeňských *Sonntags-Blätter* z 1. května 1842, inspirovaná patrně Nebeským. Kapper líčí, jak se Máchovy rukopisy octly v rukou jeho přátel, „um die Reise durch die Hände von hundert Literaten und Diletanten zu machen“, a nakonec se ptá: „Jsou vám relikvie vašeho snad největšího básníka tak bezcenné, že je necháte zplesnivět, pohodit a zakramařit mezi starou nepotřebnou makulaturou a vetší?“ Kapper přehnal počet přátel, ale zdá se, že Sabina dostal do rukou z valné části jen pouhé opisy.

Především převzal starší opisový materiál vydání, jež bylo připraveno již roku 1839. O tom, jak se toto vydání octlo na censure, zachoval se Vocelův dopis z Brucku nad Litavou z 12. června 1842, v němž odpovídá A. V. Šemberovi, který mu nabídl, aby vydal Meč a kalich v Olomouci: „Obávám se, by o censuru holomouckou nezavadil. Vídenskou censuru musíme vezdy co reserv naposled ponechati. Např. Máchové pozůstalé spisy před 3 lety v Praze *damnatur* (odsuzuje se) obdržely; před 5 nedělemi jsem je do vídenské censury dal, a za 14 dní již jsem je nazpět obdržel, a sice s „*imprimatur*“, a aniž *jediného* slovíčka vyškrtнуto nebylo. Šafařík v Praze jest náš, a protož méně na choulostivých rozpacích vězí.“ Vocel ovšem netušil, že censurem, který dal ono neblahé *damnatur* roku 1839, byl právě Šafařík, který se v dopise Klá-

celovi netají nechutí k mladým básníkům: „Blýskavých bublin a cínkání a břinkání až hrůza mnoho: Villani, Mácha, tj. posthuma (v cenzuře), atd. atd. atd. — celé to haldy básní. Tyto básně na mne působí jak pražské kolovrátky čili verkle, jež od rána do večera slyším (jakož ty básně z povinnosti čísti musím), — mohl by mne jimi ze světa vyhnati.“ V obou zprávách se mluví o „pozůstalých spisech“, můžeme tedy předpokládat, že tu jde o opisy Máchova spolužáka Habránka (viz o něm dále), jak je vidno ze zachovaného titulního listu, připojeného k opisům Máchovy prózy (viz *S*). Titulní list zní: Pozustale / Spisy / Karla Hynka Máchy. Rok není uveden. Proč k vydání spisů roku 1842 nedošlo a kdo spisy uspořádal, nevíme. Snad někdo upozornil Michala, že Habránkovy opisy (jinak poměrně dost spolehlivé) nebyly po stránce jazykové způsobilé k tisku.

Dále převzal Sabina opisový sešitek *M*, z něhož čerpal již před ním opisovač Habránek, takže sešitek *M* představuje nejstarší pokus o sebrání Máchových básní. Sabinovi se dostaly do rukou také texty již upravované, jako jsou oba besední opisy Mnícha (*S*₁ a *S*₂, srov. poznámky tamtéž). Jeho úkol nebyl záviděníhodný. Neznal rukopisný sborník *B*, který byl objeven až v letech padesátých, neznal úplně znění Pouti krkonošské aj.

Nepochybujeme však, že Sabina měl k dispozici také materiál, který se během dlouhé doby poztrácel a zakramařil. Jistě měl v rukou neznámý „villaniovský“ zápisník, o němž se podrobně zmiňuje K. Janský v díle Karel Hynek Mácha, život uchvatitele krásy (1953, 317, dále jen *Životopis*) a v článku Putování za K. H. Máchou (*Nový život* 1954, 646n.); musel také znát rukopisy nebo opisy prací, u nichž jsme dnes odkázáni jen na znění z Kobrova vydání. Sabina se snažil odstranit přílišnou zlomkovitost díla tím, že podle potřeby upravoval leckde verše, ba dokonce v dobrém úmyslu snad připsal i závěrečnou sloku *Cesty z Čech*.

I Sabinovo vydání spisů ztroskotalo hned při prvním sešitě. Po dalších svízelných jednáních, o nichž najde čtenář podrobnou zprávu v Janského *Životopise* v kapitole *Finale* (také v článku O. Králíka, Mácha na posmrtné cenzuře, *ČMM* 67, 1947, 78), vyšlo konečně roku 1862 první souborné vydání Máchova díla u nakladatele I. L. Kobra (dále *K*). Jeho znění prošlo po Sabinovi ještě dalšími změnami: *František Ladislav Vorlíček*, který spisy původně pořádal pro Kateřinu Jeřábkovou (jak dokazuje Fr. Krčma v článku Mácha a Rieger, *Lumír* 51), převzal rukopisný materiál, již částečně upravený Sabinou pro vydání z roku 1845. Po něm upravil text asi *Václav Filípek*, který tehdy spolupracoval v Kobrově sbírce „Spisů výtečných českých básníků novo-

věkých“. V Máchově díle, jak nám je představuje vydání *K*, je tedy vlastně několik vrstev cizích úprav, mnohdy dost nešetrných. Dokonce ani texty otiskované za života Máchova nebyly ušetřeny zásahů redaktorů nebo tiskárenských korektorů.

Kvůli zjednodušení a větší přehlednosti a také vzhledem k tomu, že většina rukopisného materiálu je dnes soustředěna v literárním archivu Národního musea v Praze, přeměnili jsme dosavadní značky dvou předešlých kritických vydání (Krčma a Janský) celkem shodně se značkami v Králově Historii textu Máchova díla (dále HT) takto: *B* — svazek opisu třiceti básní a písní z roku 1830—1832, *C* — knižní vydání Cíkanů z roku 1857, *K* — Kobrovo vydání Spisů K. H. Máchy z roku 1862, *M* — sešit musejního opisu básní, *L* — Mikovcův Lumír, *O* — opisy, *R* — Máchovy rukopisy (kromě *Ž*), *S* — opisový materiál Sabinovy edice z roku 1843—1845 (dříve *M*₃, *M*₉, *U**B*₀, *U**B*₁, *U**B*₂), *T* — tisky, *Ž* — Zápisník Máchův z let 1833—1835. Podrobný seznam značek s odvoláním na dřívější značky je uveden na str. 475 až 485.

Naprosto spolehlivé jsou jen Máchovy rukopisy, pokud nejsou znešvařeny cizími zásahy jako v Mníchu (*Ž*). Druhého stupně spolehlivosti jsou opisy pořízené přímo z rukopisů, vyloučíme-li menší poklesky písařské, pramenící z nepozornosti nebo nepochopení (*M*), nebo drobné úpravy pravopisné (*B*). Dost věrohodný se zdá opis *O*₂, avšak velké opatrnosti je třeba u Sabinova materiálu *S* a u všech pramenů odvozených z *S* — především u *L* a *C*, u některých rukopisů (*O*) a zejména u *K*.

Na některých rukopisech a zejména v opise *M* jsou četné glosy opisovače ze začátku let čtyřicátých. Na rukopise *R*₂₂ je vedle přípisu ještě jeho automatický záznam: *H*, *H*, *Habr.* Podle dobrozdání paleografa prof. Šebánka jde tu s největší pravděpodobností o začátek vlastního jména opisovače, kterým byl jistě Máchův gymnasiijní spolužák Jan Habránek, studující s nevalným prospěchem. Jeho poznámky jsou potud důležité, že nám osvětlují, jak si první pořadatelé počínali. Všude, kde Habránek připsal poznámku, můžeme bezpečně soudit, že měl k dispozici jiný pramen. Poznámky mají ráz evidenční: *odepsaná*. *Obrazy ze života mého*, *Intermezzo*, nebo *K hledání v Obrazy ze života mého*, nebo *odepsaná*. *K najítí* (!) *v Obrazy ze života mého*, nebo *v knize Díla* (tj. v *Ž*), nebo se spokojil jen pouhým konstatováním *odepsaná*, což všechno značí „mám již opsáno odjinud“ (Jungmann: *odepsati* = přepsati, abschreiben, kopieren). Většinou má skutečně *K* jiné znění, ovšem někdy není vyloučeno, jako v případě básně *Hoj*, byla noc!, že Habránek i *M* měli stejnou rukopisnou předlohu. O dosahu těchto poznámek pro edi-

torův postup pojednáváme u každé básně zvlášť. Habránkovy první opisy mohly být dost spolehlivé, jak vidíme z opisu Rozbroje světů (*S*); bohužel se jich mnoho nezachovalo, poněvadž byly psány starým pravopisem a po Sabinových opravách byly znova přepsány novým pravopisem. Sabinova poznámka o ztracených rukopisech je tedy oprávněná, neboť již Habránek používal z nedostatku jiných pramenů sborníčku *M*, jehož některé předlohy byly v té době už ztraceny.

Velká část rukopisů zakotvila později u Máchova přítele Eduarda Hindla, který však postupně část rozdal známým (I. L. Hrdinovi aj.), potom je rozdávala jeho dcera Božena Hindlová a zbytku se zmocnil R. I. Kronbauer pro Nakladatelské družstvo Máje, ale nedeponoval je na jednom místě, nýbrž roznesl část po příbuzných a přátelích. Z Družstva Máje dostaly se rukopisy na Kokořín (jako majetek Jana Špačka) a odtud do literárního archivu Národního musea. Valná část rukopisů, opatrovaných Hindlem, je však dnes neznámá. Také Michal Mácha měl mnoho rukopisů, ale ty se časem prodejem nebo darováním rozplynuly a jen část je jich v Národním museu. O jiných ztracených rukopisech psal Fr. Krčma v LF 60, 1933, 175 a 179. Jan Neruda ve fejetonu V době růží (Drobné klepy II) se letmo zmiňuje, že u Alfreda Waldaua je uloženo několik památek máchovských. Z ústní zprávy Waldauova synovce spisovatele Gustava Jaroše víme, že on sám rozdal z těchto máchovských památek po strýci asi deset lístků neznámým sběratelům. Jedním z nich byl sběratel Fr. Rys, který obdržel opis *O 10*. Božena Němcová poslala A. V. Šemberovi neznámý lístek rukopisu Máchova (Listy I, 171). Máchův spolužák Ant. Šimák měl podle sdělení jeho syna některé neuveřejněné Máchovy básně, dal je neznámému učiteli z Citova pod Řípem, který slíbil, že je uveřejní, ale nestalo se tak. Václav Mach píše v Akademických pamětech, že se mu ztratil při stěhování z Hradce do Prahy balík, kde byly „všeliké listiny Máchou psané“. Nejbolestnější je ztráta Máchova zápisníku zastaveného Michalem s jinými rukopisy u barona Villaniho. Byl to sešit podepsaný *H. Mácha*, formátu přibližně 23 × 17 cm, asi 60 stran popsaných perem i tužkou, česky i německy. Podle pamětníka dr. Gustava Villaniho byly v něm četné verše. Jsou ztraceny rukopisy všech prací, které známe jen z upravovaných opisů, a četné práce jsme nuceni otiskovat bez jakékoli kontroly jen z nespolehlivého *K*. To, co známe z rukopisů dnes, jsou jen trosky.

Máchovy rukopisy se vyznačují tím, že v určitém období mívají stejnou formu nebo jiné shodné, zdánlivě bezvýznamné průvodní znaky. Mácha používal pro čistopisy linkované podložky vlastní výroby. Jedna se zachovala na druhé straně Máchou odloženého a roz-

stríženého zlomku Slavné ticho panovalo. Má 17 nalinkovaných řádek, jejichž počet souhlasí s počtem řádek čistopisu Ivana (Vpřevod, R9). Jiné podložky používal Mácha pro čistopis Máje a pro čistopis deníku (verse B). Oba rukopisy mají skorem stejný formát a po 24 řádkách na stránce a oba jsou ze stejného časového období. Také rukopisy R6 a R7 (Bratři) nejsou časově příliš vzdáleny, protože jsou oba psány dvousloupcově. Přísaha, Pouť krkonošská (R5) a sešit písní R29 jsou vesměs stejně podepsány a datovány v levém rohu nahore v září a říjnu 1833. Závažné je také, zdali bylo užito jména Hynek (starší) nebo Karel Hynek (mladší). I jazykově bývají rukopisy shodné v témže období. V Pouti krkonošské a v některých básních je často psáno *s nim*, *s tím*, jinde zas jen sporadicky. Krátká koncovka přídavného jména v 7. pádu jedn. čísla (tmavým, rozlehlým, vysokým, slavným apod.) je nejčastější v Karlově tejně. Přesunutí znaménka měkčení z *e* na *n* se objevuje občas v opise *M*, ale v malém zlomku Slavné ticho panovalo opakuje se hned třikrát za sebou (mně 2 ×, ustraňena). Také je záhodno všimati si proveniencie písemného materiálu, poněvadž se tím osvětlí mnohé souvislosti. To se týká jak rukopisů, tak opisů, těch ve zvýšené míře. Proto jim věnujeme více pozornosti.

Musejní opis *M* byl pořízen přímo z rukopisů (podrobný popis je ve vysvětlení zkratk). Písař měl malé znalosti gramatické, a proto opisoval věrně, otrocky a bezděky zachovával některé zvláštnosti a chyby originálu, jak se dá zjistit porovnáním se zachovanými rukopisy. V básni Ivan opsal chybu ve v. 1: Zjitra jasné vzhůru vzešlo sluncem, na četných místech jsou škrtnuty délky, aby odpovídaly stavu rukopisu, a podobně. Dokladů je tolik, že nemůže být pochyb o věrohodnosti opisů i těch básní, které známe jenom z *M*. Odmyslíme-li si občasné písařské chyby (přeskočení slova nebo řádky, špatné čtení), je to opis spolehlivý a cenný. Byl pramenem opisovače J. Habránka, Sabiny i vydavatelů *K*, protože četné rukopisné předlohy byly v době jejich práce už ztraceny. U některých čísel opisu *M* jsou neznámou rukou, avšak ještě před Sabinou připsány jednak římské číslice spolu s označením *bn* (tj. Bez nápisu) nebo *zl* (tj. Zlomky), nebo jsou bez označení (u básní s nadpisem), jednak arabské číslice s označením *Píseň*. Některé básně zůstaly bez označení i bez připsaných číslic. Toto uspořádání podává poučný obraz vydavatelského plánu, jehož autora neznáme. (Arabskými číslicemi v druhém sloupci uvádíme pořadové číslo *M*, pozdější přípisky Sabinovy označujeme *Sab.*)

Básně (všecky jsou ještě po celé levé straně *zatrženy* perem)

I	41	Šílenec (Hoj, byla noc!)
II	36	Královič
III	37	Proč, Vltavo (Pomněnky I; <i>připsáno</i> : Ohlas českých písní)
IV	38	[Budoucí vlast] (<i>Sab.</i> : Páže)
[V]		?
VI	7	Cizinec (<i>Sab. připsal název</i>)
VII	35	Těžkomyslnost (Zašlo slunce již za hory)
VIII	24	Vzor krásy
IX	23	Jaroslavna
[X]		?
XI	39	Andronicus
XII	6	Na popravíšti
XIII	34	Zpěv lovecký
XIV	17	Spí, ó dívka (<i>Sab. připsal Zastaveníčko</i>)
XV	42	[Těžkomyslnost] (Buďte zdraví; <i>Sab.</i> : Loučení)
XVI	18	Straba
XVII	19 a 20	Na hřbitově, Pěvec

Bez nápisu (označeno značkou *bn*)

I	10	Smutné vydej zvuky (Žalozpěv; <i>v K</i> Na úmrtí)
II	52	Jak v souhlasu (City vděčnosti I)
III	9	V přírodě
IV	16	Slunce zapadlo (<i>v K</i> začátek básně Na příchod krále)
V	32	[V chrámu] (Píseň) (<i>Sab.</i> : Bez nápisu básně)
VI	12	V svět jsem vstoupil
VII	21	Tichá řeka (Znělka) (<i>Sab.</i> : Bez nápisu)
VIII	43	Kdyby bylo (City II)
IX	46	Ó harfo
X	30	? Umlkni, potoku (Znělka) (<i>Sab.</i> : Píseň; <i>není označeno bn</i>)
XI	31	Aniž křičte (<i>není označeno bn</i>)
XII	49	Má děva
XIII	48	Ládné líce (z Boleslava)
[XIV]		?
XV	8	Kdo kdy v světě (<i>Sab.</i> : Bez nápisu)
XVI	47	Plná Lúna
XVII	50	Zašlo slunce za modravé hory
XVIII	51	Kde k nebesům (<i>není označeno bn</i>)
0	3	Měsíc stojí (<i>značka bn, ale s nulou</i>)

Písně

- [1] ?
- 2 28 [Noc] Temná noci! (*širší znění*)
- 3 29 Modřínové (*Sab. škrkl Píseň 3 a připsal: Ohlas česk. písní.*)
- 4 32 [V chrámu] <Píseň> (*původně označeno bn <IV>; Sab.: Bez nápisu básně*)
- ? [30a] <Holubice> <Píseň> (*Sab.: Mezi Zlomky*)
- Zlomky* (označeno zkratkou *zl*)
- I 33 Hrobka králů (*Sab.: báseň*)
- II 13 Cesta z Čech

Bez označení

- 1 chybí
- [2] [Rozprostřela] (*chybí začátek, zatrženo*)
- 4 Overture (Vzešel máj!)
- 5 Však co darmo (*zatrženo*)
- 11 Jestli byly
- 14 Viz, dvě růže (*Sab.: Do památního listu*)
- 15 Přes hvozd <Znělka>
- 22 Aniž tvůj že jsem
- 25 *chybí*
- 26 *chybí*
- [27] [Pod okénkem] (*začátek chybí, snad Píseň*)
- 40 Ivan (Zjitra jasné)
- 44 Tam na hoře holoubátko
- 45 Mdlý se chodec (Ivan — Poutník)
- 53 Hojho, slyšte (*začátek 2. sloky básně Pozdní večer, zatrženo*)
- 54 Kdo vlasti své
- 55 *utrženo, ?*

Přípisky opisovače Habránka jsou u těchto čísel:

- 3 Měsíc stojí, *odepsaná*
- 4 Overture (znělka č. 3), *K hledání v Obrazy ze života mého*
- 5 Však co darmo, *odepsaná*
- 9 V přírodě, u zdánlivě třetí sloky *Kleslá*
- 14 Viz, dvě růže (Do památních listů), *odepsaná*

- 28 Temná noci! (širší znění), *odepsaná. Obrazy ze života mého, Intermezzo*
 29 Modřínové, *odepsaná*
 41 Hoj, byla noc!, *odepsaná*
 44 Tam na hoře (Píseň Marinčina), *odepsaná. K najítí (sic!) v Obrazy ze života mého*
 45 Mdlý se chodec (Ivan, Vproud), z *Ivana*
 47 Plná Lúna, *odepsaná*
 49 Má děva, *odepsaná*
 50 Zašlo slunce za modravé hory (znělka č. 7), *odepsaná*
 53 Hojho, slyšte (Pozdní večer, širší znění), *Prolog k Pouti krkonošské*

Všechny přípisky znamenají, že Habránek už měl báseň opsanou odjinud. Dosvědčuje to *K*, jenž otiskuje č. 4, 28 a 44 z Květu, č. 29 z *R29*, č. 53 z *R12* a z č. 9 vynechává sloku označenou přípiskem Kleslá. U ostatních čísel má *K* buď znění skorem shodné s *M*, když totiž Habránek opisoval ze stejné předlohy jako opisovač *M*, nebo značně odchylné (45, 49), což znamená, že Habránek použil jiné předlohy, kterou dnes neznáme. Jeho přípisky najdeme i na Máchových rukopisech: v *R13* (lístek se 4 znělkami) je připsáno v knize *Díla* a *K* otiskuje text ze Zápisníku, v *R22* (Na hřbitově) jsou poznámky *Mám odepsáno číslo 19, Mám odepsáno číslo 20* a *K* otiskuje znění *M*. V *R22* je také německá báseň *Pensum* a u ní Habránkova poznámka *Toto jest trochu slabé*, avšak v jeho opisu německých básní *O8* je báseň vynechána. Pro určení stupně spolehlivosti versí *K* je to poznatek nadměru důležitý (srov. další poznámky k jednotlivým básním).

Vraťme se zase k *M*: některé původní názvy škrtl asi Sabina. Po straně zatržené č. 2 a snad i č. 53 patřily do oddílu *Básně*; proč bylo zatrženo také č. 5, nedovedeme vysvětlit. O. Králík si povšiml (HT 81), že některá čísla bez označení jsou shodná s básněmi zaznamenanými na rubu opisu *O10*. Není pochyby, že tu je jistá souvislost, ale Krčmova domněnka, že *O10* je součástí opisu *M*, je mylná. Význam křížků ×, které v tomto souboru nalézáme u nadpisů nebo číslování, je nejasný. Křížky chybí u č. 5, 19, 20, 22, 45, 50—54 (v tom smyslu opravujeme údaj O. Králíka, HT 82). Vedle křížků jsou tu ještě poznámky u těchto čísel: 4 m., 11 t[a]ke mám, 15 m., 17 m., 30a také m., 34 mám, 37 m., 38 m., 42 m. Znamenají *mám*, ale nevíme, kdy a kým byly připsány.

Velmi příbuzný souboru *M* je malý lístek *O10* s básní *Mrak* až přijde šerý. Na rubu jsou uvedeny názvy nebo začátky básní takto:

Ivan.

(Měsíc stojíš zesinalou tváří.)

Viz, dvě růže (atd.)

Přes hvozd tmavý. —

⟨Sbor bludic neviditelný.⟩

⟨Kdo vlasti své —⟩

⟨Z Obrazu: Vy hvězdy —⟩

⟨Tam na hoře holoubátko.⟩

⟨Vzešel máj —.⟩

Z Ivana: Mdlý se chodec

⟨Však co da⟩

Však co darmo smáčím svoje líce

Až na básně Měsíc stojí a Vy hvězdy jsou všechny totožné s básněmi bez označení v souboru *M*. Sbor bludic je vlastně součástí básně Aniž tvůj že jsem. Byla tu tedy jakási evidence nezařazených básní ještě před Sabinou.

Sborník *B* byl objeven až v druhé polovině let padesátých. Sabina jej neznal. Obsahuje třicet básní a písní z valné části označených 000, znamená, že *K* znal báseň odjinud, patrně z *S* (srov. další poznámky). Neoznačeny jsou Měsíček, Srdci mému, Vorlík, Na hrobě sestřiným, Věje vítr, Nesbírá v háje stínu, první Pomněnka a Panně Rošrové. Obtížné je vyložit, proč není značka u básně Měsíček (kdyby byl *K* použil textu *B*, museli bychom předpokládat velmi radikální změny vydavatelské v dobré polovině veršů — v *K* zjev méně obvyklý) a Na hrobě sestřiným (*K* otiskuje z *S*), dále u první Pomněnky zasázavské (snad nedopatření, neboť druhá Pomněnka je označena) a u písně Nesbírá v háje stínu (*K* otiskuje z *R29*). U osmi písní je ještě křížek, jistě proto, že písně byly známy z Květů (č. 15, 17, 19, 23—27, — u č. 15 byla v Květech otištěna jen první sloka). O. Králík supponuje jako předlohu pro *B* ztracený zápisník. Je pravda, že poslední báseň Panně Rošrové je datována 12. listopadu 1832 a v *Ž* navazuje Baláda datem 25. listopadu 1832, ale pak by to byl druhý ztracený zápisník. První, tzv. „villaniovský“, Sabina znal, neboť jej Máchův bratr Michal zastavil po finančním neúspěchu se Spisy z roku 1845 s jinými rukopisy (ale spíš opisy) u barona Drahotína Villaniho. Spíš tedy měl *B* předlohou rukopisný sborník veršů, něco podobného jako *R29* nebo *R2*, z něhož se bohužel zachovaly také jen dva listy. (Víme od Jos. Hindlové, že ze sešitku *R2* rozdávala Božena Hindlová lístky svým známým.) Okolnost, že *B* se uchoval v rodině Filípkově, potvrzuje, že jedním z posledních upravovatelů po Sabinovi byl Václav Filípek. V *B* byl zachován i při básních bez data, jak se zdá, pořad chronologický, což usnadňuje datování. Definitivní verse byly napsány později.

O2, obsahující opis osmi básní a písní neznámou rukou, nebyl určen

pro tisk za života Máchova, jak se domníval Králík (HT 72), neboť básně Přípis a Baláda byla by tehdejší censura nepropustila. Také v Z jsou části Balády z opatrnosti začerněny a v K je tato báseň otištěna až v doslovu. O2 byl spíš jeden z četných opisů, které kolovaly v letech třicátých (Flugblatt). Pořadatelova poznámka u básně Pod starým hradem: *do posledního svázku* (sic!) mohla znamenat, že bylo pomýšleno otisknout ji v doslovu ve IV. svazku Spisů u Jeřábkové, jak byly původně rozvrženy. Také tu může být souvislost se značkou v B, snad se měla v textu Spisů otisknout jen první sloka podle Květu a R29 a potom v doslovu znění širší.

Sabinův materiál S sestává jen z několika trosek. Větším dílem jsou to vyřazené opisy, které byly v konečné redakci K přepsány. Někde jsou číslovány listy, jinde strany, někde jen černě, jinde je černě číslování škrtnuto a nahrazeno červeným. Jsou tu opisy Habránkovy, Fr. L. Riegra a opisy neznámých osob, některé s opravami K. Sabiny. Devět listů je svázáno dohromady (dříve M3) s titulním listem nahoře červeně číslováním 3:

Spisy Karla Hynka Máchy

Pod tím je obrázek kříže na skále a za ním text:

Dalekát cesta má!

Marné volání!!

—

Svazek první.

V Praze 1843

Dále v tomto pořadí, do něhož jsme vsunuli kvůli přehlednosti samostatný volný list (dříve UB0):

<i>str.</i>	<i>černě</i>	<i>červeně</i>	<i>název</i>
2		4	Mrak až přijde
volný list	45—46	107—108	Královič
3—4	49—50	111—112	Jaroslavna (<i>škrtnuto tužkou</i>)
5	51	113	Kleslá
6	52	114	Na popravišti (<i>se značkou 000, škrtnuto tužkou</i>)
7	nečitelné	115	Na hrobě sestřiným
8	nečitelné	116	Zastaveníčko
9—10	nečíslováno		Mlynářův syn (<i>opis Riegrův</i>)
11—12	69—70		Umírající (<i>se značkou 000, škrtnuto tužkou</i>)
13—14	číslo listu 86		Proslov (<i>Sab.: Frydrych</i>)
15—18	75—78		<i>konec básně Čech</i>

Královič a strany 3—8 jsou psány stejnou rukou. Nečíslovaný Riegrův opis a také list s Proslovem (86) patřily původně do starší vrstvy sabinovského materiálu (opisy i původní rukopisy), očíslovaného jako *listy*. Jsou to oba besední opisy Mnícha: tři listy Riegrova opisu *S₁* (dříve UBm₁) s č. 20—22 a čtyři listy *S₂* (dříve UBm₂) s č. 23—26, dále šest listů Máchova rukopisu písní a pěti básní z roku 1833 (u nás *R₂₉*), očíslovaných 68—73, a konečně Habránkovy opisy Máchovy prózy s těmito čísly listů:

- 109—111 Valdek (dříve UBo)
- 112—113 chybí, vyříznuto
- 114—127 Karlův tejn (dříve UBo)
- 128—133 Rozbroj světů, chybí konec (dříve M₉)
- 134—135 chybí
- 136—138 Návrat, část I—III.

O. Králík konstatuje, že předběžné uspořádání básní v *M* (pořadatele před Sabinou) bylo východiskem edice *S*, protože se pořad do značné míry shoduje, třebaže Sabina básně Na hřbitově a Pěvec vyloučil a ocitoval v Úvodu povahopisném. Ovšem edici *S* přibyly další básně, které pořadatel *M* neznal. Značky ~~000~~ jsou z doby přípravy edice *K* (srov. poznámky o sborníku *B*).

Malý sborníček *O₁₅* (dříve H₃) není opis Hindlův, jak bylo dřív uváděno, je psán touž rukou jako některé básně v *S* (Jaroslava, Kleslá, Na popravíšti, viz výše); prof. Šebánek se domnívá, že je to ruka Habránkova, ovšem po roce 1843, po změně pravopisu. *O₁₅* nebyl určen pro tisk (formát, výběr), ale spíš pro soukromou potřebu, jak naznačuje výběr prací obsahu vlasteneckého: Přípis básní, Baláda, Návrat, Hrobka, V chrámu aj. Jsou to dost pečlivě opisy z edice *S*, částečně již upravené Sabinou. Do této kategorie opisů z *S* patří pravděpodobně také opis *O₁₂* (Hoj, byla noc!), *O₁₄* (širší znění básně Pod starým hradem) a *O₁* (opis Pouti krkonošské). Oba poslední opisy jsou psány stejnou rukou.

Do okruhu zjištěných opisovačů před Sabinou patřil také mladý Rieger. Jeho opisy zasluhují pozornosti jako celek: jsou to Syn mlynářův (*S*), začátek Mnícha (*S₁*), tři zlomky Bratří a zlomek z Boleslava (*O₇*). V opisech je psáno důsledně sem, sme, ste (m. jsem, jsme, jste) jako v rukopise básně Na smrt K. H. Máchy (srov. Traubovu monografii o Riegrovi). Opisy básně Syn mlynářův, zlomku z Boleslava, druhého a třetího zlomku Bratří ukazují, že úprav nebylo mnoho. V třetím jednání Bratří je změněno *patřila* na *viděla* a je přikomponován verš, vyplývající z kontextu scénické poznámky: Máchův text „Na otázku Jaro-

mírovu: Zdali zná tu síň, v níž se vynachází“ je změněn ve verš „Jaromír: Znáš-li síň, jenž bydlel tvým jest?“ To jsou nejpodstatnější změny. Opis zlomku z Boleslava má dokonce znění nejlepší. Zato Mních a první zlomek Bratří jsou textově podezřelé, snad jsou to montáže z různých znění.

Vzácným dokumentem, který patřil také do staršího materiálu *S* a na němž jsou přípisky Sabinovy, je úhledný Máchův rukopisný sešit *R29*. Je psán v říjnu 1833. Okolnost, že v *R29* je znění odlišné od písní otištěných v Květech roku 1834 a 1835, které se přimykají k versím starším, dá se vysvětlit tím, že Mácha měl několik sborníčků s různými názvy (srov. úvodní poznámky k Písním) a že některý sborník staršího data octl se v rukou J. K. Tyla, redaktora Květů. Autorské změny v textu v různých versích nepostupují vždycky v přímé linii, tj. následující verše nenavazuje vždy na versi předcházející, takže poslední znění (a tím je nesporně *R29*) nemusilo mít za předlohu znění bezprostředně předcházející. Tím se dá také vysvětlit, že se básník na některých místech po několika pokusech vrátil k původnímu, staršímu znění. O pravosti *R29* byly vysloveny O. Králíkem pochybnosti na základě tzv. „vnitřních kritérií“ (sloužících k podepření jeho these o primárnosti Máchova tvůrčího procesu), která tu nejsou průkazná a nemohou vyvrátit zjištění paleografická. Není ani myslitelné, že by někdo úmyslně falšoval Máchovy rukopisy (latinku i kurent) několik let po jeho smrti.

O jiných drobných rukopisech a opisech najde čtenář poučení v poznámkách u básní a v seznamu zkratk.

Při posuzování rukopisů je dobře si uvědomit okolnost, o které se zachovala pozoruhodná zmínka v Pichlových Vlasteneckých vzpomínkách (Hýskovo vyd., str. 92): „Mácha zvláštní měl zálibu každou novou básničku přátelům svým, kdykoliv jej navštívili, předčítati. Také bylo jeho libůstkou, že každou báseň svou na malých stejných lístcích *několikráté míval opsanou* (podtrhujeme). Považoval jsem to za přílišnou samolibost a ješitnost.“ Je nasnadě, že Mácha při každém opisu práci měnil a zdokonaloval, čímž si vysvětlíme existenci několika versí. Jeho „samolibost“ se dá omluvit jednak tím, že to byl jediný způsob, jakým mohl své práce rozšiřovat aspoň v okruhu přátel, jednak snahou mít doma pečlivě a krasopisně opsané čistopisy svých prací.

V této souvislosti uvádíme důležitý postřeh Jana Mukařovského o neustálém přesouvání motivů z jedné práce do druhé. Jednotlivé úryvky, verše, věty, odstavce přecházejí později beze změny prostým přiřazením do jiných děl. Mácha v mnohém případě starší práci opustil a použil její části v jiné práci. V básni Pod starým hradem škrtl tři

sloky a ponechal jen první, části Mlynářova syna přešly do vyspělé básně Měsíc stojí, začátek Těžkomyslnosti (Zašlo slunce) přešel do znělky Zašlo slunce za modravé hory. Části dopisů neznámé dívce a Benešovi putují do Pouti krkonošské a do básně V svět jsem vstoupil, ze dvou znělek a z fragmentu Jestli byly vzdálené to světy vytvořil Máchova Finale k Marince (viz též Dobrou noc!). Podobných případů najde čtenář hojně v komentáři. Některé práce byly mnohokrát měněny, než je básník uznal za definitivní. Jeho dílo je neustálé hledání, jež svědčí o autorově umělecké odpovědnosti a sebekritice. Bylo by tedy velkým omylem domnívat se, že Máchova tvořil primárně, že napsal báseň naráz, — právě naopak, tvořil těžce, každá práce procházela několikerou autorskou redakcí, básník neustále měnil a při každém prepisu vylepšoval, možno říci až pedanticky. Jsme přesvědčeni, že značná část prací z pozůstalosti by nebyla nikdy autorem uveřejněna, nebo rozhodně v docela jiné formě.

Mukařovský také poukázal na zlomkovitost Máchova díla, jež byla mnohdy úmyslná, jak ukazuje „zřejmý výsměch požadavku ucelenosti“ v parodickém Dosloví ke Křivokladu. Citujeme závěr Mukařovského studie: „Mezi sousedními slovy, větami, odstavci, všude, kde zbývá prázdné místo, prosvitá ono nevyslovitelné a neznámé, které bylo pro Máchova básníka i člověka tragickou hádankou světa. Smrt tím, že předčasně básníkovu dílo přerвала, toliko bezděky posílila tendenci vlastní dílu samému.“ (Máchovské studie, 237.)

Zásluhy o nový pohled na máchovské bádání textově kritické má kniha Oldřicha Králíka Historie textu Máchova díla (1953), jejímž zárodkem byla společná studie Janský—Králík, Text Pouti krkonošské a problémy textové kritiky u Máchovy (Slovesná věda 5, 1952, 41n.). Na základě nových poznatků bylo možno přikročit k novému vydání Máchova díla. Tím není řečeno, že všechny soudy pronesené v obou jmenovaných pracích jsou dnes platné. Během další práce, když byly pořízeny matrice (tj. přehledná souhrnná vyznačení všech růzností) všech prací, došlo namnoze k odchýlným závěrům. Naše vydání se vyrovnává se všemi názorovými rozpory a v nutných případech, aby v budoucnosti nedošlo k omylům, podává v poznámkách bližší vysvětlení, proč se od dřívějšího názoru odchyluje.

Snažili jsme se reprodukovat i všechny pozdější, leckdy pochybné soudy O. Králíka, jež však podléhají rychlým a častým změnám, takže při nejlepší vůli nemohli jsme je zachycovat do posledního data. Skončili jsme tudíž podzimem 1957 a odkazujeme pak na Králíkovu knihu Pout' krkonošská, Máchovy texty a Máchovy apokryfy, Olomouc 1957. Králík považuje téměř polovinu Máchovy tvorby za Sabinovy „apo-

kryfy“. O knize napsali referát F. Vodička, K. Janský a P. Spunar v České literatuře 6, 1958, 176n. a 238.

Při posuzování textu v *K* a *S* je třeba veliké opatrnosti. Nelze tu užít stejných metod jako při zkoumání textů antické literatury, kde je textový kritik odkázán jen na porušené opisy o celá staletí mladší a kde změny nebo dokonce podvrhy textů měly docela jiné příčiny. Vždycky je třeba se ptát především po důvodech odchylek, k nimž mohly vést zřetelové jazykové, rytmické a někdy i esteticko-puristické. Výjimečně se snažili první vydavatelé odstranit zlomkovitost díla přeskupením, sloučením nebo doplněním textu. Přitom nutno mít stále na zřeteli, že leckteré tzv. zlepšení textu mohl provést ze stejných příčin autor sám. Kde podobných důvodů není, tam se nemusíme pozastavovat ani nad textem zlepšeným, ani nad méně výrazným zněním, byť i mladším. Protože *K* zachovával z valné části grafickou úpravu veršů podle předlohy, může být také odlišná úprava grafická (jež sama o sobě není ovšem rozhodující) v souvislosti s jinými okolnostmi pomůckou při zjišťování odchýlné verse autorské.

Mechanickou pomůckou při datování — ovšem jen do jisté míry, pakliže tomu odpovídají i jiné předpoklady — je užívání rozdílných tvarů *vždy* a *vzdy*. Přibližně do konce srpna 1833, do tzv. „pouti krkonošské“, užívá Mácha tvaru *vždy*, naposled v Zápisníku na rkp. str. 44 v poznámce k Pouti krkonošské: Všecko co živého. Po prvé užil Mácha tvaru *vzdy* v Zápisníku na rkp. str. 46 asi začátkem září 1833 v záznamu Já miluju květinu. V rukopise Pouti krkonošské z 26. září 1833 jsou ještě tvary obojí, ve všech dalších pracích už jen tvar *vzdy*. Tato hranice platí ovšem jen pro dataci *rukopisů*, ne prací samých, neboť víme, že v R29 psal Mácha v říjnu 1833 *vzdy*, ale opsal si tam práce starší. U cizích opisů je třeba ještě větší opatrnosti: opisovač bezděky napsal spíš *vždy* než *vzdy*, a když i napsal *vzdy*, pak zase nevíme, zda nevynechal znaménko měkčení.

*

Mácha pomýšlel již v roce 1835 na vydání svých básní. V Deníku z roku 1835 dne 24. října o tom píše: „Četl jsem Trojanovu báseň. Báseň je dobrá. Nevydám-li brzo své básně, budu je moci brzo čísti, však ne co své, vydané.“ Dostí věrohodný zdá se výrok, který zaznamenává Sabina v Upomínce na K. H. M. (almanach „Máj“ 1858, str. 313): „Drobné své básně hodlám na valnou sbírku dovésti a doufám, že to nebudou nejspatnější mé práce. Konečně všecko, cokoliv našinec většího způsobí, patrnější svědectví dává o umění a směru jeho nežli o bezprostředním nadání. Jen co okamžik plodí, jest docela ryzé, samorostlé. Myšlénka, jež jako blesk shůry slétne, mysl roznítí a v skromné

básniče se objeví, jest pravý úryvek srdce básníkova. — Menší básně jsou dítky okamžitého naladění. Konečně i Byron svým nevelkým Farewel se neméně co velký básník objevil jako svým Child-Haroldem.“ — Oba záznamy se shodují v tom, že Máchova skutečně chystal sbírku drobných básní — podle Sabiny měla být rozsáhlejší. Poznámka o způsobu, jak básně vznikaly, netýká se ovšem formy a definitivního zpracování.

Protože nikde není uveden přesný plán uspořádání drobných básní, přihlíželi jsme jednak k chronologii, jednak k ideovým celkům. Jsou přitom značné potíže, jednak proto, že se obě hlediska kříží, jednak proto, že básně byly autorem později přepracovány; nelze tedy dosáhnout ideálního řešení. Zrušili jsme především oddíl Basně příležitostné a Basně bez nápisů a zlomky, jak byly přijímány od vydání z roku 1862, a rozdělili jsme básně do dvou oddílů. V prvním, chronologicky zhruba do konce roku 1832, převládají prvotiny a tvorba lyricko-epická. Vodítkem byl částečně sborník *B*. V druhém oddílu jsou básně přibližně od roku 1833, ačkoliv některé z nich (Mnich, Baláda) vznikaly již koncem roku 1832. Písňe jsou zde ponechány výjimečně samostatně jako celek, poněvadž valná část jich vznikala v letech 1831 až 1832, přepracovány však byly v říjnu 1833 a ještě později vznikaly písňe nové. Jen širší, lyricko-epické znění písňe Pod starým hradem jsme ponechali v oddílu Basní do roku 1832. V oddílu Zlomky básní otiskujeme drobné záznamy, počáteční náčrty, ojedinělé zlomkovité verše, které nepředstavují dokončený celek nebo konečnou redakci. Nejsou tedy v pravém slova smyslu součástí Máchova díla, jsou však důležité pro poznání způsobu jeho tvorby. Na konci každého oddílu jsou zařazeny básně, jejichž dataci nebylo možno určit. Aby nebyl zkrácen Máchův básnický vývoj, otiskujeme zde také básně vřazené do prózy. Tři básně, tvořící s prózou nedílný celek, otiskujeme v II. svazku: dvě písňe z Cikánů — Běhá jelen po lučinách a Viz, na vodách (z 3. a 4. kap.) a úryvek z Křivokladu Nadarmo bouře slunci hrozí.

Nebylo by správné stanovit násilně chronologii domnělého básníkova vývoje, který by byl zkonstruován na základě chronologicky neurčených básní. To by byl typický důkaz bludným kruhem, neboť ani u Máchy nebyl vývoj přímočarý.

Jak již bylo řečeno, prošla Máchova pozůstalost několikerou úpravou. Pořadatelé (Sabina, Vorlíček, Filípek aj.) zasahovali do textu opravami, aby jej přiblížili pravopisu a jazykovým zvyklostem let čtyřicátých a později let padesátých. Měnili pořádek slov, vylepšovali rytus, dosazovali jiné výrazy za slova, která se jim zdála nebásnická nebo jazykově nesprávná. Neustálým opravováním ztratila mnohdy báseň dočista původní podobu. Pochybnou snahou přiblížit jazyk Máchův

současným pravidlům ochudili vydavatelé bezděčně Máchův básnický sloh o jemnosti, jež musíme nyní pracně objevovat. Opravy jako *hrůzný* na *hrozný*, *žádný* na *nikdo*, *tejn* na *Týn*, *strůna* na *struna*, *žežulka* na *že-žulka* apod. jsou docela běžné. Někdy ani v těchto drobnostech nelze dobře rozlišit opravu vydavatelskou od původního textu. Mácha užíval střídavě *žel* i *žal*, *harfka* i *harfa*, *vzdy* i *vždy*, *Lůna* i *lůna*, *leč* i *lěč* apod., kdežto *K* jednotí vesměs důsledně na *žal*, *harfa*, *vždy*, *luna*, *leč* atd. Opravy jako *skrz dešť* na *z mraků*, *kolem něj* na *kolem něho*, *vzchází hvězdy* na *vzcházejí* aj. buď porušily rytmus, nebo byly napravovány dalšími zásahy ve verši, podle potřeby i ve verši následujícím. Podrobnosti najde čtenář v poznámkách na příslušných místech. (Srov. též studii B. Jedličky, Vydání spisů Máchových z roku 1862, LF 45, 1918, 104n.) Koho zajímá upravovatelská metoda blíže, nechť srovná Máj, Křivoklad, Marinku (uvádíme příklady nejjednodušší) se zněním v *K* a povšimne si rozdílů, jež zde neuvádíme, poněvadž jsou všechny bezpečně z ruky upravovatelů.

Máchovské bádání se shoduje v názoru, že u Máchy nelze měnit ani slůvka. Sám básník praví v Prologu k Pouti krkonošské:

Však jak pravím, pilně poslouchejte,
 neb jak slova jenom vypustíte,
 nikdy víc mně neporozumíte.

Proto bylo snahou všech dalších vydavatelů (Šťastný, Vlček, Krčma, Janský) očistit Máchův text od nánosu upravovatelského. Dopátrat se původního textu a pravého slova Máchova je však spojeno s nesčetnými obtížemi. Je k tomu zapotřebí dlouholeté trpělivosti, a v některých případech dodnes nemůžeme tvrdit, že výsledek je konečný. Novými objevy rukopisů, opisů a také zjištěním nových okolností vydavatelského zákulisí se text Máchův od vydání *K* podstatně osvětlil. To však neznamená, že lze provádět změny v textu pod rouškou oněch „vnitřních důvodů“, když nemáme oporu v jiném, spolehlivém textu. Pořadatelé Máchovy pozůstalosti do roku 1862 měnili text ze stejných důvodů a zajiště v dobrém úmyslu, víme však, s jakým výsledkem.

Jak při textově kritické práci, tak při pravopisné úpravě textu jsme se řídili kritickými a edičními zásadami České akademie věd a umění a současnou ediční praxí Ústavu pro českou literaturu; postupovali jsme přitom co nejšetrněji, aby zůstaly zachovány všechny zvláštnosti, které by mohly mít význam z hlediska jazykové a zvukové stránky Máchových textů a jejichž typy dále uvádíme.

Ve slovech domácích zachováváme původní kvanti tu, a to i v kolísání ve slovech jako *leč* i *lěč*, *Lůna*, *mních*, *ňadra* i *ňadra*, *následující*, *stán*, *strů-*

ny, usta, zříceniny; — vyrovnáváme kolísání ve slovech jako *misto, nim, tím* na podoby *místo, ním, tím*, zatím co důsledně autorovo *ními* ponecháváme (je i v rýmech); — opravujeme psaní *jích, jejích* (přivlastňovací zájmeno 3. osoby plurálu), dále opravujeme kvantitu v jednotlivých případech tam, kde šlo o přepsání nebo o přechodnou nejednotnost a nedůslednost. Všechny případy opravy kvantity však poznamenáváme, vyjma opravy typu *nesti* — *nésti* a opravy kvantity v psaní interjekce *o*, které všeobecně upravujeme na *ó* (s oporou ve výslovné poznámce Jungmannově o její dlouhé výslovnosti). Hláskovou podobu slov všeobecně zachováváme, a to i s kolísáním v koncovce podstatných jmen typu *bolest, budoucnost, vlast*, kde ponecháváme původní *-t* a *-ť* mimo případy vyrovnání v uzavřených pasážích textu (např. v téže básni) a s původním psáním *stkvíti se, zavzníti*; — upravujeme psaní souhláskových skupin ve slovech jako *předlka, smrtedlný* a psaní předpon *s-, z-, vz-*, kde nesouvisí s výslovností (zachováváme tedy kolísání *zvadlý, svadlý*).

Ve slovech přejatých upravujeme psaní podle nynější normy i s případným vyznačováním vyslovované délky např. ve slovech *Helvécie, Médea, Thálie*, zatím co ve slovech *balkón, Itálie, Sírius* je vyznačení délky původní. Všechny ostatní úpravy textu jsou výslovně uvedeny v poznámkách.

Upustili jsme od dobového psaní velkých písmen na počátku veršů. Zkratky jmen osob v dramatických zlomcích jsme rozvedli.

Původní interpunkce byla ponechána všude, kde je stylisticky možná, doplněna byla na místech syntakticky nutných, vypuštěna tam, kde je nadbytečná (např. před slučovacími spojkami). Dobové psaní vykřičníku za vokativy, interjekcemi nebo imperativy bylo změněno na čárku mimo případy, kde bylo ponechání vykřičníku potřebné z důvodů stylistických. Psaní dvojitych uvozovek bylo odstraněno; celkově bylo užívání uvozovek uvedeno ve shodu s dnešním způsobem.

Původní pravopis a interpunkce Máchových textů byly do značné míry zachovány ve vydání Krčmově, s nejnutnějšími úpravami též ve vydání K. Janského.

V našem vydání otiskujeme básně v původní strofické podobě. Aby byly hranice mezi strofami a odstavci jasné i při přechodu textu na novou stránku, tiskneme první verše jednotlivých strof a odstavců se zarážkou; tuto úpravu však neprovádíme a původní básníkovu úpravu i v prvním verši ponecháváme u strofických útvarů, jejichž kompozice je záměrně dána i zarážkami jednotlivých veršů. Na čtyřech místech (Jest pěvcův osud, V svět jsem vstoupil, Temná noci!, Páže) naznačujeme scházející nebo nedokončený text třemi tečkami, kterých Mácha nikde nepoužíval (jen v Křivokladu užil na dvou místech *pěti* teček).

V aparátu před značkou] uvádíme znění otištěné v textu, za touto značkou pak různovětní. Škrty klademe do špičatých závorek < >. V hranatých závorkách [ ] jsou doplňky vydavatelské. U různovětní vztahujících se k těmto verším neopakujeme číslo verše. Za slovem citovaným v různovětní uvádíme interpunkci jen tehdy, jestliže se v ní texty liší. Jednotlivá různovětní (ukončené případy) jsou oddělena značkou /.

Za různovětními v oddílu „Opravujeme“ zachycujeme odchylnou kvantitu z rukopisů nebo z opisů reprodukcí spolehlivě originál. Tento výčet je někdy dobrým vodítkem při určování datace, neboť v určitých obdobích se u Máchy vyskytují stejné pravopisné odchylky.*

Máchové badatele varujeme před skutečnými rukopisnými padělkami, jichž se objevilo velké množství v jubilejním roce 1936 a které dodnes kolují. Poznávací znaky jsou tyto: rukopis je psán vždy po jedné straně, latinkou (ne kurentem, jehož Mácha užíval častěji), bývá vždy podepsán, obyčejně na konci nějaké neznámé básně, jejíž začátek chybí, podpis je věrně okopírován z Šimáčkova faksimilovaného vydání Máje, padělatel si plete často *au* a *ou*, *í* a *j*, dělá dokonce čárku na *j*, aby zdůraznil, že je to *í*, atd. Padělky jsou psány zředitou tuší rezavé barvy na starém ručním papíru, někdy obarveném kávou (vodové skvrny!). Několik ukázek padělků je též v literárním archivu Národního muzea. Padělky se snaží napodobit Máchův sloh a jeho obraty, ne vždycky zdařile. Koluje také mnoho knih s falešným podpisem a věnováním, které obyčejně začíná: *Mnohováženému* atd.

O těchto padělcích psal M. Novotný (Falsa do nekonečna) v Lidových novinách 6. června 1936 a K. Janský v Literárních novinách, roč. 9, č. 4 z 6. listopadu 1936. V Nedělním listě z 18. října 1936 bylo uveřejněno několik ukázek padělků a v náhodných Lidových proudech z 4. května 1939, č. 18, je jeden takový padělek reprodukován jako pravý rukopis.

Hlavní literatura o drobných básních: J. Arbes, Jak básnil K. H. Mácha, Květy 1882; týž, Karel Hynek Mácha, 1941; dr. G. Drbošchal, Byrons Einfluß auf das tschechische Schrifttum des Vormärz, Separatabdruck aus dem Programme der deutschen Landes-Oberrealschule in Kremsier, 1912 a 1913; O. Králík, Historie textu Máchova díla, 1953; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu (Odpověď kritikům), ČMF 19, 1932/33; Karel Hynek Mácha, Sbor-

* Ojedinelé podstatnější doplňky, provedené až při korekturách jak v úpravě textu, tak ve vydavatelských poznámkách, jsou označeny (Sk.). — R. Skřeček.

ník Literárněhistorické společnosti, 1937; Giovanni Maver, Un poeta romantico cecoslovacco: Karel Hynek Mácha, 1925; A. Novák, Úvod k Spisům K. H. Máchy, Vlčkovo vydání (Laichter), 1907; St. Sahánek, K Máchově rukopisné pozůstalosti, LF 1923, 143n.; V. Sochor (P. Eisner), Máchovo vtělení v tvar, ve sborníku Věčný Mácha, 1940; E. Stoklas, Poesie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy, Výroční zpráva vyšší reálky v Litovli 1914/15; Torso a tajemství Máchova díla, sborník Pražského lingvistického kroužku, 1938; H. V. Tůma, Z procházek po literatuře: K. H. Mácha, Šumavan 5, č. 17—33, 1872; A. Waldau, Posudek I. dílu Spisů K. H. Máchy v Obrazech života 1861, 280; M. Zdziechowski, Karel Hynek Mácha a byronism český, 1895. Dále J. Heidenreich, B. Jedlička, A. Pražák, M. Szykowski, J. Voborník, A. Vyskočil (podrobná data jsou uvedena v literatuře o Máji).

* * *

Je na místě, abych se zmínil o všech, kdo mi při obtížné práci pomáhali. Především bych rád poděkoval redakční radě Spisů K. H. Máchy. Její předseda akademik Jan Mukařovský, jakož i její členové Karel Dvořák, Rudolf Havel, Rudolf Skřeček a Felix Vodička poskytli mi účinnou pomoc i cenné rady a přispěli tím podstatně k zdokonalení mé práce. Karel Dvořák a Rudolf Skřeček, oba nezávisle, provedli podrobnou revisi textu a poznámek podle rukopisného materiálu i podle matric. Vedle toho Karel Dvořák správně interpretoval Jaroslavnu (interpunkce) a přispěl k zlepšení textu v básni Andronicus (ustoupí), v básni Cesta z Čech i na mnoha jiných místech, Rudolf Skřeček interpretoval poslední dva verše básně Měsíc stojí, první verš básně Aniž tvůj že jsem (srov. výklad v poznámkách), je autorem vysvětlení postupu textové úpravy na str. 342—343, pomáhal luštit Máchou do nečitelnosti smazaná a potom přepsaná slova v rukopisech a přispěl cennými radami na mnoha jiných místech, zejména pokud se týče Máchovy interpunkce, což na několika místech umožnilo nově interpretovat text. Felix Vodička rozluštil vznik básně Pěvec, vyložil rozdíl dvou versí dramatu Bratří (R7 a R6) a přispěl cennými pokyny k celkovému uspořádání svazku. Oldřichu Králíkovi děkuji za jeho podnětné připomínky v době přípravných prací. Za paleografické zkoumání opisů děkuji Jindřichu Šebánkovi a Saše Duškové, za ověření pravosti Máchových rukopisů Pavlu Spunarovi. Dále děkuji zemř. Pavlu Eisnerovi, Janu Hertlovi, zemř. Karlu Polákovi, Janu Rehbergrovi, Mirku Wágnerovi a konečně Ústavu pro českou literaturu a literárnímu archivu Národního musea. Všichni mi vyšli ochotně vstříc a obětovali drahocenný čas v zájmu věci.

Karel Janský

V aparátu před značkou] uvádíme znění otištěné v textu, za touto značkou pak různočtení. Škrty klademe do špičatých závorek < >. V hranatých závorkách [ ] jsou doplňky vydavatelské. U různočtení vztahujících se k těmž veršům neopakujeme číslo verše. Za slovem citovaným v různočtení uvádíme interpunkci jen tehdy, jestliže se v ní texty liší. Jednotlivá různočtení (ukončené případy) jsou oddělena značkou /.

Za různočteními v oddílu „Opravujeme“ zachycujeme odchýlnou kvantitu z rukopisů nebo z opisů reprodukcí spolehlivě originál. Tento výčet je někdy dobrým vodítkem při určování datace, neboť v určitých obdobích se u Máchy vyskytují stejné pravopisné odchylky.*

Máchové badatele varujeme před skutečnými rukopisnými padělkami, jichž se objevilo velké množství v jubilejním roce 1936 a které dodnes kolují. Poznávací znaky jsou tyto: rukopis je psán vždy po jedné straně, latinkou (ne kurentem, jehož Mácha užíval častěji), bývá vždy podepsán, obvykle na konci nějaké neznámé básně, jejíž začátek chybí, podpis je věrně okopírován z Šimáčkova faksimilovaného vydání Máje, padělatel si plete často *au* a *ou*, *í* a *j*, dělá dokonce čárku na *j*, aby zdůraznil, že je to *í*, atd. Padělky jsou psány zředěnou tuší rezavé barvy na starém ručním papíru, někdy obarveném kávou (vodové skvrny!). Několik ukázek padělků je též v literárním archivu Národního muzea. Padělky se snaží napodobit Máchův sloh a jeho obraty, ne vždycky zdařile. Koluje také mnoho knih s falešným podpisem a věnováním, které obvykle začíná: *Mnohováženému* atd.

O těchto padělcích psal M. Novotný (Falsa do nekonečna) v Lidových novinách 6. června 1936 a K. Janský v Literárních novinách, roč. 9, č. 4 z 6. listopadu 1936. V Nedělním listě z 18. října 1936 bylo uveřejněno několik ukázek padělků a v náhodných Lidových proudech z 4. května 1939, č. 18, je jeden takový padělek reprodukován jako pravý rukopis.

Hlavní literatura o drobných básních: J. Arbes, Jak básnil K. H. Mácha, Květy 1882; týž, Karel Hynek Mácha, 1941; dr. G. Drbošchal, Byrons Einfluß auf das tschechische Schrifttum des Vormärz, Separatabdruck aus dem Programme der deutschen Landes-Oberrealschule in Kremsier, 1912 a 1913; O. Králík, Historie textu Máchova díla, 1953; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu (Odpověď kritikům), ČMF 19, 1932/33; Karel Hynek Mácha, Sbor-

* Ojedinelé podstatnější doplňky, provedené až při korekturách jak v úpravě textu, tak ve vydavatelských poznámkách, jsou označeny (Sk.). — R. Skřeček.

ník Literárněhistorické společnosti, 1937; Giovanni Maver, Un poeta romantico cecoslovacco: Karel Hynek Mácha, 1925; A. Novák, Úvod k Spisům K. H. Máchy, Vlčkovo vydání (Laichter), 1907; St. Sahánek, K Máchově rukopisné pozůstalosti, LF 1923, 143n.; V. Sochor (P. Eisner), Máchovo vtělení v tvar, ve sborníku Věčný Mácha, 1940; E. Stoklas, Poesie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy, Výroční zpráva vyšší reálky v Litovli 1914/15; Torso a tajemství Máchova díla, sborník Pražského lingvistického kroužku, 1938; H. V. Tůma, Z procházek po literatuře: K. H. Mácha, Šumavan 5, č. 17—33, 1872; A. Waldau, Posudek I. dílu Spisů K. H. Máchy v Obrazech života 1861, 280; M. Zdziechowski, Karel Hynek Mácha a byronism český, 1895. Dále J. Heidenreich, B. Jedlička, A. Pražák, M. Szykowski, J. Voborník, A. Vyskočil (podrobná data jsou uvedena v literatuře o Máji).

* * *

Je na místě, abych se zmínil o všech, kdo mi při obtížné práci pomáhali. Především bych rád poděkoval redakční radě Spisů K. H. Máchy. Její předseda akademik Jan Mukařovský, jakož i její členové Karel Dvořák, Rudolf Havel, Rudolf Skřeček a Felix Vodička poskytli mi účinnou pomoc i cenné rady a přispěli tím podstatně k zdokonalení mé práce. Karel Dvořák a Rudolf Skřeček, oba nezávisle, provedli podrobnou revisi textu a poznámek podle rukopisného materiálu i podle matric. Vedle toho Karel Dvořák správně interpretoval Jaroslavnu (interpunkce) a přispěl k zlepšení textu v básni Andronicus (ustoupí), v básni Cesta z Čech i na mnoha jiných místech, Rudolf Skřeček interpretoval poslední dva verše básně Měsíc stojí, první verš básně Aniž tvůj že jsem (srov. výklad v poznámkách), je autorem vysvětlení postupu textové úpravy na str. 342—343, pomáhal luštit Máchou do nečitelnosti smazaná a potom přepsaná slova v rukopisech a přispěl cennými radami na mnoha jiných místech, zejména pokud se týče Máchovy interpunkce, což na několika místech umožnilo nově interpretovat text. Felix Vodička rozluštil vznik básně Pěvec, vyložil rozdíl dvou versí dramatu Bratří (*R7* a *R6*) a přispěl cennými pokyny k celkovému uspořádání svazku. Oldřichu Králíkovi děkuji za jeho podnětné připomínky v době přípravných prací. Za paleografické zkoumání opisů děkuji Jindřichu Šebánkovi a Saše Duškové, za ověření pravosti Máchových rukopisů Pavlu Spunarovi. Dále děkuji zemř. Pavlu Eisnerovi, Janu Hertlovi, zemř. Karlu Polákovi, Janu Rehbergrovi, Mirku Wágnerovi a konečně Ústavu pro českou literaturu a literárnímu archivu Národního musea. Všichni mi vyšli ochotně vstříc a obětovali drahocenný čas v zájmu věci.

Karel Janský

BÁSŇE

MÁJ

R1 (rukopis), *T* (I. vydání z roku 1836, odtud otiskujeme).

Rukopis Máje byl nalezen v pozůstalosti vlasteneckého rolníka Jana Krouského, švagra K. Vinařického, v Katusicích. Krouský jej dostal buď od Máchova bratra Michala, který s ním jednal o podporu na vydání spisů Máchových, nebo snad, podle mínění Ferd. Strejčka, od Karla Sabinu. Rukopisné strany 1—32 (je psáno po obou stranách) mají formát 11,6 × 9,3 cm, str. 33—70 formát 14,1 × 11,3 cm. Úprava a rozvržení stránek souhlasí nápadně s I. vydáním, s výjimkou I. intermezza, 3. zpěvu a stránek 33—34. Na str. 1 je patitule: *Spisy | Karla Hynka Máchy. | Daleká cesta má! | Marné volání!! | Díl první. | Svazek první. | V Praze. | 1836.* a nahoře je cizí rukou (Sabinovou?) připsáno: *Rukopis po K. H. Máchovi pozůstalý.* Na str. 3 je titul: *Máj | Báseň | od | Karla Hynka Máchy. | V Praze. | 1836.* Motto patřilo k Spisům, neboť se opakuje také v Cikánech a v rukopise Valdic, kde je označení *Svazek druhý*, ale číslování dílu je tam vynecháno. Faksimile rukopisu vydal s doslovem V. Flajšhans u Fr. Šimáčka roku 1916 ve dvojím vydání, lepší je provedeno neotypií. Z rukopisu je patrné, že Mácha zápasil až do poslední doby s pravopisem *i—y*. Nebyl to jediný rukopis, který existoval, poněvadž k cenzuře musely být předloženy dva, upravené tak, aby bylo ponecháno dosti místa na okraji pro cenzorské poznámky (srov. F. Čenský, *Z dob našeho probuzení*, 259).

První vydání se poněkud liší od rukopisu. Jsou tu patrné zásahy tiskárenského korektora, které Mácha akceptoval, patrně z neznalosti provádění korektur. Proto se na několika místech vracíme v délkách a v interpunkci k rukopisu. *Máj* vyšel 23. dubna 1836, autor jej vydal vlastním nákladem a dal vytisknout u Jana Spurného v Praze v 600 výtiscích, z nichž 350 bylo prodáno brzo po vyjití. Podle J. V. J. Michla (*Ouplný literaturní létopis*, 103) měl *Máj* v komisi nakladatel M. Neureutter. Vydání bylo trojí: brožované *v slepé obálce* za 14 kr. stř. a kartonované na lepším papíře (velínu) za 22 a 30 kr. stř. Kartonovaných bylo asi 100 výtisků a byly na vnitřní straně zadního příděští v pravém rohu dole podepsány, jak možno soudit z několika zachovaných výtisků. Tento miniaturní podpis měl být patrně jen jakousi ochrannou značkou a kontrolou vůči tiskaři a knihari. Za arch platil Mácha 9 zl. stř., částku tehdy dosti značnou; na vydání mu půjčil Eduard Hindl (viz dopis z 8. června 1836).

K otázce data vzniku *Máje* je důležitý tzv. *Náčrt Máje* (dále *NM*) a rkp. strany 103 a 104 v *Zápisníku* (viz zde str. 350—353). Krčma považoval omylem *NM* za vytržený list ze *Zápisníku*, avšak *NM* se formátem do *Zápisníku* nehodí a není stránkován jako listy v *Zápisníku*. Původně Krčma tvrdil, že *Máj* vznikl asi v dubnu 1834, později posunul datum do roku 1833. Druhé tvrzení se zakládalo na dohadu, že Mácha, který pojmenoval v *NM* hrdinku Miládou, nepoužil by stejného jména po hotovém již Křivokladu, kde vystupuje také Miláda, nýbrž před ním. Tento názor opravil K. Janský a dokázal ve dvou člancích (srov. literaturu na str. 355), že *NM* i rkp. str. 104 vznikly v listopadu roku 1834 po cestě do Itálie. O. Králík klade zas *NM* „hluboko do roku 1835“. Ani to není správné, neboť oba dokumenty spolu souvisí velmi těsně. Vysvítá to z chronologie dvojverší základního motivu II. zpěvu. V *NM* je první verš jen započat, nahozen, druhý řádek začíná dokonce malou písmenou, tedy ne jako obvykle Máchovy verše:

Včerejší čas — —

co přes to dál, pouhý to sen. Str. 104 [Záp.],

kdežto v *Ž* je zkonkretisován:

Máj. Budoucí dny? — zejtrejší den! —

Co přes něj dál, tajemný sen.

a blíží se už nápadně i v interpunkci definitivnímu rukopisnému znění *Máje*:

Budoucí čas?! — Zejtrejší den! —

Co přes něj dál, pouhý to sen.

Myšlenky věžňovy jsou před popravou upjaty především k tomu, co bude zítra, po smrti; Mácha hledal zpřesnění prvního verše ve výrazu *Budoucí*, který teprve potom mohl být dovršen slovem *zejtrejší*, a je nasnadě, že po výrazu „Budoucí“ nemohlo následovat „Včerejší“. První záznam je napsán velmi chvatně kurentem, kdežto druhý krasopisně latinkou. Podle odkazu v *NM*: Str. 104 můžeme právem soudit, že začátek strany 104 existoval, ale nebylo tam ještě zapsáno krasopisné dvojverší. Konec str. 103 v *Ž* s poznámkou „Červi na popravě“ i začátek str. 104 se záznamem, že věžňům při přijímání svátosti musí být sňata pouta, vznikl před *NM*, kdežto krasopisné dvojverší až po něm, přičemž časové rozpětí je tak minimální, že je možno mluvit o současnosti obou záznamů. Poznámka v *NM* znamená tedy: viz pokračování na str. 104. Rozhodně vznikly oba dokumenty (*NM* i obě strany *Zápisníku*) v listopadu roku 1834 a nelze je časově příliš oddělovat.

Z povahy obou dokumentů plyne, že tu máme co činit s prvním stadiem tvůrčího postupu, kdy si Mácha zaznamenával pouze jednotlivé

shluky veršů, souvisící náladou nebo motivem s námětem, jehož hlavní rysy měl již v mysli, ale kdy ještě o propracování příběhu, tím méně pak o rozčlenění na jednotlivé zpěvy, nebyl vůbec rozhodnut. Pravděpodobně bylo něco z počátků Máje ještě v Zápisníku na stranách 105—108, jež možná v posledním tvůrčím období vytrhl sám autor. Vzhledem k tomu, že konečné znění Máje pochází z rozhraní let 1835 až 1836, a podle obdob s postupem při jiných pracích (k tomu srov. výklady Mukařovského o fragmentárním tvoření Máchově), nedá se předpokládat, že si básník komposici celku (i s rozvržením látky do jednotlivých zpěvů) stanovil dřív. — Reprodukce *NM* je ve sborníku *Věčný Mácha* (1940), výše uvedené verše jsou tam však reprodukovány chybně, poněvadž smazaná slova jsou doplněna tzv. americkou retuší.

Určovat data prvků Máje, jak se o to pokusil Albert Pražák, je dost problematické, ale je jisté, že prvky, kterých básník nakonec užil v Máji, objevovaly se již předtím v různých časových obdobích a na sobě nezávisle, takže při troše dobré vůle můžeme najít souvislost i v Strabě: Jeho běh jestiž co ptáka let. Po censurních obtížích s Cikány dopsal Mácha první tři zpěvy asi v polovině prosince 1835 a poslal je Ed. Hindlovi k posouzení začátkem ledna 1836; dne 30. března se z rukopisu již sázelo (srov. *Dopisy*).

Zachoval se i památný *Výklad Máje*, který uveřejnil Sabina po prvé v Úvodu povahopisném jako „zlomkovité poznamenání z deníku Máchova“; změnil tam počáteční slova „Nasledující básně jest oučel hlavní...“ na „Básně té hlavní oučel je...“, z čehož usoudil Voborník, že je to deníkový záznam *chystané* básně, kdežto Krčma správně považuje *Výklad* za doprovod *hotové* básně. *Výklad* je napsán latinkou na podélném lístku form. 11,1 × 17,9 cm, nemá obvyklé máchovské formy zápisníkové, zato však přeložen ve dvě blíží se formátu Máje. Krčma v doslovu k 5. vydání Máje v Hyperionu 1927, 84n. soudí, že způsob, jakým Mácha vykládá smysl skladby, vypadá spíš jako její obhajoba a že možná Mácha „zpracovával“ svým *Výkladem* pověstného tehdy censorsa českých knih J. N. Zimmermanna (srov. dopis Hindlovi z ledna 1836). Tomuto vysvětlení napomáhá i vylíčení censurních poměrů v nepodepsaném (patrně Barákově) článku „Bývalá censura“ ve Svobodě (1869, roč. 3, str. 117, otištěno též ve *Vzpomínkách na KHM*, Hyperion 1928). Nevíme, jak dalece je článek věrohodný, ale zdá se, že Mácha byl skutečně nucen uchýlit se k malé lsti. I kdyby však byl *Výklad* psán jako doprovod pro censorsa, slova Máchova, že „děj básně této *nesmí* se co hlavní považovati, nýbrž jen tolik z děje toho v básně přijato, jak daleko k dosažení oučelu hlavní-

ho nevyhnutelně třeba“, platí jako autentické básníkově vysvětlení smyslu díla.

Všechny tři pověstné kritiky Máje, Tomíčková, Tylova a Chmelenského, vyjadřující obecné nepochopení současníků, jsou otištěny v Janského vydání Díla K. H. Máchy z roku 1949, sv. I, str. 426n.

Krčma zaznamenal do roku 1925 71 vydání *Máje*, Jaromír Malý roku 1936 v Katalogu výstavy života a díla KHM v Nár. museu 100 vydání a Julie Kuncová v Bibliografickém katalogu roku 1956 181 vydání. Není to však přesný počet, poněvadž některá vydání jsou jen obálková, jindy bylo použito staré sazby bez udání vrocení a za okupace vycházel *Máj* bez povolení se starým datem, protože censurou byla vynucována změna výrazu „vůdce“ na výraz „pán náš“.

Pro úplnost připojujeme stručný přehled *překladů Máje*. Německé překlady: Siegfried Kapper 1844, Alfred Waldau 1862, Karl Müller 1882, Eduard Neumann (ve čtyřech vydáních) 1933—1937; švédský: Alfred Jensen 1894; slovinské: Ivan Lah 1911 a 1922, Tine Debeljak 1939; polský: Bronisław Malecki 1855; ruské: Dorofej D. Bochan 1930, Jevgenij Nedzelskij 1936 v Užhorodě; anglické: R. A. Ginsburg 1932, H. H. Mc Govern 1949 v Praze; italské: Riccardo Selvi 1932 a 1934, Ettore lo Gatto 1950; francouzský: H. Jelínek a J. Pasquier 1936; ukrajinský: Fedor Balyckij 1939 v Praze; bulharský: E. Georgiev a S. Rusakiev 1939 a 1947. Kromě toho vyšly úryvky hornolužicky, maďarsky, vlámsky a v esperantu.

Prvky Máje najdeme hojně v celém díle — uvádíme jen některé: v *Idůně* (mísí se větru lkání), v *Mníchu* (zemřelých jako dech zatajený, stopil se hluboko v Vltavy temný klín aj.), ve *Zpěvu u hrobu p. Jos. Jungmanna ml.*, ve *znělce Ještě jednou* (kraje — jako dítka hraje), v *básni Na popravišti*, v *Bratřích v Heroušově oslovení vlasti* nebo v *monologu Boleslavově* (3. jedn., hrůza před věčnou tmou), v *Návratu* (Byl pozdní večer, věžeň, žalární scéna apod.), v *Cikánech* (hlavu k samým ustům vysloužence přiložil, kap. 7; Oči mrtvé a v smrti ztrhané, jedno daleko v neskončené říše napnuté, *Hlubokáť noc*, kap. 8; popis průvodu před popravou, kap. 13; *Zapadajícího slunce zbrunatělá zář*, kol jezera, po jehožto hladině se bělaly lilie vodní, kap. 15, aj.).

Dějiště Máje označil autor přesně ve svém výkladu. Jsou to Doksy (Hirschberg) a jejich dva rybníky, okolní hory a hrady Bezděz, Pernštejn, Houska, Ralsko (Roll) a zřícenina u Mimoně. Tuto scénérii Mácha částečně dokreslil, přičemž působily hlavně dojmy z cesty do Itálie. O dějiště *Máje* se rozvinul neplodný boj v časopise *Bezděz* 3, 1932, jehož se zúčastnili J. V. Šimák, Em. Sobíšek, B. Kinský, F.

Zuman a který shrnul Fr. Krčma v článku Máchův kraj v Lid. novinách 14. dubna 1932.

Dedikační báseň Čechové jsou národ dobrý, naprosto nemáchovského ladění, lze v jistém směru (srov. Torso a tajemství, 258) považovat za skrytou parodii Společné písně Fr. Lad. Čelakovského z roku 1835, kde každá sloka končí obměňovaným refrémem: „Tys bratr náš, tys vlastenec, sem tobě kvítí na věnec!“ Snad se Mácha pokusil oklamat nejen censora (Bůh můj — král můj — vlasti moje! poslední je Čecha vzdech), nebo je báseň míněna jako ironický protiklad a byla určena oněm vlastencům, kteří si nedovedli představit básnické dílo bez jasného ideového vztahu k potřebám národního boje. Podle Felixe Voříšky (Cesty a cíle obrozenecké literatury, 181) je dedikace vybudována na zdůraznění hodnot vyjadřujících pojem Čecha-vlastence (statečnost, věrnost Bohu, králi, národu i vlasti) a tomuto dobově zobecněnému typu vlastence předkládá Mácha svůj Máj: „Báseň odhaluje situaci jednoho Čecha, který ony vnitřní jistoty, které tvoří dobovou představu vlasteneckého Čecha, nemá, jedince, který na podkladě střízlivého pohledu na vlastní životní osud trpí tím, že je se svou skepsí izolován, že nemůže být prostě jedním z těch, kdo přijímají všechny uznané ideje, počítaje v to i ideje náboženské, jako reality ovládající společenský život.“ — Dedikační báseň byla zhudebněna ještě za Máchova života Hermanem Skřivanem a vyšla roku 1836 ve Věnci ze zpěvů vlastenských.

Prameny:

Zápisník, konec str. 103:

Knížka s obrazy hradů ve snu. Červi na popravšti. Diálogy v přísaze.

Což kdybych řekl, že i to jestotně jest, co rozumem, co obrazotvorností pochopíš? — Proč řekneš, že to a ono jest? — Poněvadž to okem pochopíš; — proč to a ono, poněvadž uchem, atd. Což kdyby rozum, — obrazotvornost jen smysly byly, ač je smysly nejmenujeme? — Byti, — jest — pouhé to formy jsou! —

Zápisník, začátek str. 104:

Konstruktion der Leichenkammer. — Den Arrestanten müssen während der Communion die Fesseln abgenommen werden. —

Máj. Budoucí dny? — zejtřejší den! —

Co přes něj dál, tajemnýť sen.

Noc. Chorus, připravování kola. Větrem spád lebky; skřehotání žab.

Vysvětlivky k pramenům v Zapisníku: *Červi na popravšti*, narážka na scénu v *NM*, v Máji ve IV. zpěvu. *Diálogy v přísaze*, týká se patrně dialogů v přísaze v 10. kap. Cikánů. *Býti, — jest — ...*, v lednovém svazku *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, roč. 1834, 1—21, 131—147 vyšla od C. Fr. Göschla podrobná recense spisku dr. Friedricha Richtra *Die neue Unsterblichkeitslehre, Gespräch einer Abendgesellschaft, als Supplement zu Wielands Euthanasia* (1833). Göschel obšírně rozbírá Richtrovy názory, jež odhaluje jako starý pantheismus v novém rouše, a ukazuje, jak nebezpečně ohrožují samy základy společnosti. Ale právě místa, kde Göschel z polemických důvodů vykládá pantheistické názory, byla Máchovi blízká a nesou znaky meditací II. zpěvu Máje. Konec prvního oddílu tohoto referátu (v č. 3, str. 17—21) odráží se v Máchově větě: „Býti, — jest — pouhé to formy jsou!“ (Sein, Form). Podrobněji viz v K. Janského *Životopise* (257n.). *Budoucí dny? — zejtrejší den!* —, srov. v. 288—289 v II. zpěvu Máje; v I. vydání je sjednocen výraz *zítřejší* (m. rukopisného *zejtrejší*) podle v. 279 a 296. V Zapisníku je před uvedenými dvěma verši podtržené slovo *Máj* psáno s *j* (m. *g*). — *Noc. Chorus*, prvotní schéma I. intermezza.

Náčrt Máje*

[*p*] Máj.

[*p*] bledý stín
dvory | jak by v objetí
vinuly se v soumraku
tichý klín

[*u*] Byl pozdní večer; první máj;
večerní máj; — byl lásky čas;
zdál borový zaváňel háj. —

5 Zval k lásky hrám hrdličky hlas.

_____ Hvězdy v jezeru.

zřely
mřely.

(A) hodina, kdy

_____ která jí krásný věnec vzala } Anjel padlý

10 ta v usta, zraky, čelo její }
půváb(ou)ý žal i smutek psala. } na jaro amarant svadlý

[*l*] Dál blýští bledý dvorů stín,
jenž k sobě jdou vzdy blíž a blíž,
jak v objetí by níž a níž

15 se vinuly v soumraku klín.

Nejzáze stíní (nečitelné) šero hor.

V čas lásky láskou každý tvor

* *u* - uprostřed, *p* - vpravo, *l* - vlevo.

20 <A k růži> nad růží slavík zvučně pěl 2
svůj vypravuje lásky žel, 1
její mu jevil vonný vzdech

---

[u] Obrácený mrtvými zraky
byl ještě v otcovskou tu stranu,
kde jako dítě <etc.> Ó krásná léta, krásný kraji.
A slunce nad širou kdy horou,
25 na západu kdy jasně stálo,
<nečitelné> zločincovi nešťastnému
vesele v mrtvý zrak se smálo.

Maso — Půl spadalo, vpůl ještě visí, červi

[l] A kolem lebky <večer> pozdní zář
30 se vložila, co věnec z růží;
kostlivou, bledou barví tvář;
i pod bradu visící kůží
vítr si dutou lebkou hrál,
jak by se mrtvý zhloubi smál,
35 sem tam poléтал dlouhý vlas,
jejž bílé lebce nechal čas
a rosné kapky zpod se rděly,
jako by lebky zraky duté
večerní krásou máje hnuté
40 se v žalůplných slzách stkvěl(i)y. +

Popsání jitra.

[p] + Ač žádná žíla víc nebije,
přec každá v červa změněná
zas jiný nový život žije.
45 A každý červ se z jara těší

Davň

Májový čas
způsobil červům slavný kvas.

[l] Kdo blíží se? — Stůj! <kdo> sem kdo jdeš! —
 50 Chraň se tohoto místa zlého! —
 Ty Miládo? — Co ty tu chceš? —
 Jdeš navštívit milence svého? —
 Jak bledá jsi; — Jak uvadlé
 na lebku hledí zraky tvé; —
 55 obrať pryč mrtvé oko své! —
 Chceš zlíbati rty odpadlé,
 že s takou touhou vzhůru zříš?
 To milencem tvým býti mníš?
 Ten červů roj?

60 [p] Davn
 <Lednatá jež kůra kryje. —>
 Však jen zdá se ledem býti; —
 pod tím ledem srdce bije,
 a to srdce, — dívko — cítí.
 65 Cítí strašně, cítí vřelé

<dávno J dávno>
 Včerejší čas — —
 co přes to dál, pouhý
 to sen. Str. 104. [Záp.]

Různočtení v *NM*: Nejdříve byly napsány verše, resp. řádky psané latinkou, tj. 2a—11a, 21—28, potom ostatek kurentem; vpravo vedle v. 21 a pod ř. 10b je napsáno krasopisně větším písmem slovo *Máj*, jež otiskujeme na začátku / 2a *Máj* / 4a borovy zavaněl / 1b—4b tyto čtyři řádky jsou škrtnuty silnou čarou a rozvedeny vlevo ve v. 12—15 / 15 vepsáno dodatečně / 20 jeji / 21 Obracený / 28 slova *Maso* — a *červi* jsou napsána dodatečně kurentem po stranách verše psaného latinkou / 35 vlás / 37 spod / 57 žříš / 63 tím / 66 první slovo *dávno* je psáno latinkou, celá řádka je smazána prstem a částečně přes ni je napsána další řádka; smazaná řádka bývá chybně reprodukována / 67 snad bylo pův. <Večer> Včerejší /

Různočtení (vzhledem k důležitosti Máje zaznamenáváme též odchylky interpunkční, neuvádíme však tvary *kamenný*, *plamenný* a *ranní*, jež jsou v *R* i *T* psány vesměs s jedním *n*, dále *siný* <v *R* i *T* *sinný*>, ačkoli ve v. 145 jde snad o prodloužení stopy: *mrtvá hvězda*, *sinný svít*): *Předzpěv*: 10 máš! (*podle R*)] máš. *T* / 11 statný,] statný *R T* / 28 jich] jích *R* / *Máj*: 3 hlas,] hlas *R* / 15 jich] jích *R* / 16 vzešly]

vzešl(i)y R / 19 sešly] sešl(i)y R / 21 bledá,] bledá R / 31 S nimi]
 S nimi R / 38 sličná] slíčná R / 45 širošířé] širo šířé R / 50 amarant]
 Amaranth R T / 55 dvacátý] dvacatý R T / 68 jiskry] jískry T /
 70 zapadnou,] zapadnou R / 71 Viz,] Viz R / 84 modro,] modro;
 R T / 96 blíž] Blíž R / 103 skryta] skrytá R / 104 zaplesá —] zaplesá, —
 R / 117 žítí] žítí R / 120 svého.] svého! R / 127 svou] svou, R T /
 130 krátký] krátky T / 136 lazurným] lazurným R / 140 večer —
 (podle v. 671 a 821)] večer R T / 145 hvězda,] hvězda R T / 164 stůl]
 stůl, R / 166 půl] půl, R / 175 dávno] davno R / 176 zítra] zýtra R /
 183 dál, dál] dál — dál R / 191 vzpomnění] zpomenění R, zpomnění T /
 200 vyhnán] vyhnán, R / 202 zván] zván, R / 227 vinu] vin(n)u R /
 235 Věčně] věčně R T / 252 svit] svit, R T / 258 Ach] Ach (—) R /
 275 zapomněl] zapoměl R / 279 čas,] čas R / 288 Zítřejší den ?! —]
 Zejtřejší den! — R / 294 jsem] jsem, R T / 297 neví. —] neví! —“
 R / 300 moc] moc, R T / 303 zívá] zývá R / 305 trouby] troub(ý)y R /
 310, 321 Pryč,] Pryč R T / 310 A citu] (a) A citu R / 331 chvíl,
 (podle R)] chvíl. T / 335 mnou] mnou, R T / 336 věčnost] věčnost R /
 339 zívá] z(ý)ívá R / 343 toť,] toť R T / 344 den,] den. T (chyba tisku) /
 349 s nimi] s ními R / 354 vstoupil] (vejde) vstoupil R / 362 Leč] Léč
 R / 363 jak by jej ještě] jak(o)by je(ště)j ještě R / 364 zdá se]
 zdá se, R T / 372 mdlý,] mdlý T / 376 plynou.] plynou, R / 377 do-
 stihne] dostihne R / 380 strážce,] strážce R / 385 pot — a (podle R
 a v. 415) pot a T / 400 vstal] vstal, R T / 404 než] něž R / 420 omdlívá.
 —] omdlívá. R / před 423 Intermezzo I.] Intermezzo: I. R / 432 zář]
 (tv)zář R / 435 opřený] opřený, R / 437 zenitu] Zenithu R T / 439
 zrak] zrak, R T / 443 zítra strašný lesů] zýtra strašný les(y)ů R /
 před 450 nimi] ními R / 455 zítra] zýtra R / 456 přivane.] přivane,
 R / před 458 Sbor duchů] (Jeden hlas) Sbor duchů R / 459 zítra]
 zýtra R / 460 přivane.] přivane R / 462 hlas: (Sk.)] hlas; R T / před 468
 zenitu] Zenithu R T / 479 zatím] zatím R / 486 den;] den! R /
 za 486 (Zmizí). (Sk.)] (zmizí) R T / 488 vyvstav] vystav T (chyba tisku) /
 490 mlha — (podle R)] mlha T / 510 slavný] (svatý (?)) slavný R /
 ptáků] ptaků R / 517 Leč] Léč R / 525, 530 množství] množství R /
 530 leč] léč R / 531 vynikne] vinikne R T / 541 Množství] Mnoz-
 ství R / 550 trávil] travil R / 556 plál] plál, T, plál(y (?)) R / 569 Nej-
 blíž] Nejb(i)líž R / 588 hlas, (podle R)] hlas T / 591 míhá.] míhá,
 R / 592 hoře —] hoře(,) — R / stojí —] stojí(,) — R / 595 ranní] rani
 T / 603 s nimi] s ními R / 607 svým] svým, R T / 611 rozplýváte]
 rozplývát(é)e R / 626, 648 množství] množství R / 628 zdvihl]
 zdvihl R / 634 v (týle)] (nečit.) v (týle) R / 637 krásnou,] krásnou
 (—), R / 647 dlouhý] dlouhy R T / 656 Města jsou vzdálená] pív.

Vzdálená města jsou *přesmyknuto a škrtnuto* -ť R / 657 přes ně v kraj daleký] přes ně v daleký R / 663 jich] jích R / 685 hory] hory, R / 692 rudé] rude R / 693 vedší] vedší, R T / 696 bledší, (*podle R*)] bledší T / 709 pění] pění, R T / 710 šepot —] šepot(,) — R / 716 zhyнул! — vůdce] zhyнул! vůdce T / 718 ozvěně (*Sk.*)] ozvěně, R T / 720 jednozvučně,] jednozvučně R / 722 dalné] d(á)alné R / 727 podzim i zima] podz(y)im i (z)yma zima R / 728 léta] leta R / 749 žítí] žítí R / 751 leč] léč R / 771 kostlivou, bílou barví tvář] kostlivou (bledou) bílou barví tvář, R (bledou *též v NM*) / 777 zpod] s pod R T / 783 rozsáhlá] rozsáhlá, T / 789 zkvétající] zkv(ě)étající R / 790 je] jest R / 793 lebku] lébku R / *Poznamenání:* „Jenž] „Jenž, R / dotazování své] dotazování mé R / pohřbený] pohřbený, R / není a že] není, a že R T /

V Zápisníku na rkp. str. 104 je zapsáno deset veršů z 2. zpěvu; prvních osm veršů (144—151), kde se text liší jen ve v. 144: Klesla Hvězda z modra výše (m. s nebes) a v interpunkci v. 151: Nikdy, nikde, žádný cíl!, a dále verše 288—289 (viz výše v pramenech).

Z bohaté literatury o Májí uvádíme jen nejpodstatnější: J. Arbes, Máchův Máj, Květy 1886, nyní v knize K. H. Mácha, 1941 (v Májí převládá živel realistický nad romantickým, podrobná, dnes už místy zastaralá studie); týž, První zákmity k Máchovu Májí, Zvon 3, 1903, 150n., přetištěno v knize K. H. Mácha (již roku 1834 tanula Máchovi na mysli báseň v hlavních obrysech); K. Čapek, Máchovy kantilény, Slovo a slovesnost 2, 69n. (přečtení rytmické vlny uprostřed zpěvu, přehrávání a prostupování rytmického pohybu, nejdokonaleji komponované v závěrečné větě skladby); V. Flajšhans, předmluva k 20. vydání Máje, 1905; týž, Lesův pán, Naše řeč 9, 1925 (Mácha křísí starý a zaniklý pořádek slov); Fr. Frýdecký, Technická skladba Máje ve světle statistiky, Bibliofil 13, 1936; J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 106, 112n.; R. Jakobson, K popisu Máchova verše, Torso a tajemství (o parodii na Čelakovského viz str. 258); J. Janko, O romantismu a realismu v básnictví, 23. výr. zpráva čes. reálky karlínské 1896/7 (podrobná studie s rozbořením, přeceňuje vliv Byronův); K. Janský, Kdy vznikl Máchův Máj, LF 64, 1937, 228n., přetištěno v knize Tajemství Křivokladu (list *NM* nepatří na chybějící rkp. str. 93—94 Zápisníku, rkp. str. 104 byla napsána až po cestě do Itálie); týž, Kdy a jak vlastně vznikl Máj?, Marginálie 17, 1943, č. 1 (vyvrací Krčmův článek v ČČF, 1943); týž, K otázce vzniku druhého zpěvu Máje, Slovesná věda 5, 1952, 38n.; týž, Labutí zpěv (kapitola v Životopise Máchově, shrnující všechna podstatná fakta o Májí); B. Jedlička, Poznámky k dílu K. H. M., ČMM 54, 1930, a ČMF 19, 1932/33, 205

(hájí chybné čtení verše: květoucí strom *lkal* lásky žel; vyvrací Krčma v ČMF 19, 1932/33, 81 a 206); V. Jiráť, Hudba rýmů, ČMF 18, 1931/32, zkráceně v knize Tajemství Křivokladu; týž, Čtenář Bulwera, tamtéž (poukazuje na zajímavé shody románů Eugen Aram a Vyděděnec [Der Verstoßene] s Májem); O. Králík, Tvůrčí proces u K. H. Máchy a P. Bezručě, Slezský sborník 52, 1954, 445 (srov. odpověď K. Janského v České literatuře 3, 1955, 197); Fr. Krčma, O českých vydáních Máchova Máje, opravený a doplněný otisk z článku ve Sborníku pro exlibris 2, 1925, separát; týž, O Alšově Máji a o básni úvodní, dedikované Hynkovi Kommovi, Magazin DP 4, 1936, 39n.; týž, Poznámky k prvnímu náčrtu Máje, ČČF 1, 1943, č. 4 (upouští od vřazení *NM* na rkp. str. 93—94 Záp. a snaží se dokázat, že *NM* byl psán v delších intervalech již od roku 1833); F. V. Krejčí, K. H. Mácha, 1907, přepracované vyd. 1916 a 1931 (hudební komposice básně); J. Menšík, Malczewského Marie a Máchův Máj, Sborník prof. Jana Máchala, 1925; týž, Seweryn Goszczyński a K. H. Mácha, Čas. Nár. musea 1925; týž, Juljusz Słowacki a K. H. Mácha, LF 53, 1926; týž, Mickiewicz a Mácha, ČMF 13, 1926/27 a 14, 1927/28; týž, St. Garczyński a K. H. Mácha, Sborník DP, 1937, 61n.; J. Mukařovský, Máchův Máj, estetická studie, 1928 (objevil trojí zákon hudební skladby verše: paralelismus, inversi a sekvenci — v souhláskách i samohláskách, v slabikách s rytmickým přízvukem); týž, Příspěvek k dnešní problematice básnického zjevu Máchova, Listy pro umění a kritiku 4, 1936; týž, Genetika smyslu v Máchově poesii, sborník Torso a tajemství (všechny tři studie jsou přetištěny v Kapitolách z české poetiky, díl 3, Máchovské studie); A. Novák, Máchův Máj a jeho ohlasy, ref. o Seikaninově výboru úsudků o Máchovi, Přehled 9, 1910/11, č. 20, 358—59; týž, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 359—360 (o barevných epitetech v Máji); Fr. Oberpfalcer, K jazykové formě Máje, doslov k Máji vydanému u J. Jiráňka v Žel. Brodě 1944; K. Polák, Mácha a Goethe, ČMF 19, 1932, 42n.; týž, doslov k Máji a Marinče, vyd. Stát. nakladatelství 1935 a 1938; Alb. Pražák, K. H. Mácha, 1936, 92n., 171n.; H. Siebenschin, Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal Máj, LF 39, 1912, 43n. (obrazové shody s básněmi německých epigonů Byronových; tato knižní závislost je přeceněna, Schulze si však Mácha cenil); Em. Sobíšek, Máchova sonata pathetická, essay o smyslu a formě Máje, Výroční zpráva ref. reál. gymnasia v České Lípě 1931/32 (několik postřehů o Máchově impresionismu krajinném i duševním a o hudebnosti veršů, vyvrácení pochybnosti o dějišti Máje u Dokského jezera); E. Stoklas, Příspěvek k rozboru druhého zpěvu Máje, Lumír 41, 1913; Jar. Svoboda, Za tajemstvím Má-

chova Máje, 1941 (hledá v Máji pochybný smysl politický); M. Szyjowski, *Polská účast v českém národním obrození, III (polské vlivy)*; F. X. Šalda, K. H. Mácha a jeho dědictví, *Duše a dílo*, 1950; J. Voborník, K. H. Mácha, 1907, 78n.; J. Vodák, K. H. Mácha (k dvacátému vydání jeho Máje V. Flajshansem), anonymně v *Čase* 1905, č. 152, 158 a 159, přetištěno též v soukromém tisku Erny Janské 1936; Alb. Vyskočil, *O krystalisaci Máchovy metafory*, ČČM 90, 1916, též v knize *Básníková cesta*, 1927 (rozbor veršů *Dalekoť jeho sen... ztracený lidstva ráj*); Jar. Závada, *Problematika rytmického řádu Máchova Máje*, *Kytice* 2, 1947, č. 5 a 6; týž, *O rytmickou reformu českého verše*, *Kvart* 5, 1947, 101n. (Mácha proti teoriím současníků navázal na tradici rytmické organizace sylabického verše).

Literatura o překladech Máje: Oskar Donath, *Německé překlady Máchova Máje*, Sborník DP, 1937; Fr. Krčma, *Překlady prací Máchových*, *Naše kniha* 13, č. 20—23, 1932; K. Polák, *Německé překlady Máje*, *Chudým dětem* 1936; týž, *Překlady z K. H. Máchy do cizích jazyků*, *Věčný Mácha*, 1940 (nejpodrobněji); J. Levý, *O překládání Máchova Máje*, *Slovesná věda* 3, 1950, 216n. (informativní studie, kde jsou též zmínky o pokusech Petra Preradoviče, Konstantina Balmona, Stephena Spendera; doplňujeme o Paula Selvera).

[*Výklad Máje.*] R14 (odtud otiskujeme).

Hiršberg (Doksy) a okolí popsál Mácha též v *Rozbroji světů*. Srov. poznámky k Máji.

Různočtení: 1 hlavní] hl(á)avní / 1—2 májovou přírody krásu; k tím] pův. krásu májovou přírody; <ku> k tím / 5 vážná] <půvábni> vážná, / 12 na nichž] <jenž> na nichž / 13 Roll k východu] Roll, <podle v rozdílných> k východu / *Opravujeme*: 3 májova, 13 Pernštejn.

1832 BÁSNĚ DO ROKU

Str. 57

Straba. M (č. 18, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *M*).

V *M* je mnoho pravopisných neumělostí, jež jistě reprodukuji originál. Na ukázkou otiskujeme dvě sloky diplomaticky:

35   Obrátíc pak koňe spěšně cvala
Ritíř tam kde nejvyšší jest skála,
Přijede až tam kde skály lom,
Zněhož jej i s koňem srazy hrom.

Z hluboka ⟨pak⟩ jest bruzne slyšet hlasy,
 „Milenka rvé sy teď z hlavy vlasy,
 Nikdi ritíř nemuž býti tvuj,
 40 Neb já Str(á)aba, ritíř pak jest muj.“

V *M* jsou poslední dvě strofy zapsány v pořadí, jak otiskujeme. Dodatečně byly přesmyčkou přehozeny a v tomto přesmyknutém pořadí vesměs otiskovány počínajíc *K*. Původní pořadí je lepší a zajisté Máchovo. V nadpisu je *Strába*, kdežto ve v. 40 je délka škrtnuta. (V Dalimilově kronice kap. 20, v. 19 je Straba pastorkem baby kouzelnice.) V délkách se projevuje násilná snaha o čistý rým — v. 15—16 val : bral, 17—18 noci : moci, 31—32 stuj : muj, 33—34 cvala : skála, 39—40 tvuj : muj, 47—48 jíž : tíž.

K upravuje rytmus ve v. 30 a 58; správnost znění v. 58 (*K* mění *tam* na *tamo*) dosvědčuje obdoba v Cizinci, v. 22: Tichost tam kde svatá panuje. Výraz *shromážděnech lidu* opravuje na *shromážděných lidí* apod. V poznámce uvádí: *Nejprvnější pokus*. Poněvadž znalosti pravopisné se velmi blíží školní úloze, kterou otiskuje Janský v Životopise, možno báseň posunout před rok 1830.

Václavek vidí v básni ohlas „kramářských balad strašidelného ladění (dala by se téměř zazpívat na proslulou kramářskou melodii Na hranicích města německého)“, Voborník zřetelný ohlas balady Svata-viny z Klicperova Loketského zvonu (1825), kde najdeme i jméno Silorad.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 11—12; B. Václavek, Lidová slovesnost v českém vývoji literárním, 1940; Janský—Jirát, Tajemství Křivokladu, 141 (podrobnosti o názvu Straba); K. Janský, Životopis, 39—44 (Máchova školní úloha).

Str. 60

Na hřbitově. *R22* (odtud otiskujeme), *M* (č. 19 Na hřbitově a č. 20 Pěvec, opsáno z *R22* jako dvě básně), *T* (Úvod povahopisný, str. 73, otištěno z *M*), *K* (Prvotiny, podle *M*).

Tato prvotina vznikla krátce po 24. lednu 1830, kdy je datováno latinské Pensum. Mácha komponoval báseň ve třech částech: první (v. 1—20) předvádí vnější situaci na hřbitově, kam přichází i básník mluvčí v první osobě, druhá a třetí část jsou přímou řečí básníkovou, jsou jeho písní, druhá část (v. 21—32) zachycuje jeho vnitřní situaci, má tedy úvodní charakter, třetí (v. 33—52) je písní ve vlastním slova smyslu. Rozdíl mezi první, objektivní částí a přímou řečí písně v druhé a třetí části byl zdůrazněn metricky (trochej—jamb). Naproti tomu

trojdílná kompozice byla zřejmě zdůrazněna rozvrhem strof (5 + 3 + 5), rozvrhem rýmů (v částech rámcových, tj. v první a třetí rým obkročný, ve střední části střídavý) i grafickou úpravou (je jiná opět v částech rámcových a jiná v části střední). Je tedy zřejmé, že všechny části tvořily původně jeden celek. Básni dala jméno první část, zachycující vnější situaci (Na hřbitově). Když Mácha báseň napsal, zjistil patrně, že sice dodržel vnější formu svého úmyslu, že však se mu nepodařilo uvést obsah básně v soulad s tímto vnějším členěním. Již do první části, pojaté objektivně, mísila se mu vnitřní situace básníkovy; povážlivější bylo, že druhá část, zachycující vnitřní svět básníkův, pojala do sebe mnoho prvků vnějšího světa, že se nepodařilo vnitřní situaci básníkovu vyjádřit bez odkazů na tento vnější svět: strofa šestá měla společné motivy se slohou třetí a sloha osmá se slohou pátou. Báseň, ačkoliv byla tak umně komponována, nebyla zřejmě dobrá. Proto se ji Mácha pokusil radikálně zlepšit. Rozhodl se resignovat na první část, zachycující vnější svět, protože byl dostatečně obsažen v části druhé. Připsal dodatečně před druhou část mezi v. 20—21 do normální mezislokové mezery pod oddělovací znaménko název *Pěvec*. Tím báseň zkrátil, převedl pozornost od objektivně pojatého vnějšího světa (na hřbitově) k lyrickému hrdinovi své básně, kterého nyní předvedl objektivně jako pěvce nejen v titulu, ale i tím, že změnil první osobu na třetí (odstranil tím i násilný rým ve v. 32). Přímá řeč zůstala omezena na část třetí, tj. na vlastní píseň. Okolnost, že při této úpravě neškrtl v rukopise první část a také neprovedl změnu uvozovek, byla příčinou pozdějších zmatků vydavatelských, neboť první část byla považována za samostatnou báseň.

Opisovač *M* sloučil první část s třetí (která je v rukopise na samostatném ostříženém lístku) pod název *Na hřbitově*, snad proto, že obě části mají stejnou úpravu strof, — a druhou část označil názvem *Pěvec*. Někdo jiný si toho omylu povšiml a připsal v *M* za v. 20: *Teď přijde Pěvec, pak dál*. Opisovač Habránek připsal zase na *R22* nejdřív: *Nevím, má-li se to opsat?*, ale když zjistil, že už má opis z *M*, poznamenal na oba lístky *R22*: *Mám odepsáno číslo 20. Mám odepsáno číslo 19* (to jsou čísla v *M*). A skutečně Sabina i *K* otiskují podle *M* (kterýžto opis se nepatrně liší, viz níže), s další úpravou rýmu ve v. 43, a ne podle *R22*, a ovšem také jako dvě básně: *Na hřbitově* a *Pěvec*. Jedině pořadatel před Sabinou, který v *M* naznačil plán sbírky, zařadil obě básně jako jedno číslo XVII. Uveřejňujeme po prvé celou báseň v původním znění (*Na hřbitově*) a potom zkrácenou po opravě (*Pěvec*).

Různočtení: g Christus] Krystus *M* Kristus *T K* / 12 any samy] ani sami *R22*, oni sami *M*, ony samy *T K* / 21 Mě] <Mně> Jej *R22*,

Jej *M T K* / 23 mě] ⟨mně⟩ jej *R22*, jej *M T K* / 24 mé] ⟨mé⟩ své *R22*, své *M T K* / 26 sedím] sedí⟨m⟩ *R22*, sedí *M T K* / 28 hledím] hledí⟨m⟩ *R22*, hledí *M T K* / 29 myslím] myslí⟨m⟩ *R22*, myslí *M T K* / 31 mou] ⟨m⟩svou *R22*, svou *M T K* / dám] dá⟨m⟩ *R22*, dá *M T K* / 33 vnadné] uvadné *M* (*opis. chyba*) / 42 vsvětú] v světě *M T K* / 43 letu] letě *T K* / Opravujeme: 2 rolník, 7 tám, 8 nádrech, 11, 19, 50 moji, 16 volšich, 20 doplňujeme čárku, 26 vystoupná, 38 svítí, 41 v našem žítí, 44 kryti, 45 tež, 47 obratilo.

Str. 62

Pěvec. R22 (srov. poznámky k předcházející básni Na hřbitově).

Rušíme uvozovky v první části (původně druhé) a zjednodušujeme je v části druhé (původně třetí).

Str. 64

[*Cizinec.*] *M* (č. 7, bez názvu, odtud otiskujeme), *K* (*Cizinec*, otištěno jako varianta na str. 214).

V *M* připsal Sabina nadpis „Cizynec“. Báseň je původně opsána ve třetí osobě, až na v. 6 a 19. Ve v. 1 a 17 byla třetí osoba převedena dodatečně rukou opisovače *M* na první osobu a potom zase vrácena do původního stavu. Podobné změny jsou také v básních Na hřbitově a Však co darmo. Pod č. 8 se v *M* opakuje zbloudilý verš 17:

Studená ⟨ze⟩mně zem tam bude krýti.

P. Eisner upozornil, že německá báseň Máchova © Muse, zejména druhá sloka, kde mluví básník v první osobě, je shodná s *Cizincem*. Vypělá báseň O Muse vznikla s největší pravděpodobností později, je tedy možné, že změny v české básni mají určitou souvislost, tj. mohly být provedeny dodatečně zkusmo autorem do české básně při komponování básně německé, a tím byl opisovač *M* uveden ve zmatek. Správnost třetí osoby však ukazuje nejlíp rým vadne : chladné (10 a 12), který se nedá bez násilí převést do první osoby, a jiné verše ve třetí osobě, jež zůstaly bez úprav. Také nelze zjistit, zda titul básně je Sabinův. Někde připsal Sabina titul podle jiného znění (Páže u Budoucí vlasti), jinde zas připsal svůj (Loučení u Těžkomyslnosti), v našem případě byl titul připsán nejspíš podle znění v *K*.

Obdobu posledního verše znění *M*: tam kde soudce mocný trůnuje — najdeme na konci básně Stimmen zur Namensfeier: gerecht ist ja der Herr der Welten, / der über uns in seinen Welten thront.

Různočtení v *M*: 1 bydlí] *pův.* bydlí *pak* bydlí⟨m⟩ / 4 ni] n⟨f⟩i / 5 pohrává] pohráv⟨á⟩a / 6 jemu] jen mi *přesmyknuto* na ⟨mi jen⟩ *pak* jemu / 17 jej] ⟨jej⟩ ⟨mně⟩ jej / 19 bude] bud⟨u⟩e / Opravujeme:

1 přikre, 2 nezasvítne, 7 opadáva, 9 Bolesti, nezoufál, 12 chladne, 13 Z milenkou, 14 z rodičema, 17 tám, 18 žádnemu, 20 vukol, 21 malem, 24 mocny trunuje.

Literatura: P. Eisner, Na skále, 81n.; O. Králík, Historie textu 96n.

Str. 65

Romance. B (č. I s datem 1830, odtud otiskujeme), *R29* (Dítě, otištěno na str. 125 jako varianta), *K* (podle *R29*).

B je označeno ~~000~~, poněvadž *K* zvolil mladší znění *R29* z roku 1833. Jelikož v *B* bývají často mírné retuše, je možné, že ve v. 26 a 27 bylo v předloze Hružná, hrůzné (m. Hrozná, hrozně), jak je později u Máchy obvyklé. Verš 3 a 10 tiskneme se zarážkou, verš 4 a 11 bez zarážky (v *B* opačně!), a to podle 3. a 4. strofy (v *R29* a *K* má zarážku 2., 3. a 5. verš každé strofy).

Opravujeme: 1 bouři (podle *R29*), 3 Aj!

Str. 66

Měsíček. B (č. II, s datem 1830, odtud otiskujeme), *K* (jiná verse).

Obě verse autorské, obě však porušené. V opise *B* chybí značka ~~000~~, která znamená, že *K* použil jiné verse. V *B* někdo opravoval tužkou ve verších 2 (co tak rychle spěješ), 3 (přes květnatá luka) a 11 (jímí); tyto opravy částečně souhlasí se zněním *K*. Je však možné, že v *B* je porušené znění ve v. 11 (s ními cestu kryješ m. spr. ními), 57 (vstoupí m. spr. vstoupá), 75 a 84 (když m. spr. kdy), 79 (ta m. spr. to), 82 (měsícem m. spr. měsíčkem).

V *K* jsou patrně nedopatřením vynechány v. 17 a 40, asi vypadly při lámání sazby, protože chybí oba na konci stránky. Odchytky nebyly všechny vynučený tehdejší potřebou jazykovou, Mácha při opisování básně změnil místy hlavně pořádek slov. Soudě podle v. 11: jím cestičky kryješ?? — , kde končí verše v *K* zdvojeným otazníkem a pomlčkou, jakož i podle tvaru Spějíť ve v. 13, dalo by se soudit na versi mladší, ale je tu zase více zdobnělin, kterým se Mácha později vyhýbal. V každém případě je znění *B* spolehlivější, v *K* je cizích zásahů mnohem víc.

Různočení v *K*: 3 luka květnatá ?] květnatá luka, / 4—5 peřestých | květinek hlavičku?] kvítečků | peřestých hlavinky? / 7 stříbroleskné] stříbrolesklé / 9 stromky krásné] mladé stromky / 10 a listí zanášíš] listí zanášeje / 11 s ními cestu kryješ?] jím cestičky kryješ?? — / 13 Přes ty luka spěju] „Spějíť já přes luka / 14 luka květnatá] květnatá luka / 15 krokem] letem / 17 *chybí* / 18 které] ježto / 22 Kvítku

hlavu] Kvítkům hlavy / 23 hlavičku peřestou] hlavinky peřesté / 24 bych uzřel, zdaž v kvítkách] hledám, zda v kališkách / 25—26 milenka | překrásná] př:krásná | milenka / 27 měsíce bledého] bledého měsíčka / 34 též] ji / 35—36 stříbrovlasé vlnky | zdaž ji neschovaly?] zdaž ji nechovají | vlnky stříbrolesklé. / 38 bouři přestrašlivou] v přestrašlivou bouři / 40 *chybí* / 41 hlubinách] hlubinách. — / 45 Všudy, všudy] Všude, všude / 47 měsíce bledého] bledého měsíce / 48 nedohledne.] nedohlídne, / 49 Však ach!] ach, však / 51 měsíček bledoukný] bledoukný měsíček / 54 Nová vždy naděje] naděje vždy nová / 57 čím však výše vstoupí] než čím výše vstoupá / 58 a ji nenalezá] nenalézaje jí / 59 vždy více] více vždy / 60 ticho lká na kvítky] tichou nocí lkaje / 66 oblacích stříbrných] stříbrných obláčkách / 67 a milenku hledá.] hledaje milenku; / 68 plyne] plynou / 69 hvězd přejasně množství.] jasnícké hvězdičky, / 70 Každé noci kvítky] každou nocí kvítka / 74—75 Však bolest veliká | jeho když se zmocní] Kdy však se ho velká | někdy bolest zmocní / 76—77 obličej si zastře | rouškou černočernou] zastře si svou tváří | tmavošedou rouškou / 78—79 A tu všecko tmavá | noc ta černočerná] Tu také noc tmavá, | noc to černočerná / 82 s měsícem] měsíčkem / 86 ráno] zrána / 87 lesíkem] lesíčkem / 90 bloudit musí] musí bloudit / V *K* začínají odstavce veršem 12, 28, 50, 90, snad také 63, který začíná na nové straně po pomlčce. Opravujeme: 91 bledoukný, 92 počatku, 96 milénku.

Literatura: J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 100 (souvislost s básní Konrad Wallenrod, zpěv II).

Str. 70

Srdci mému. B (č. III s datem 1831, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *B*).

Jediná známá verše. V *B* je ve v. 9 boln(ě)o.

Poslední dva verše srov. s básní Umírající a s fragmentem z dopisu Benešovi.

Různočtení v *K*: 9, 12 bolno : volno] bolně : volně / 13 Na hroby] Po hrobech /

Str. 71

Vorlík. B (č. V, odtud otiskujeme), *L* (Lumír 1859, 25, podle *B*), *K* (Prvotiny, podle *B*).

Jediná známá verše. *K* otiskuje s nepatrnými změnami.

Shodnou pověst „Starobylá povídka o zámku Vorlíku“ zaznamenává J. G. Činoveský v časopise *Jindy a nyní* 1830, I, 60.

Různočtení: 14 „Vrať zpět se, dítě rozmilé!“] „Vrať se, mé dítě roz-

milé!“ *L* / 16 stříbroleskná] stříbrolesklá *K* / 25 světlu] světle *L K* / 32 sedum] sedm *L K* / Opravujeme: 25 luny (podle v. 16).

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 26 (vliv Záboje z RK).

Str. 73

Na hrobě sestřiným. *B* (č. VI, podle zařazení asi z roku 1831), *S*, *R5* (odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, s názvem Na hrobě sestřině).

Tři autorské verše. *K* zvolil znění *S*, ale neoznačil v *B* báseň obvyklou značkou $\theta\theta\theta$. Jediná podstatná odchylka v *K* ve v. 1 (klidně m. tíše) je v praxi *K* ojedinelá, všude jinde opravoval *K* na tíše. V *R5* je báseň hned za rukopisem Pouti krkonošské, datované 26. září 1833, a je oddělena silnou čarou. Sabina ani *K* tuto versi neznali (srov. poznámky k Pouti krkonošské).

Úsudky o básni se různí. P. Eisner pokládá báseň za pouhé pensum, konvenční žákovský okus napsaný možná pro potěchu učitelů, Voborník se domnívá, že na časomíru vedle vlivů školních měly účinek i Počátkové českého básnictví. Krčma soudil, že Mácha, nemajíc vlastní sestry, zalkal nad smrtí dívky, jež ho milovala, k níž však on pociťoval jen city bratrské, a označuje přímo Marinku. Tato domněnka je nepravděpodobná, už také proto, že se v básni mluví o mrtvých bratrech. K. Janský zprvu hledal v básni vztahy k nějaké tajné společnosti, o níž se dovídáme v životopise u Sojky (Naši mužové, 1862, 810), ale nyní tento názor opouští. O. Králík považoval báseň umístěnou za Poutí zprvu za neorganický epilog „barbarského upravovatele“, později prohlásil nedoloženě celou báseň za falsum. Jelikož je báseň v ideovém protikladu k obsahu Pouti krkonošské, zdá se, že tu jde o romantickou ironii, s jakou se setkáváme v díle Máchově i jinde. Mohla tu být i jakási souvislost bratří s řeholními bratry (O. Králík), ovšem spíš náhodně a dodatečně vyplývající.

Nápadná je shodnost ladění i po stránce formální (disticha) s básní An den Gräbern der Freunde.

Různočtení: 1 tíše] klidně *K* / tmavočernou] tmavočerná *B S K* / za v. 2 jsou v *B* dva verše:

Nad dalekým však hvězda ranní stkví jasně se hájem,
zvěstuje, již východ blízko že jest Jasoně. /

6 teď] jich *B S K* / bolest] bolest *B S* / 7 nyní] milá! *B* / 9 Větríkem] Větríčkem *S* / 11 v ozdoby] v ozdobě *B* / 13 mutné si] mútné ti *B*, mutné si *S* / 14 vůkolních] vukolních *B* / 16 více slavíka ni hlas již] zdá se, slavíčka že hlas víc *B* / 17 záhubě věčné,] v záhubu věčnou *B* / 19 již jsi] již si *B S K* (!) / 23 světle] světla *B* (*opis. chyba*) / Drobné od-

chyly *K* neuvádíme. Opravujeme: 3 Pohřizeni (podle *B*), 22 písma.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 13; Fr. Krčma, Dílo KHM I, 354; K. Janský, Dílo KHM I, 364; P. Eisner, Na skále, 36—37; O. Králík, Historie textu, 68, 70; týž, O metodu tvůrčí práce Máchovy, Slezský sborník 53, 1955, 402—415; týž, Pouť krkonošská, Olomouc 1957, 169n.; F. Vodička, Nový pokus o revisi textu Máchova díla, Česká literatura 4, 1956, 74; týž, Máchovy rukopisy a tzv. máchovské „apokryfy“, Česká literatura 6, 1958, 176n.

Str. 74

Přelka. B (č. VII s datem 18 $\frac{1}{2}$ 31), *R2* (prvních deset veršů), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (podle *R29*).

Tři verse autorské. *B* je nejstarší znění, má písařské chyby (v. 9—10 jsou opsány dvakrát), menší úpravy (všude je přelka m. předlka) a je označeno ~~000~~, tj. *K* otiskl podle *R29*. *R2* se asi valně nelišilo od *B* (známe pouze deset veršů), jen v. 6 má jiný pořádek slov. Znění *R29*, datované 17. října 1833, tedy těsně po cestě do Krkonoš (odtud asi změna ve v. 4), je místy přepracované. Odchyly v *K* jsou jen vydavatelské, proto je neotiskujeme.

Různočtení: 3 na mezi] na zemi *B* (asi písařská chyba) / 4 dolu k Praze] po silnici *B R2* / 6 již se] se již *R2* / 7—8 Starostí ubledly červené prv líce,] že se Milvoj z boje snad nevrátí více.] Pro Milvoje touhou zbledly jsou jí líce,] z boje on se k přelce již nevrátí více. *B R2* (v *R2* líce;) / 9 polétává] polétává *B* / 10 otazník a uvozovky doplňujeme podle *B* a *R2* / 11 vraný havran] havran vraný *B* / 15 Před dívkou veliký] Před přelkou vysoký *B* / 16 leká] třese *B* / 18 želu] trudu *B* / 20 žel žežhulka volá v každé srdce v háji] v každé srdce volá žel žežhulka v háji *B* / Opravujeme: 1, 19 máji (bylo kvůli rýmu), 2 vola, 3 máji, 11 vraný, zpravu, 15, 20 krákonos, 18 Nestrachůj.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 27 (upozorňuje, že týž námět je v Krkonošské kleči od V. K. Klicpery).

Str. 75

Svatý Ivan. B (č. VIII), *T* (Večerní vyrazení, v prosinci 1831, č. 87, s podpisem Hynek Mácha, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny).

Ani jedna verse není spolehlivá. V *B* jsou chyby písařské (41), v *T* zase tiskařské (38) a možná i zásahy redaktorské. Značka ~~000~~ v *B* znamená, že *K* použil jiné verse, nemůžeme však s jistotou tvrdit, že zvolil znění *T*. Odchyly ve v. 21, 44, 71 aj. mohou být autorské, ledaže bychom připustili, že *K* kombinoval dva texty. V *K* jsou ovšem zřetelné zásahy vydavatelské, ve v. 41—42 bylo provedeno sjednocení minulého času.

Tuto báseň četl Jungmann koncem roku 1831 na jedné ze svých úterních přednášek o literatuře české, kde se mu dávaly literární pokusy k posouzení. Týden poté vyšla báseň ve Večerním vyražení. Je to první otištěná báseň Máchova. Srov. s básněmi Der Eremit (česká báseň se o ni opírá), Cizinec a Ivan.

Různočení: 9 pestrým] pestrá *B* / 10 listem novým šatil háj:] listím šatil novým háj, *B* / 13 kámen] kamen *B* / 18 fousy] vousy *K* / 20 když] kdy *B* / 21 na skálu] na skaly *B*, na skály *K* / 22 vylíval] vyléval *K* / 24 sboropění] kůropění *B* / 25 A hle,] Ahle! *B* / 26 z něj se prýští] z něho plyne *K* / 29 oči zvedne] zraky zvedne *B* / 30 dle lůžka] u lůžka *K* / 31 takto k němu] k němu takto *B* / 32 jest již to let] již tomu let *K* / 34 opustil's co] cos opustil *K* / 35 k odměně] v odměnu *B* / 37 v letu rychlém] v prudkém letu *B* / 38 vzhůru k nebi zpět se vznes] v *T* chybí zpět (*tisková chyba, doplňujeme podle B*), k nebesům se vznes *K* / 39 otevřelo zas se nebe] tu se otevřelo nebe *K* / 40 radostný zas] zas radostný *B*, a radostný *K* / 41 jasná zář kol hvozdy zlatí] jasná zář kol hvězdy zlatí *B* (*patrně chybné čtení*), jasný plápol hvozdy zlatil *K* / 42 ztratí] ztratil *K* / 44 v oudolí] v dolině *K* / 47 zdvihne] zdvihne *B K* / 48 tihne] tihne *B K* / 52 sen. —] sen. *B* / 54 již se] vždy se *B* / 62 názvuk] dozvuk *K* / 65 kdy] když *B* / 66 harfy] harfky *B* / 70 vzhůru kolem nohy] kolem zbledlé nohy *B* / 71 kadeří] s kadeří *B K* / Opravujeme: 10 středník na dvojtečku, 58 středník na čárku.

Literatura: J. B. Pichl, Vlastenecké vzpomínky, 59 a 91 (vyd. Hýskovo); K. Janský, Životopis, 70n.; P. Eisner, Na skále, 80n.; J. Vašica, Legenda svatoivanská, Řád 2, 1935, 248n., též separát.

Str. 78

Svatý Vojtěch. B (č. IX, s letopočtem 1831, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny). Verše 11—12 a 78 doplňujeme podle *K*, v *B* nejsou.

V *B* je znaménko ~~o~~, poněvadž *K* použil jiného znění. Změna *spěchá* na *spěje* ve v. 41 je stejná jako v písni Rozprostřela chladná noc, v. 21. Poněvadž se těžko dají vyloučit zásahy vydavatelské v *K*, volíme starší, ale spolehlivější znění *B* a doplňujeme je o tři verše z *K*. Vynechání veršů 11—12 v *B* je obvyklá písařská chyba — haplografie —, poněvadž v. 10 a 12 začínají oba slovem *ani*. Také v. 78 asi přeskočil písař, protože se veršem 77 končí stránka v *B*. Ve v. 54 a 55 bylo v předloze *K* jistě *ními* (m. nimi), v *B* je podezřelý tvar *níma*. V. 38 má v *B* o stopu víc, což svádí k domněnce, že v *K* jde o úpravu vydavatelskou, naproti tomu v. 44 je v *K* zas o stopu delší (o přívlastek *český*).

Konec básně srovnej s básní Přes hvozd tmavý.

Různočtení: 9, 26 nepochmuřilo] nepochmuřilo *K* / 11—12 *chybí v B* / 11 šírou (*emendace*)] šírou *K* / 14 hlavy své přikryté listím svadlým] hlavy poukryté listím svadlým *K* / 15 skleslo] kleslo *K* / 18 sklopenou lid chodí k zemi hlavou. —] k zemi skloněnou lid nese hlavu. *K* / 20 jest] pak *K* / 23 bohům (*podle K*)] Bohům *B* / 25 čtyrycet] čtyřicet *K* / 36 Bílá labuť] Labuť bílá *K* / 38 Ani labuť bílá, ani] Labuť bílá ani *K* / 41 spěchá.] spěje. — *K* / 44 vlasti otce] otce vlasti české *K* / 48 aby těžký odvrátil trest od nich] aby trest odvrátil od nich těžký *K* / 50 s vláhou tou i ourodnost] s vlahou tou i ourody *K* / 54, 55 níma] nimi *K* / 59 tyčí] týčí *K* / 60 uprostřed hor hrdých Krkonošů;] v středu hor to hrdých, Krkonošů, *K* / 61 všudy] všude *K* / 63 *v K konec odstavce* / 65 všudy plno lidu] množství lidu čeká *K* / 69 jest] je *K* / 72 klesá] klesna *K* / sklání] kloní *K* / 78 *chybí v B* / 83 dešť] dešť *K* / 84 jen nad horou rozevřená mračna] nad horou jen rozevrou se mračna *K* / 86 jest] je *K* / skrytá] skryta *K* / 87 klesá lid tu kolem,] lid tu kolem klesna *K* / 88 v podivení] v udivení *K* / Opravujeme: 1 následuje (též podle v. 3), 7 lůna, 9, 11 *luna*, 28 *Luna*, 55 rozkladá, 69 přiodený, 73 sklání, 74 pudu, 79 slůnce, 88 Vojtech.

Literatura: V. Bitnar, Máchova katolicita, *Archa* 24, 1936, 197; týž, Hagiografické živly v díle Máchově, *Sborník Literárněhistorické společnosti*, 1937, 174 (zjišťuje v této básni dva základní motivy, poutnický a dešťový — Máchova skladba patří do okruhu starobylých skladeb dešťových —, a shledává, že báseň nevznikla z inspirace náboženské). Srov. též Šaldův zápisník 9, 154.

Str. 81

Syn mlynářův. B (č. X, Mlynářův syn, s datem 18 $\frac{1}{2}$ 31), *R2* (jen poslední tři sloky, v. 31—48), *S* (bez poslední sloky), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *R29*).

Čtyři verše autorské. Nejstarší *B*, označená ~~000~~, je až na drobnosti (kolomi, mlýnem, Milku) celkem spolehlivá. V *S* chybí poslední sloka, snad byla na dalším ztraceném listě. V *R29* přehodil Máchá omylem v. 9—10, čímž porušil rýmové schéma ababcc. Ve v. 25 bylo v starších zněních: *Syn mlynářův pode mlejnem* sedí, kdežto v *R29* *přede mlejnem*, a ve v. 45 všude: skrze slzy *po řece* on hledí, kdežto v *R29* *na měšiček* hledí, ačkoliv se v téže sloce dvakrát opakuje výraz *Lůna*. Buď Máchá opakoval omylem verše 43 a 27, nebo spíš tu jde o úmyslnou repetici veršů, jako ve v. 5—6 a 29—30, přičemž záleží víc na zvukovém účinku, jako při opakování hudebního motivu, než na smyslu. Pořadí veršů 9—10 opravujeme souhlasně s *K*. Bezvýznamné úpravy *K* v různočteních neuvádíme.

Části druhé a třetí sloky přemístil Máchá později do básně Měsíc stojí. Tam jsou verše 3—4 v stejném pořádku jako přehozené verše 9—10 v *R29*, čímž je Máchův omyl vysvětlen. (Přepřacování Syna mlynářova v *R29* je pozdější než báseň Měsíc stojí.)

Voborník poznává v básni odpověď na Dceru mlynářovu od Jos. VI. Kamarýta (Smíšené básně, 1832).

Různočení: 3 kolami] kolomi *B* (*asi písařská chyba*) / 4 jenž kolem] jež podle *S* / 9—10 jsou v *R29* přehozeny (*emendace podle BS*) / 10 mdle se lesknou] lesknou mdle se *B S* / 15 tihnou] tihnou *B S* / 17 kol] vkol *S* / 18 ten?] ten? — *S* / 19 Mílka] milka *B*, Mílka *S* / nespí!] nespí, *B*, nespí! — *S* / 21 tísově] tísově *B* / 23 sklesla noc] přišla noc *B* / jí zašel] zašel jí *S* / 24 teď] již *B* / 25 přede mlejnem] pode mlýnem *B*, pode mlejnem *S* / 29 Smutně zní té řeky hluk] Třetí noc již tady dlí *B*, Smutně zní tam řeky hluk *S* / 30 jako lesních rohů zvuk] co mu Mílka v rakvi spí *B* / 32 jasnobledé] modrojasné *B R2* / 33 hle, lodička] lodička tu *B* / 34 proudné víry bez ourazu mine] kde se řeka kolem skály vine *B R2 S* / 35 strmí z ní] strmí ven *B* / 36 v níž sen dlouhý Mílka spí] v ní spí Mílka dlouhý sen *B*, dlouhý sen v níž Mílka spí *R2*, v níž sen dlouhý Mílka sní *S* / 38 Lůna] lůna *B* / 39 šerobledé] jasnošedé *R2*, jasnobledé *S* / 40 doprovází;] doprovází. *R2* / 43—48 *nenť* v *S* / 43 Mlynář přede mlejnem smuten sedí,] Přede mlejnem smutný otec sedí *B*, Přede mlejnem mlynář samý sedí, *R2* / 44 Lůny] lůny *B* / 45 na měsíček hledí; — —] po řece on hledí, *B*, on po řece hledí, *R2* / 46 až kdy zjitra Lůny světlo zhasne,] až za jitra Lůny světlo hasne; *B* / 47 hlasně] hlásně *R2* / 48 spí.] spí. — *R2* / Opravujeme: 8 tváři (v rýmu s v. 10), 29 *te* řeky, 31 z šede, 33 po vlnach.

Literatura: J. Voborník, K. H. Máchá, 13.

Str. 83

Noc (Slunce zhasne). *B* (č. XI, Noc. Óda, s datem 18²⁰/₁₂31), *O2* (odtud otiskujeme), *O3* (výpisek Hindlův, obsahující v. 5—6, 9—16), *K* (Prvotiny, kryje se s *O2*).

Dvě verše autorské. V *B* je báseň označena ~~ooo~~, tj. *K* měl *k* dispozici (prostřednictvím *S*) rukopis, který byl zároveň předlohou *O2*. Hindlův výpisek interpunkčně téměř souhlasí s *O2*, ale má správně *teskno* (v. 9).

Voborník klade báseň podle horácovského metra, jež ukazuje na pátou třídu gymnasiijní (tzv. poetiku), do roku 1829, protože neznal ještě *B*, kde je báseň datována.

Různočení: 1 Slunce zhasne; šerá noc zahalí světy.] Světlost zajde. — Šerá noc zahalí světy. — *B* / 4 tmavou.] tmavou. — *B* / 6 no-

hou —;] nohou; *B* / 9 teskno (*podle B O₃ K*)] těсно *O₂* (*opis. chyba*) / 12 tichou?] tichou? — *O₃* / 13 smrti? —] smrti? *B O₃* / 14 Myšlenka,] Myšlenka! *B* / zvonu] zvonů *O₃ K* / 16 opuštěný? —] opuštěný?! *B* / 18 v prsu] v prsou *B* / 19 obraz;] obraz *B* / 20 uleknutý! —] uleknutý! *B* / 24 Lůna (*podle v. 28*)] Luna *O₂*, luna *B K* / 26 pak černá] černá pak *B* / tma] <noc> tma *O₂* / 28 zář! —] zář! *B* / Opravujeme: 10, 22, 25 středník na čárku (*podle B*), 24 Luna (*podle v. 28*).

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 13.

Str. 85

Abaelard Heloíze. T (Večerní vyražení 1832, č. 4 z 23. ledna s podtitulem *Psáno z kláštera*. Titul chybně Abelard a Heloíze, v obsahu Abelard a Heloíza; podepsáno Kar. Hynek Mácha), *B* (č. XII, Abaelard Heloíze s datem 18[—]32), *R₂₉* (odtud otiskujeme), *K* (Abelard Heloíze, Prvotiny, *podle R₂₉*).

Tři autorské verse. V *T* jsou četné tiskové chyby (v. 22, 25, 27, 30). V *B* je mnoho písařských chyb: 3 za rybníbníkem, 4 vchází m. vzhází, 38 zdmlel m. zmdlel; ve v. 38 je úprava *nemohu*, kterou převzal i *K*, a snad je též úprava ve v. 15. U titulu je značka ~~eee~~, protože *K* použil znění *R₂₉*. Výše uvedené chronologii versí vadí, že znění *R₂₉* se kryje ve v. 14 a 18 s *T*, takže *B* je osamoceno. *K* se odchýlil od *R₂₉* jen ve v. 8 a 10, ostatní změny jsou bezvýznamné.

Různočtení: 4 lůny] Lůny *T* / tvář;] tvář. — *T* / 5 kol svou] svou kol *T B* / 6 nad lesy] nad lesem *T B* / 8 posuď lásky] živou lásky *K* / moc; —] moc; *T* / 9 zasmutnělý] zasmušený *T B* / 10 jenž se víc] jak se víc *K* / noc;] noc; — *T* / 11 tak] jak *B* / 14 spatřiti tě] tebe spatřit *B* / 15 nežli v lůzko] nežli lůzko *B* / 16 v kterém věčný spátí budu sen] dlouhý, těžký v němž mám spátí sen *T B* / 18 oko mé v tvé stopilo se zraky:] oko mé v tvé ztopilo se zraky. — *T*, mé se oko ztopilo v tvé zraky. *B* / 20 zakvětá] zakvétá *K* / 22 v hory] na hory *T* (*asi tisk. chyba*) / 24 hraje.] hraje. — *T* / 25 S oblaky nad zem se vznésti toužím] S havranem nad zem se vznésti soužím *T* (*chyba tisku, m. toužím*) / 26 rychlý s nimi konati chci let;] s oblaky rychlý konati lét; — — *T* / 27 soužím] toužím *T* (*chyba tisku*) / 29 zhaslo, a noc] zhaslo. Noc již *T*, zhaslo, noc tu *B* / 30 dívka] dívka *T* (*chyba tisku*) / 32 od všech brání stran;] ze všech kryje stran; — *T* / 34 oceán;] ocean; — *T*, ocean. *B* / 36 stíhá! —] stíhá. — — *T*, stíhá. — *B* / 37 — již víc se neshledáme — —] — Již víc se neshledáme! — *T*, již více (*e připsáno později*) se neshledáme, *B* / 38 dál nemůžu] dál nemohu *B K* / zdmlel,] zmdlel. — *T*, zdmlel. (!) *B* (*opis. chyba*) / 39 myšlenka ta řádra] Myšlenka ta řádra *T*, Myšlenka ta řádra *B* / 40 žel; — —] žel. — *T*, žel.

B / 42 bolest] bolest *T B* / Opravujeme: 13 Helofzo!, 18 středník na dvojtečku, 22 rychlým, 32 klašterní.

Literatura: P. Eisner, Na skále, 80.

Str. 87

Iduna. B (č. XIII s datem 18 $\frac{1}{1}$ 32), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Iduna*, podle *R29*).

Dvě autorské verse. V *B* je značka --- , protože *K* použil znění *R29*, ale ve v. 21 změnil pořádek slov z důvodů rytmičických. Waldau překládá v. 9 a 23 podle *B*, to znamená, že nepřekládal z definitivního materiálu *K*.

Iduna, severská bohyně jara; znamená též tolik jako Immergrün (*Amarant*), protože je *Iduna* bohyně věčné svježesti. — Voborník se domnívá, že *Mácha* nalezl svou *Idunu* u *Klopstocka*. Jméno *Iduna* bylo tehdy zásluhou *Klopstockovou* tak oblíbené, že jím byly pojmenovány četné almanachy. Voborník uvádí *Idunu* vídeňskou (1834), almanach paní a dívek. V *Drážďanech* vydal *Th. Drobisch* sbírku *Iduna, religiöse Dichtungen*. Doplňujeme vídeňskými almanachy *Iduna, Ein Almanach für das Jahr 1827 a 1832*, dále o almanachy *F. D. Grätera „Iduna und Hermode“*, *Breslau 1812—1816*, a *Iduna, Ein Taschenbuch... von Mann Friedr. Bauer Fallenstein, Berlin 1813*. Nejpravděpodobnější je, že *Mácha* dostal do rukou některý z almanachů vídeňských.

Různočtení: 2, 6, 14 a 26 vzdy] vždy *B K* / 3 15, 27 a 39 noci] noci *B K* / 7 jenž] jež *B K* / 9 v lese v hradu] v hvozdu v hradě *B*, v lese v hradě *K* / 11 listů (podle *B*)] listu *R29* / 21 Zem se pod nimi třese] Pod nimi zem se třese *K* / 22 rýkem] rykem *B K* / 23 tak] jak *B* / 27, 39 Lúno (podle *B*)] lúno *R29* / 34 na tom hrobě] v noční době *B* / 36 v tiché době] na tom hrobě *B* / 37 *Idúno!* má *Idúno!*] *Iduno!* ó *Idúno!* *B* / Opravujeme: 1 doplňujeme vykřičník (podle v. 14, 25 a 37), 18 nepřátele, 19 *Panoši!*, 20 *Mnohy*, 26, 38 středník na čárku, 28 doplňujeme vykřičník (podle v. 4 a 16).

Str. 89

Bojarín. B (č. XIV, *Bojařín*, s datem 18 $\frac{19}{1}$ 32; odtud otiskujeme), *O2* (*Bojarýn*), *K* (*Bojarín*).

Mácha pravděpodobně psal všude *Bojarín*, což je v opisech různě transkribováno (*B Bojařín, O2 Bojarýn*), všude s velkými písmeny na začátku. Na rozdíl od předešlých vydání přepisujeme *bojar, bojarín* s malými písmeny, abychom odlišili jméno *Boján. B* je verse, jak se zdá, nejméně porušená. Má značku --- , poněvadž *K* znal text *S*, který asi

nebyl úplně shodný s textem *O2* (kde nejsou Sabinovy opravy jako v básni Pod starým hradem). V *O2* a v *K* je setřen rozdíl mezi Bojánem a bojarem (všude je tam Bojar) na úkor srozumitelnosti. V *K* jsou zřetelné jazykové úpravy ve v. 31, 33 a 57 (dokonce byl obětován rytmus), snad i ve v. 54 z důvodů zvukových: V lese, kde se; změna pořádku slov ve v. 29 a 55 mohla být už v *S*, poněvadž tu chybí důvod. Odchylujeme se od verse *B* jen v transkripci slova bojarín (podle *K*) a zavádíme odstavec u v. 46 (podle *O2* i *K*).

Podle Voborníka pokusil se básník spojit ruskou formu písní s romanikou v duchu lorda Byrona.

Různočtení (kromě odchylek výše uvedených): 4 v holém trnu stojí rozmarýna;] holým trním roste rozmarýna. *O2 K* / 5 dubce] dubu *O2 K* / 8 temném] temným *O2* / 9 Tmavým, hustým] Tmavým, <tem> hustým *O2* / 11 tmavým, hustým (podle *O2*)] hustým, tmavým *B* / 14 rukou] rukouch *O2* / 15 šatu] šatě *K* / 16 usvadlý] u(s)zvadlý *B* / 23 po nebi hle ani hvězdy jasné;] není po nebi ni hvězdy jasné, *O2 K* / 24 nad lesem jen mňhá svit se bledý] nad lesem se mňhá svit se bledý *O2* (opis. chyba) / 25 po malé chvíli] po chvíli malé *O2 K* / 27 křoví] křovin *K* / 29 ticho kol panuje] kol panuje ticho *K* / 31 zasmušený co noc černá] zasmušen co černá noc *K* / 32 lůna] Luna *O2* / 33 zahalený] zahalen *K* / 36, 37, 52 Boján] Bojar *O2 K* / 38 Slyš, (podle *O2 K*)] Slyš! *B* / 39 Zas] Již *O2 K* / 40 mlčí opět] opět mlčí *O2 K* / 42 vzhůru, rychle, rychle vzhůru!] vzhůru, rychle! — Rychle! vzhůru! *O2 K* / 43 Huj] hoj *K* / 46 odstavec podle *O2* a *K*, v *B* není / 53 Boján (podle v. 36, 37, 52)] Bojan *B*, Bojar *O2 K* / 54—55 V lese, kde se jedle s dubem pojí, | obklopená vůkol houští stinnou] V lese s dubem jedle kde se pojí, | houští vůkol obklopena stinnou *K* / 57 kolem něj se větve dubu vinou] kol něho se dubu větve vinou *K* / 60 a na mechem porostlých dvou hrobách] a na dvou porostlých mechem hrobách *O2 K* / Opravujeme: 12 plač, 35 ní.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 28.

Str. 92

Píseň (Pod starým hradem, širší znění). *B* (č. XV, *Píseň*, s datem 18²⁵/₁32), *O2* (*Píseň*, odtud otiskujeme), *O14* (bez názvu, 16tá [*píseň*], souhlasí s opraveným *O2*), *K* (*Píseň*, č. 15, souhlasí s *O14*).

V, *B* je značka -ooo-, *K* měl jiné znění. V *O2* jsou Sabinovy opravy (dále *Sab*) ve v. 22 a 24; v jiných skladbách v *O2* Sabinovy opravy nejsou. Za posledním veršem je připsáno jinou rukou: *do posledního svázku (sic!) a hvězdička je též před 1. veršem. Vysvětlení přípisku viz v úvodních poznámkách, str. 336. *Kuku* ve v. 2 je v užším znění *R29*

v uvozovkách jako v *O14*, což opravňuje k domněnce, že Sabinovy opravy mohly být provedeny podle jiné autorské verze. Přijímáme emendaci navrženou Sahánkem ve v. 31 podle *B* (Mílka je bohyně lásky, Venuše). Mácha později epickou část básně vynechal (srov. Ohlas písní národních, č. 9) a otiskl jen první lyrickou sloku.

Různočtení: 2 volá kuku] volá: „kuku“ *O14*, volá: „Kuku!“ *K* / 2 nepřijdem] nepřijdem *B K* / 6 smutné] smutně *B* / 9 si chvívá] zachvívá *K* / 16 smutně i slávk z olšiny zpívá.] smutně slavíček z olšiny zpívá: *B* / 17 „Neplač, dívčinko] „Neplač, dívčino *B* / 18 Zděnek] Zdeněk *BK*, Zdenek *O14* / 21 srdce mé] přece mne *B* / 22 že Míra pláče Zdenka mrtvého] Míra pláče pro Zdenka (Zdeňka *K*) mrtvého *O2* (po *Sab. opravě*) *O14 K* / 24 že hrob] však hrob *O2* (po *Sab. opravě*) *O14 K* / mne] jej *B* / 25 hasne;] hasne, *O14 K* / 27 s ním Míra leží v hrobě, jak chtěla.] s ním Míra spí, v životě jak chtěla; *B* / 28 Smutné] smutně *B* / 31 cvičená Mílkou (Mílkou podle *B*)] cvičená Mílkou *B*, cvičená Mírou *O2 O14 K* / 32 sivá holoubka jích] holoubka sivá jich *B* / Odchyly v *K* jsou vesměs vydavatelské. Opravujeme: 7 samá a doplňujeme uvozovky před v. 17.

Literatura: St. Sahánek, LF 50, 1923, 247; Janský-Jiráť, Tajemství Křivokladu, 141—142 (o rozvržení Spisů u Jeřábkové); O. Králík, Historie textu, 72 (mylně vykládá poznámku „do posledního svazku“, že tu šlo o uveřejnění básně za života Máchova).

Str. 94

Žpěvec. *B* (č. XVI, s datem 18²⁶/₁32, odtud otiskujeme), *K* (varianta, otiskujeme na str. 98).

Značka ~~000~~ v *B* nás opravňuje k domněnce, že byly dvě verze máchovské, rozdílné rozsahem. Ve verši *B* chybí prvních 15 veršů verše *K*, ve verši *K* zase chybějí verše 81—104 z verše *B*. První odstavec verše *K* (1—15), který chybí v *B*, je shrnut ve v. 75 (v *K* v. 80), tak jako v. 76—77 (v *K* v. 81—82) shrnují obsah druhého odstavce *K* (v *B* je to I. oddíl). Mohlo by se tedy zdát, že tu byl 1. odstavec *K* od původu, tj. že by měl být i v *B*, ale tomu zas odporuje poměrná spolehlivost *B*. *K* je znění o něco mladší a většina nebo všechny změny mohou být autorské. Závěr zkrátil Mácha bezpochyby sám (v *B* v. 81—104), podobně jako v písni Rozprostřela chladná noc. Škrty veršů uprostřed textu (v *B* jsou to v. 12—17, 26—28) mohly být provedeny vydavatelem, poněvadž to snad vadilo jeho vkusu (houkání výra a kuňkání žab), ale ze stejného důvodu i samým Máchou; také v. 59 (v *B*), lokalizující báseň do dávné minulosti, zajisté neškrtl *K*. První odstavec v *K* byl připsán Máchou dodatečně, asi náhradou za vypuštěný závěr,

a tím se vysvětluje, proč jsou v *B* první a druhý odstavec označeny římskými číslicemi.

V básni je mnoho slovních souvislostí: v. 26 srov. s básní Na popravíšti, v. 63 s básní Svatý Vojtěch, v. 91 s Královičem aj. Voborník (a po něm Jakobson) vidí tu ohlas lyrickoepického Jelena z Rukopisu královédvorského (Voborník navíc ohlas Písně pod Vyšehradem).

Různočtení: 39 šířý (*podle K*)] šířý *B* / 54 smrt jeho oplakávají] oplakávají jeho smrt *B pův.*, pak přečíslováno / 66 různém (*podle K*)] růžovém *B* / Opravujeme: 29 polétaval, 70 lůně (podle v. 53), 83 jinoš, 97 nevchází.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 26; R. Jakobson, Torso a tajemství, 274.

Str. 98

Žpěvec (mladší znění). *K* (odtud otiskujeme; srov. text předešlého znění *B* a poznámky).

Verš 2 srov. s Jaroslavnou v. 41.

Různočtení: 63 harfku (*podle B*)] harfu *K* / 68 pochmuří (*podle B*)] pochmuří *K* / 69 slze (*podle B*)] slzy *K* / 85 harfka (*podle B*)] harfa *K* / Opravujeme: 21 širošířé, 24, 71 skví, 44 ztišil, 47 zdřiml, 49 tiše, 51 Pozdřiml, 59 luny, 66 struny, 73 skvěla, 74 zazněl, 75 luně (z větší části podle *B*).

Str. 101

Čech. S (pouze od v. 78: Vystoupilo slunce, začátek chybí; odtud otiskujeme), *K* (podle *S*; odtud otiskujeme v. 1—77).

Jen jedna verše, bohužel v *S* začátek chybí. V zachované části *S* jsou ve v. 117, 122—124, 127 a 136 vyznačeny Sabinovy opravy, které potom převzal *K*, jen slovo *stříbrná* Sabina neopravil (v. 123). Zásahy utrpěl smysl textu: ze stříbrné přilbice a zlatého štítu stala se zlatá přilbice a stříbrný štít a vlasy ztratily přívlasek (122—124), důvodem mohl být jedině Máchův neobvyklý pořádek slov. Ostatní opravy jsou z příčin rytmických, až na v. 117 a 127, kde žádného nutkavého důvodu není, alespoň v jiných případech nebyl Sabina tak citlivý. *K* vynechává v. 142—143, dovršuje snahu brusíčkou, ale ponechává ku podivu nesprávné tvary rukouch (9), v několika případech jenž (9, 16, 19), ačkoliv je jinde opravuje, a vydobíli (29). Původní tvar *harfy* byl v předloze asi *harfky*, podle jiných obdobných oprav *K* v prvotinách. S naprostou bezpečností můžeme opravit ve v. 1—77: strůna, lůna, usta, zazněl (v *K* zazněl), tše a Bohdán (m. Bohdan, podle Rozbroje světů a Viasila).

V zápisníkovém zlomku Anmerkungen je hned na začátku smazán nadpis *Čech*. Podle motivu bzučení včel (v. 141—143) mohla by tu být souvislost s básní *Ó harfo dávnověká* (srov. poznámky na str 387).

Různočení (*Sab* = opravy Sabinovy v *S*): 90 skála] sklála *K* (*chyba tisku*) / 97 Stane státi, —] Staví kroky — *K* / 100 Leskne vzhůru vůdcový se mlat] Zaleskne se vzhůru vůdcův mlat *K* / 106 Vzej] Lkej *K* / 117 stojí opět pevně] pevně opět stojí *Sab K* / 121 kolem něj se leskne brnění] kolem něho skví se brnění *K* / 122—124 *opraveno Sabinou a převzato v K takto*:

Vlasy zlatá přilbice přikrývá,
na rameně stříbrný se štít
jasně stkví, co lůna ouplná

(*K* přilbice, skví, luna, *Sab. omylem neopravil stříbrná*) / 127 vstupující nad les] nad les vstupující *Sab K* / 131 ránou] ranou *K* / 132 prsa] prsy *K* / 136 vítězný zavzní ve vojš.ě ryk] ryk ve vojště zavzní (*zazní K*) vítězný *Sab K* / 139 sivých] živých *K* (*chyba tisku*) / 142—143 *v K vynecháno* / Opravujeme: 42 *s Bohem*, 82 posud (podle v. 79 a 81), 85 *lévhard*, 88 *leskné*, 94, 111, 112, 116, 134 *nim*, 98 *z zraku*, 106 *silnym*, 113, 141 *našf*, 119 *Bůh*, 125 *kováný*, 126 *ohňu*, 140 *rychlým*, 142 *jasnym*, 143 *bzučice*.

Literatura: J. Jakubec, *Dějiny literatury české II*, 767 (Mácha podlehl pojetím, komposicí a formou Lindově Záři nad pohanstvem a některými prvky písní srbských).

Str. 106

[*City vděčnosti.*] *M* (č. 52 a 43, bez názvů, odtud otiskujeme), *K* (*Básně příležitostné, City vděčnosti 1 a 2, podle M*).

Sloučení obou básní pod společným titulem provedl *K*. Připsáním podtitulu (*Bývalému učiteli*) vznikl dojem, že je to jedna báseň. V *M* je v. 6 v jiném pořádku slov, takže chybí rým, — je to snad opisovačské nedopatření, přehlédnutí číslic nadepsaných nad slovy, jak bývá v máchovských rukopisech. Verš 33 je v *M* o stopu kratší, je vynecháno slovo *býti*. Podobné nedopatření by se bylo málem stalo ve v. 45. Původně napsal opisovač: *jenom Tobě v* (patrně začátek slova *vezdy*), pak přestal opisovat; dodatečně je dopřáno latinkou, ačkoliv celá báseň je psána kurentem: *<v> <bo> Bože vezdy planou*. *K* ve snaze přizpůsobit druhý oddíl prvnímu změnil *Bože* na *otče*. Zůstává otevřena otázka, zda v rukopisné předloze nebylo původně *pane* a není-li slovo *Bože* doplněno náhodně opisovačem. Ponecháváme tradiční název obou básní podle *K*.

O. Fischer se domníval, že obě básně byly psány na A. Klara, protože ještě nevěděl, že jsou to básně samostatné (druhá je dubletou první, ale spíš obráceně). První mohla být adresována Klarovi k jeho svátku dne 21. června 1831, krátce poté, kdy byl Klar jmenován čestným občanem města Prahy (16. června 1831). Tehdy bylo zvykem oslavit jmeniny profesora buď nějakým darem, nebo básněmi. Na Klara se vztahují přesvědčivé verše: Ty, jenž zrozen k slávě města svého atd. Byly to jediné Klarovy jmeniny přicházející v úvahu, neboť v červnu roku 1830 byl Mácha ještě na gymnasiu a nebyl jeho žákem, kdežto roku 1832 už Klar neučil, protože se v listopadu roku 1831 těžce rozstнал, odešel na odpočinek a roku 1833 zemřel. Druhá báseň je buď první verše básně předchozí, nebo byla věnována někomu jinému.

Těmto předpokladům odporují jedině tvary *vzdy* a *navzdy* (v. 11 a 13), jež se hlásí časově do období po cestě do Krkonoš na podzim 1833. Snad měl opisovač *M* jako předlohu Máchův pozdější opis jako v případě *R29*.

Různočtení: 1 hudebného] hudebního *K* / 6 Ty, jenž zrozen k slávě města svého (*podle K*)] Ty, jenž města svého srozen k slávě *M* / 18,20 mě] mne *K* / 21 dále mohl] mohl dále *K* / 24 srdce city] city srdce *K* / 30 harfce] harfě *K* / 33 býti (*podle K*)] v *M* chybí / 42 tyto stavu Tvého. Proto kanou] stavu Tvého. Protož taky kanou *K* / 45 Bože] ⟨v⟩ ⟨bo⟩ Bože *M*, otče *K* / V *K* je druhý oddíl rozdělen na čtyři sloky. Opravujeme: 11 uznáva, 15, 41 si (spr. jsi), 26 tebe, 30 moji, 32 cítí, 37 muže, 39 naši, 40 ukazals, 42 tvého, 44 našém.

Literatura: O. Fischer, K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis um Alois Klar, Xenia Pragensia, 1929, 251.

Str. 108

Těžkomyslnost (Zašlo slunce). *M* (č. 35, Těžkomyslnost, odtud otiskujeme), *K* (Večer).

V *M* je ve v. 8 provedena patrně jinou rukou oprava, která souhlasí s *K*. *K* se odchyluje v názvu, v posledních čtyřech verších a v jiné grafické úpravě. Králík uvádí tyto důvody změn: nesprávný tvar *vzchází* m. *vzcházejí* (ačkoliv si *K* jinde vypomáhá tvarem *vzcházej*) a neshodný tvar přechodníkový. Také výraz *světův* je kobrovský, Mácha užívá jinde *světů*. Chybí tu však přesvědčivé zdůvodnění změny posledního verše. Králík se domnívá, že *K* začal při opravách mluvnických při změně smyslu bezděky vkládat do Máchova textu svou filosofii, kdežto Jedlička naopak pokládá právě závěr v *K* za máchovštější.

Báseň je předchůdcem znělky *Zašlo slunce za modravé hory*, takže

ani verse *M* není osamocená. Voborník poukazuje na příbuznost s básní *Noc* (Slunce zhasne). Srov. druhou sloku s předposlední slokou Svatého Ivana.

Různočtení: 5 listem] s listem *K* / 6 bezbarevná] bezbarvá *K* / 8 V větru zvučí harfka má] Ve větru zní harfka má *M* (opraveno později), Ve větru zní harfa má *K* / 17 nad skálou Lúna] nad skalou luna *K* / 21—24 jsou změněny v *K* takto:

A tou mhou zář hvězdy zlaté
světův vyjasňuje chrám —
v chrámě ticho — ticho svaté —
snad je Bůh v něm sám a sám? — /

Opravujeme: 7 potučku, 15 zvadné, 21 Vzhuru vzchazi, 23 mně, 24 bydlím. Na konci v. 10, 11, 14, 18 je v *M* středník.

Literatura: J. Voborník, *K. H. Mácha*, 14; B. Jedlička, *K* novému vydání spisů *K. H. Máchy*, ČMM 54, 1930, 270; O. Králík, *Historie textu*, 97—98 (nesouhlasíme s tvrzením, že *K* chtěl ztlumit Máchův „vzdor“).

Str. 109

Hrobka králů a knížat českých. M (č. 33, odtud otiskujeme), *O15, K* (Prvotiny, podle *S*).

Podle pravopisu patří báseň do prvotin. *O15* je jistě věrný opis neznámého *S*. Pořadatel před Sabinou zařadil znění v *M* mezi zlomky, ale Sabina později připsal poznámku: *báseň*. Snad Sabina našel jiné, úplné znění; tomu by nasvědčovalo, že tu nebylo důvodu měnit pořádek slov ve v. 7 a 10 a také že změna ve v. 19 *Rychle* na *Smutně* připomíná autorské změny v *Pouti krkonošské* (*Sen* — *R5*). O. Králík se domnívá, že Sabina připsal bona fide závěr, aby bylo o zlomek méně; jeho kritika sporného závěru je však nadnesená. Rozhodujeme se pro znění *M*, protože je zaručené, ale jsme přesvědčeni, že toto znění nebylo osamocené. *K* má proti *O15* jen jednu podstatnou odchylku ve v. 26: on však m. však on — a nepadá jako samostatná verse vůbec v úvalu, proto ji v různočteních neuvádíme.

Voborník našel podobné divoce chmurné prostředí u německého básníka Schubarta v básni *Die Fürstengruft*, kterou přeložil V. A. Svoboda. Kořistí z toho byla jen představa očí upřených „v jinou vlast“, která našla u Máchy příznivou půdu i v jiných básních.

Srov. s básní *V chrámu*.

Různočtení: 1 Tichá noc krajinu krýje] Krajinu noc tichá krýje
O15/7 Oknem zří sem Lúna bledá] Oknem luna zří sem bledá *O15/9*

čeští (*podle O15*)] český *M* / 10 Lúna na ni s bledou tváří] luna s bledou na ní tváří *O15* / 16 mé prsa] má prsa *O15* / 18 mocní lvové (*podle O15*)] mocny lvove *M* / 19 Rychle] Smutně *O15* / 33 černý závoj kol se dme.] místo toho je v *O15* (a také v *K* s odlišnou interpunkcí) jiné ukončení:

černý závoj dme se kol,
ticho pusté; já jen v středu
stojím, slza lpí na hledu
a na srdci — věčný bol. /

Opravujeme: 2 dvanactá, 6 v chramě, 7 Okném, 10 na ní, 11 září, 14, 15 mně, 21 krasný, 22 bíle, 33 závoj dmé.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 14; O. Králík, Historie textu, 86 aj.; týž, Neznámý rukopis máchovský, ČMM 76, 1957, 123n. (považuje báseň za „apokryf“).

Str. 111

Ivan (Vpřevod). *M* (č. 45, bez názvu, sedm slok, z nichž poslední je porušena), *R9* (*Ivan*, šest slok, odtud otiskujeme), *K* (*Prvotiny*, *Poutník*, sedm slok, otiskujeme na str. 215).

R9 je složka o čtyřech listech malého formátu; na str. 1 je ozdobný titul *Ivan* (latinkou), Báseň v pěti odděleních (kurentem) a podpis Hynko Mácha (latinkou), na str. 2 je motto, str. 3 Oddělení I. / *Vpřevod*, str. 5—7 text (vše kurentem) a str. 4 a 8 jsou prázdné. Formát rukopisu je o něco menší než rkp. I. zpěvu *Ivana* (*R3*) a stránky nejsou orámovány. Podpis Hynko Mácha je v celé rukopisné pozůstalosti ojedinělý. Tvar Hynko ukazuje na vliv slovanských zájmů. Znění *R9* neliší se valně od *M*, jen ve v. 39—40; sedmá sloka, bez níž je báseň neúplná, chybí, patrně měla být připsána na prázdnou stranu 8.

V *M* chybí název, ale opisovač Habránek připsal podle jiné předlohy poznámku z *Ivana*. Verš 39 zněl v předloze patrně: Slunce vzhází s tváří jasnostkvělou — a opisovač *M* slovo *tváří* vynechal. Není též myslitelné, že by opisovač *M*, který se držel věrně předlohy (jak uvidíme z případu sedmé sloky), byl sám vytvořil podivný rým *polou*. Sedmá sloka byla v originále předlohy *M* patrně mechanicky poškozena samým Máchou a opisovač opsal jen to, co mohl přečíst.

Zato znění *K* je naprosto odchylné. Habránkův opis pro *S* měl zajisté titul *Ivan* (připsaný potom do *M*) i podtitul *Vpřevod*, neboť A. Waldau, který používal materiálu *S* (jeho překlad vyšel současně s vydáním *K*) překládá v Mácha's ausgewählte Gedichte sedm slok s názvem *Vorgesang* (= *Vpřevod*). Nemusí nás mýlit, že báseň je tam umístěna v čele oddílu *Vermischte Gedichte*, není to náhodně vytvořený titul

Waldauův. Bezpečně tedy můžeme předpokládat, že název Poutník je pozdní a není autentický. Důkaz o tom, že *K* není znění podvržené, jak se domnívá O. Králík, podáváme v poznámkách k variantě, str. 431. Jde tu v podstatě o tři autorská znění, dvě neúplná (*M* a *R9*) a třetí porušené vydavateli (*K*).

Tato báseň byla míněna jako předzpěv delší nedokončené skladby Ivan. Jiná samostatná báseň Ivan (následující), označená římskou I a psaná také v pětistopém trocheji, je napsána o něco později (je tam podpis Karel Hynek Mácha), ale už bez předzpěvu, patrně měl s ním Mácha jiné úmysly. V *K* jsou obě básně v Prvotinách za sebou v pořadí Ivan, Poutník.

Máchu podnítila četba Hájkovy kroniky a nepřímou též báseň Ivan, vydaná kaplanem Fr. A. Rokosem (1797—1852) roku 1823. Je tu ovšem značný rozdíl v pojetí. Mácha měl Rokosova Ivana ve své knihovně, výtisk s jeho podpisem našel K. Janský v Kudrnově museu v Netolicích. Do oblasti legendy svatoivanské náleží ještě báseň Svatý Ivan a jiné básně s námětem poustevnickým: obě varianty Eremita, Cizinec a zejména Královič, který je asi totožný s poustevníkem Ivanem.

Srov. poznámky k Poutníku a ke Královiči.

Různočtení v *M*: 15 hle!] aj! / 20—21 znak. — | A ač oko mé jej zřítí spěje] znak, — | a ač zřítí jej mé oko spěje / 33 Aj!] Aj / 34 žádost má] žádost ta / splněná; —] splněná. — / 36 zlá; —] zlá; / 39—40 Slunce vzhází s jasnostkvělou tváří, | obraz pálá v růžožhavé záři] Slunce vzhází s [tváří] jasnostkvělou, | obraz pálá v růžožhavé záři polou. / za 48 je v *M* sedmá porušená sloka:

Tak před zraky mý[ma, *doplněno později tužkou*]

Obrazu vzešlého

V neladu, teď díl se

Pořádek teď kr

Celý teď před zrak

Jej ty harfko

V obrazu co zřítí mně jest dáno,

V písni té buď vámi teď poznáno.

Za povšimnutí stojí čtyřikrát opakované teď. / Opravujeme: v mottu milosti, 4 naruč, 7 neustálé, 8 rychlým, 15, 22, 28 nim, 19 věštkyňě!, 32 tím, 38 bohyně!

Literatura: K. Janský, Nové rukopisy K. H. Máchy, LF 62, 1935, 156 (o nálezu *R9*); týž, První epické torso Máchovo, Naše věda 22, 1943, 154 (o nálezu *R3*); J. Vašica, Legenda svatoivanská, Řád 2, 1935; O. Králík, Historie textu, 94—96.

Ivan (zpěv I). *R3* (odtud otiskujeme), *M* (č. 40, podle *R3*), *K* (Prvotiny, podle *M*).

Jen jedno znění. *R3* je malý, pečlivě orámovaný rukopis, psaný latinkou na třech lístcích, sešitých nití. Na str. 1 je ozdobný titul *Ivan* s podpisem *Karel Hynek Mácha*, na str. 3—5 je text prvního zpěvu, str. 2 a 6 jsou prázdné, ale také orámované. Za posledním veršem je znaménko ukončení. Ze vzhledu rukopisu (11 řádek na stránce) a zejména podle podpisu lze soudit, že *Mácha* nepsal I. zpěv hned po Vvodu (tam se podepsal *Hynko Mácha* a na stránce je 17 řádek), nýbrž později, a že upustil od předzpěvu. Patrně se rozhodl pro jinou formu. Podle rukopisu se nedá určit počet zamýšlených zpěvů nebo „oddělení“. Poněvadž *Mácha* oba zlomky nesloučil, otiskujeme každý zvlášť.

V prvním verši je nesprávný tvar sluncem (m. slunce), patrně anticipace začátku v. 2. Tato chyba se opakuje věrně i v *M*, opsaném podle *R3* se dvěma opisovačskými chybami ve v. 17 a 22 (nepočítáme-li bezvýznamné drobnosti). Obě chyby vznikly nejasností originálu. *K* neznal *R3* a použil znění *M* i s oběma chybami. Bezvýznamné odchylky v *K* neuvádíme.

Viz poznámky k básni *Ivan* (Vvod) a k *Poutníku*.

Různočtení: 1 slunce (podle *K*)] sluncem *R3 M* / 2 množství] množství *M K* / 6 bojišti, (čárka podle *K*)] bojišti; *R3 M*, bojišti, *K* / 7 blankyt: (podle *K*)] blankyt; *R3 M* / 17 na stráně] na stráni *M* (opis. chyba) *K* / 22 na konci] na konec *M* (opis. chyba) *K* / 25 bolest] bolest *M K* / 27 jest] je *M K* / Opravujeme: 2 s Sluncem jasným, 12 síni, znějí, 13 pějí, 24 plameným, 29 zavznějí.

Královič. *M* (č. 36, *Královic*, odtud otiskujeme), *S* (*Královič*), *O15* (opsáno z *S*), *K* (*Královic*, podle *S*).

V literárním archivu *Nár. musea* je uložen *Máchův* opis polské písně „*Báseň, která při bále u gouverneura a generála Witta ve Varšavě roztrušována byla*“ (1 list form. 23 × 14 cm, 7 slok); na druhé straně je zachován nadpis a první verš: *Královič. | Dlouho-li kryti temná noc* (škrtnuto a smazáno prstem). V *M* je *báseň* opsána kurentem, ale v. 23 je z neznámého důvodu zapsán stejnou rukou latinkou. Verše 31—32 byly opisovačem přesmyknuty čarou a potom zarámovány; důvod je nejasný, ponecháváme původní lepší čtení. Ve všech třech rukopisných verzích (*M*, *S*, *O15*) jsou tyto shody: ve v. 3 je *vlasti m. vlastí*, ačkoli v dalším verši je správně *vlastí*, ve v. 40 *pozustále m. pozustalé* a ve v. 16 *vlast*, ačkoli v téže básni je několikrát *vlastí*, — to vše věrně

reprodukují podle *M* verše *S* a *O15*. Snad tedy bylo základem opisů *S* a *O15* znění *M*. V *S* je odstraněn násilný pořádek slov ve v. 33—34 a vylepšen rytmus ve v. 36 a 37. Vydavatelskou potíží byly verše 14—15:

Jest to souzvuk věčný hvězd? — Zdaž
Či otčiny mé hlas to jest? —

Buď je to zase násilný pořádek slov (Či zdaž), nebo byl v *M* za slovem Zdaž vynechán verš, kde mohlo být další přirovnání tajemných zvuků, v nichž královič poznává hlas otčiny. Proto asi byly v *S* oba verše upraveny změnou pořádku slov — ovšem opravy nezvyklého pořádku slov prováděl také sám Máchá (srov. Páže: Slyš!! — znamená | co smutek tvůj... je změněno Máchou v Budoucí vlasti na: Co znamená | ta touha tvá...). Z dvouřádkového zlomku je vidno, že se Máchá k básni vracel, takže mohla existovat i jiná verše rukopisná. Protože znění *S* může být sporné, rozhodli jsme se pro nepochybně primární verzi *M* po úpravě pořádku slov ve v. 14. Předpokládáme totiž, že písař slovo Zdaž na začátku verše omylem vynechal a opomněl udělat rektifikující značku, jež mohla být také v originále. Nadpis Královič v *M* je asi opisovačská chyba opravená Sabinou podle v. 19 a 20.

O15 opisoval z *S*, opravil písařskou chybu ve v. 5, a poněvadž v *S* končí v. 30 (u nás v. 31) na konci stránky, začíná v *O15* v. 31 (u nás v. 30) novým odstavcem. Jinak je to věrný prepis z *S*, a proto *O15* v různorodých již pomíjíme. *K* se rozhodl pro další úpravy, z nichž dokonce v. 21—24 jsou čtením skorem obtížnějším.

O shodě v. 33—36 s Oldřichem a Boleslavem v *RK*, v. 13 a 20—21, srov. Torso a tajemství, str. 266. Právě této části *RK* použil Máchá jako motto k I. kapitole Křivokladu. V. Jirátko našel zajímavou motivickou shodu začátku Královiče s Schubertovou písní Poutník (op. 4) na slova lyrika G. Ph. Schmidta, zvaného Schmidt von Lübeck. Podle Součka není královič postava novoidealistická, jak vykládá Voborník, nýbrž básník toužící po svobodě své otčiny. Čyževskýj (vedle jiného řešení) uvádí, že postava královiče mohla být totožná s postavou královiče a poustevníka Ivana, čímž by byly jasnější oba poslední verše, jež najdeme i v Poznámkách na rkp. str. 5 v tomto znění:

Vyvýšen stojí kříž na Golgatě,
nové hvězdy vzhází v jitrním zlatě.

V souvislosti s náboženským motivem, který obsahuje srážku světa pohanského s křesťanským, ať již v Ivanově domovině, ať v druhé vlasti, je názvuk na největší chvíli křesťanství samozřejmý. V. 46 srov.

s v. 26 v Jaroslavně, v. 16 s v. 15 v Budoucí vlasti. A. Waldau nepřekládá v. 15 a 40.

Různočtení: 5 slunce,] slunce slunce, — *S* (opis. chyba) / 7 tak] tu *K* / 9 *Kdž*] *Kdež K* / 14—15 *Zdaž jest to souzvuk věčný hvězd?* — | *Či otčiny mé hlas to jest?* — (*emendace*)] *Jest to souzvuk věčný hvězd?* — *Zdaž* | *Či otčiny mé hlas to jest?* — *M*, *Zda věčný hvězd to souzvuk jest* — | *či otčiny mé hlas to zní?* *S K* / 17 v ní] k ní *S K* / 22 neznáma] neznámá *S* / 21—24 *zní v K takto*:

v níž bydlí: v dálce jeho vlast
neznámá jemu, neznámý
v ní kraluje otec prý jeho —
syn nezná ho, ba nezná sebe sám! — /

28 v dálnou vlast] v dalekost *K* / 33—34 neb černá noc bezhvězdné roucho | šírou nad prostřela zemi.] ... | šírou nad ⟨ze⟩ prostřela zemi *M* (*důkaz správného čtení*), neb černá noc nad šírou zemi | bezhvězdné roucho prostřela. *S*, nad šírou zemí černá noc | bezhvězdé roucho rozeštírela *K* / 35 A bloudí] On bloudí *K* / 36 hledí] a hledí *S K* / 37 kolem noc, temnota kolkol.] noc kolem, — kolkol temnota! *S K* / 39 upí] úpí *K* / 40 v *K celý verš chybí* / 43 vyslyšená] vyslyšena *K* / *Opravujeme: 3 vlasti, 5 chladne, 13 rohu, 16 vlast, 20 te, 23 neznámi, 26 tím, 30 rychlým, 33 bezhvězdne, 38 holubiným, 40 pozustále (tak i v S a O15), 43 žádost.*

Literatura: St. Souček, *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*, 36; J. Voborník, K. H. Mácha, 50 a 136; D. Čyževskýj, *Torso a tajemství*, 154n.; R. Jakobson, *tamtéž*, 266; Janský-Jiráč, *Tajemství Křivokladu*, 80n.; O. Králík, *Historie textu*, 96. Viz též naše poznámky k Ivanu.

Str. 117

Jaroslavna. M (č. 23, odtud otiskujeme), *S* (podle *M* s rukopisnými opravami Sabinovými), *K* (*Básně bez nápisů a zlomky*, č. 12, otiskujeme na str. 217).

Historie textu Jaroslavny je poněkud složitá, proto podáváme podrobnější popis obou opisů.

V *M* je u v. 1 a 6 po levé straně křížek, oba mají svůj význam. Verše jsou komponovány v pravidelném pětistopém trocheji, jen v. 5 má o stopu víc — u Máchy zjev dost častý. Opis *M* se zdá být spolehlivý, až na vynechanou interpunkci, zejména na konci veršů, což ztěžovalo čtení a vedlo k vydavatelským omylům. Tato okolnost zavinila zmatek již v opise *S*, kde byla ještě snaha zkrátit v. 5 o stopu a vyhnout se zdánlivě dvakrát opakovanému slovu „slunce“. To vše způsobila vynechaná

tečka na konci v. 5. Zásah ve v. 9 je dnešnímu čtenáři nepochopitelný (srov. různočtení); ve v. 10 vynechal upravovatel začátek *Růže kol* a tím zkrátil verš o tři slabiky. Ostatní zásahy jsou méně významné. Gramatickou chybu ve v. 1 (hory) nechává *S* bez povšimnutí.

Avšak v prvních šesti verších, tedy právě v místě označeném v *M* křížky (nevíme kým!), jsou v *S* opravy Sabinovy. Otiskujeme vlevo text *S*, vpravo též text po opravách:

Za šedými hory vzdálené jest	Za ⟨šedými⟩ hor⟨y⟩ami vzdálené jest
Lampa naší země, zlaté slunce Temnošerem přes hladinu moř- skou	l⟨L⟩ampa ⟨naší⟩ země, zlaté slunce ⟨Temnoš⟩ Šerem přes hladinu moř- skou
Lkáli zvony ze smutnoorkánu	l⟨L⟩káli zvony ⟨ze smutnoorkánu⟩ smutným zvukem
Lkáli touhu země po vzdáleném	⟨Lkáli⟩ touhu země po ⟨vzdáleném⟩ slunéčku!
Slunci, tam ku horám kde pře- bývá;	⟨Slunci, tam ku horám kde pře- bývá;⟩

Právem se můžeme domnívat, že Sabina chtěl odstranit gramatickou chybu 1. verše. Avšak proč opravuje velká písmena na začátku v. 2 a 4 na malá a ve v. 3 na velké? Tehdy se přec psala na začátku veršů *vesměš velká písmena*, zachovává to i vydání *K* o dvacet let později. Týkaly se opravy jen prvních šesti veršů, označených v *M* křížky, nebo měly pokračovat dál, jak uvidíme v *K*, a Sabina opravy nedokončil? *Toto místo a zejména záhada s malými písmeny je klíčem k event. dalšímu řešení.* Báseň je v *S* škrtnuta tužkou, snad v redakci *K*, protože tu bylo jiné znění. (Je-li to úprava Sabinova, pak už předběhl dnešní řešení záležející ve vložení tečky za v. 5.)

K přejímá opravy Sabinovy, ale mění v. 3 a 4. Tvar *světův* je najisto kobrovský (Mácha znal jen tvar *světů*), obě opravy jsou z dílny *K*. Zkrácení metra o jednu slabiku je provedeno dál, až do v. 18, za vynechaný v. 6, škrtnutý Sabinou, přibily dva nové verše, od v. 18 (v *S* v. 17) se shoduje znění s *S*, kromě v. 27, který je v *K* vynechán. Další zásahy jsou přesně v místech, kde se měnilo čtení v *S* (celý jestiř až ztracenou, vezdy vstupovati až postupovati) a nakonec jsou připsány dva verše: A posléze vjedno splynouti | s zřídlem!

O. Králík prohlásil znění v *K* za dílo upravovatelské, jehož závěr byl konstruován podle Máje (v. 30) „až posléz šerem vjedno splynou“ a podle podobného znění v Cikánech: „až posléze nejvýš s noční tmou

vjedno splynul“ . Domněnka, že u Máchy všechno splývá s tmou a šerem, se rozplynula poukazem na doklady „až posléz v bledé jasno splyne“ (Máj, 572), „až... se zapadajícím sluncem v jednu temnomodrou splynula zář... časem i duch jeho taktěž se rozplynuv — vjedno se spojí s ním u velikost Božskou“ (Cikáni, kap. XV). Uvedené citáty spadají do podzimu 1833. Ale již v 1. polovině roku 1833 najdeme v Zápísníku na rkp. str. 32: „až svůj obraz spatřil i toužil s ním vjedno splynouti“. To nás přesvědčuje, že se Mácha k básni vskutku vrátil a že jde o novou versi Jaroslavny, dochovanou v porušeném stavu v *K*. Poslední verš, neobvyklý svou krátkostí, má co do délky obdobu v básni Zpěv u hrobu (v světla stán!) a v Citech vděčnosti (nade všechny). Slovo *zřídlo* je u Máchy ojedinělé, zatím co se často vyskytuje u Sabiny, ale právě závěr není připsán jeho rukou do *S* a upravovatel *K* by jej byl zase vytvořil v pravidelném metru. Za dnešního stavu nelze bezpečně určit změny Máchovy a vyloučit cizí zásahy. Poslední dva verše jsou však nájisto autorské — *K* se opakování shodných míst naopak vyhýbal. P. Eisner našel dokonce jejich paralelu v německém verši básně *Stimmen: zum Geiste flicht dort der verwandte Geist*, který se opakuje i na závěru básně *O Muse*.

Různočtení (opravy Sabinovy viz výše): 2 Zemi] země *S* / 5—6 lkály touhu země po vzdáleném slunci. | Tam, ku horám, kde přebývá slunce,] lkály touhu země po vzdáleném | slunci, tam ku horám, kde přebývá. *S* / 9 rozslala nejsladší svou vůni] rozoslala nejsladší vůni *S* / 10 Růže kol po zsinalem jezeru] Po zsinalem jezeru *S* / 11 v zpěvu mutném] zpěvem mutným *S* / 19 labutině (*emendace*)] labutine *M*, labutině *S*, labutino *K* / 20 rtema] rtoema *S* / 23 vzhůru k světlu, které] vzhůru k světlu, (tak jest v) které *M* / 26 celý jestiř] jestiř celý *M* pův. (*pak přesmyknuto opisovačem*) | 28 vezdy vstupovati] vstupovati vezdy *M* pův. (*pak přesmyknuto opisovačem*) | Opravujeme: 2 naši, zlate, 9 rozslalala, vůní, 12 táhlym, 15 jasnemu, 18 rozkvětlými, 23 vzhuru, 29 podobnější.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 49; A. Bém, K. H. Mácha a ruská literatura, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 79 (domnívá se, že básně byla do jisté míry napověděna proslulým pláčem Jaroslavny ze Slova o pluku Igorově); D. Čyževskýj, Torso a tajemství, 159; O. Králík, Historie textu, 90—91 a jinde; P. Eisner, Okusy Ignaze Máchy, 97.

Str. 118

[*Žalozpěv.*] *M* (č. 10, bez názvu, odtud otiskujeme), *O15* (souhlasí s *M*), *K* (Prvotiny, podle *M*, s názvem Na úmrtí českého básníka).

V *O15* byl připsán dodatečně stejný název jako v *K*. Jinak se liší *O15* od *M* jen ve v. 33: dvacitiletou m. dvacitiletou. Všecky odchylky v *K* jsou vydavatelské, hlavně z důvodů rytmických, proto zaznamenáváme jen nejdůležitější. Voborník první otiskl správnější znění ve v. 19: země naší (m. naše), které přijímáme. Krčma opravil ve v. 33 slovo dvacitiletou na dvěstěletou, ale tuto emendaci vyvrátil B. Jedlička. Je to narážka na dvacet let trvající zápas husitství, od úmrtí Husova až do bitvy u Lipan.

Volíme nový prozatímní název, protože nevíme, komu byl žalozpěv určen, a nevěděl to ani *K*, když připisoval název básně. Podle básnického ustrojení i podle chatrného pravopisu v *M*, byl-li věrně reprodukován, patří báseň mezi prvotiny, jak už správně vystihl vydavatel *K*. Musa Kleió (Klíin chrám) představuje v době helénistické epos bohatýrský, později historiografii. Arne Novák upozorňuje, že báseň je plná ohlasů z RK a domnívá se, že je psána na úmrtí Josefa Lindy podle narážky na hru Jaroslav Šternberg v boji proti Tatarům. Neznáme však žádnou Lindovu práci o králi Janu Lucemburském. Mohl to být omyl, vysvětlitelný tím, že Mácha sám chystal báseň na stejný námět (srov. pozn. k básni Na příchod krále). Felix Vodička připustil možnost, že Mácha omylem připsal Lindovi báseň Jana z Hvězdy Slepého krále smrt z roku 1824, kde zase není zmínka o padesáti recích. Avšak Linda zemřel až 10. února 1834, kdy už Mácha psal básně vyspělejší. O. Králík nadhodil možnost, že tu jde o žalozpěv na smrt J. Dobrovského, který však zemřel již v lednu 1829, kdy Mácha psal ještě německy. F. Vodička nás upozornil, že v Rozličnostech Pražských novin (č. 97) vyzval František Trnka vlastence, aby poslali buď prostřednictvím knihkupce Jana Pospíšila, nebo přímo blučinskému faráři Václavu Pešinovi do konce března 1831 návrhy na nápis, který měl být vyražen do kovové mohyly na hrobě Dobrovského. „Ostatní nápisy, jakož i truchlozpěvy Jemu zasvěcené, ... budou sestaveny vjedno a tak tiskem na světlo vydány s připojeným vyobrazením Dobrovského i náhrobku Jeho.“ I zde jsou stejné potíže jako v prvním případě: datování je pravděpodobnější, Dobrovského mohou se týkat slova „učitelům svým“, ale ne narážky na krále Jana Lucemburského a na Jaroslava Šternberga. Naskytá se ještě třetí možnost s ohledem na verše 22—23 (Nebudou nám více *usta* Jeho | *hlásati*...), že se žalozpěv týkal neznámého, tehdy oblíbeného deklamátora. Obtížná pro stanovení *date* je také ta skutečnost, že grafikou slov *Sněžka* a *ňej* hlásí se zlomek do období kolem zlomku Slavné ticho panovalo a Viasila (před 1832), kdežto podle tvaru *vzdy* (v *M* je *vždy* se škrtnutým znaménkem měkkění!) bylo by možno posunout vznik až *po* cestě do Krkonoš na podzim 1833.

Verše 12—13 srov. s Jaroslavnou (verse *M*, v. 17).

Různočtení: 6 zlá (*podle O15 K*)] zla *M* / 15 velkých nářků] nářku *K* / 16 Bez něj pustý] Bez něho pust *K* / 19 naší (*emendace*)] naše *M* *O15 K* / 26 potřel sílu tatarskou;] tatarskou potřel sílu: *K* / 27 jej] naň *K* / 30 známá] známa *K* / 31 k učitelům] učitelům *M* (*později je k doplněno jinou rukou*) / 32 Husovi] mistru Janu *K* / 33 dvacitiletou pálili obět] dvacitiletou pálili obět *M* (*později je opraveno jinou rukou na dvacitiletou*), obět pálili dvacitiletou *K* / Opravujeme: 1 Smutne, 7 Sňěžka, 8 zemi, 9 nočni, 14 háju, 15 nářku, 16 ňej, 24 reku, 31 učitelum.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 25; A. Novák, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 243; B. Jedlička, K novému vydání spisů K. H. Máchy, ČMM 54, 1930, 270; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu, ČMF 19, 1932—33, 82 (upouští od opravy ve v. 33); F. Vodička, Počátky krásné prózy novočeské, 351.

Str. 120

Vzor krásy. M (č. 24, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, podle *M*).

Jen jediné znění. *K* opravil běžné nedostatky pravopisné a provedl dvě malé změny ve v. 1 a 22.

Báseň má některé společné motivy s Duší nesmrtelnou. Voborník hledá tu vliv Schillerův a Čyževskýj se snaží hodnotit filosofii básně.

Různočtení: 1 harfko] harfo *K* / 3 v rukouch] v rukou *K* / 6 se odváží on] on se odváží *M* *pův.*, pak *opraveno opisovačem přesmyčkou* / 14 Však co žádám? Bleskem zahynu (*otazník podle K*)] Však co žádám, bleskem zahynu *M* / 15 mě] mne *K* / 22 patří] tuší *K* / Opravujeme: 3 středník na čárku, 8, 24 ním, 9 její, 11 zněji, 15 mně, 21 Tělesnym.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 15; D. Čyževskýj, Torso a tajemství, 163n.; P. Eisner, Na skále, 58.

Str. 121

[*Do památních listů.*] 1. *Kdy se láska. R4* (odtud otiskujeme).

Lístek z památníku Máchova přítele a spolužáka Josefa Macháčka, později faráře. Po prvé otiskl J. Arbes v Světozoru 22, 1888, 678n.; srov. též J. Arbes, K. H. Mácha, 1941, 89 a pozn.

2. *Kdo vlasti své vezdy je věrný syn. M* (č. 54, odtud otiskujeme).

Po prvé otiskl Č. Zíbrt v Naší době 1914, 617.

Opravujeme: 3 středník na čárku.

3. *Viz, dvě růže. M* (č. 14, odtud otiskujeme), *O11* (souhlasí s *M*), *K* (Básně přfležitostné; název: Do památního listu, souhlasí s *M*).

V *M* připsal Habránek *odepsaná*, opisoval patrně přímo z originálu. Sabina připsal Habránkův škrtl a připsal *Do památního listu*. Za

básní následuje v *M* bez zvláštního označení myšlenka: „Přátelství jest slunce života, láska jeho záře, květinou jest upamatování; však ne pozemskou. Slunce zdejší zajde, bez něj zhasne záře, bez něj svadne kvítí; odvěčné však přátelství i láska jsou nevadnoucí upamatování. —“ Také v Michalově opise *O I I* je pod společným názvem „Do památních listů“ za touto básní myšlenka o přátelství. Je tam však několik básní, jejichž autorství je pochybné, tři z nich jsou bezpečně básně Boleslava Jablonského.

Opravujeme: 2 stříbrotoku, 6 nech, ať; v myšlence otištěné výše dvakrát *ňej*.

4. *Mrak až přijde šerý*. *O I O*, *S* (souhlasí s *O I O*), *T* (Sabinův Úvod povahopisný, podle *S*), *K* (v Doslovu, II/474, podle *T*).

Jedna autorská verše; akrostich, začáteční písmena veršů tvoří jméno Mácha. V doslovu v *K* je připsáno, že jsou to „veršiky, jež byl Mácha některému z přátel do památníku napsal“.

Různočení: 1 šerý] šerý; *O I O S* / 3 mě] mne *S* / Jiné odchylky interpunkční nezaznamenáváme. Opravujeme: 2 středník zaslovemsvěty na čárku, 4 vykřičník na čárku.

Str. 123

Panně Rošrové. *B* (č. XXX s datem 18 $\frac{12}{11}$ 32, odtud otiskujeme), *L* (Lumír 1858, 1175, s názvem „Slečně Rošrové. Jako Preciose v hře téhož názvu“, podle *B*), *K* (Básně příležitostné, „Panně Rošrové, co Preciose ve hře téhož názvu“, podle opraveného *B*).

V neděli 11. listopadu 1832, právě den před napsáním této básně, hráli ve Stavovském divadle Preciosu, spanilá děvče cikánské, hru od J. K. Tyla, upravenou podle A. Wolfa.

Různočení: 2 z přerozkošných vyšlé] vyšlé z přerozkošných *B* (*opraveno přesmyčkou později, jiným inkoustem*) *L K* / 13 v *L* konec odstavce, protože v *B* je verš na konci stránky / 19 ze rtů] z rtů *L K* / 20 lásku] láskou *L* (*chyba tisku*) |

Literatura o Rošrové: Fr. Strejček, Národní politika 30/4 1932; K. Janský, Životopis, 119—121.

Str. 125

Dítě (varianta Romance). *B* (č. I, Romance, otištěno na str. 65), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (podle *R29*).

R29 je znění mladší, z října 1833, definitivní a neporušené cizími zásahy, patří však ještě do prvotin. Ve v. 23 je zajímavá gradace: v *B* je vítr, v *R29* zprvu vi[chr] a to je přepsáno na bouře. Vydavatelské odchylky v *K* jsou dobrým vodítkem pro poznání upravovatelské metody.

Různočtení: 2 upí] úpí *K* / 2—3 lůnu? : člůnu] lůně? : člůně *K* / 12
 Proč by] Proč bych *K* / 13 přeci] přece *K* / 15 Nemusí tam tíše spá-
 ti] Nezdá se tam tíše spátí *K* / 16 plynu] plyn(y)u *R29* / 16—17 člů-
 nu : lůnu] člůně : lůně *K* / 18 tejně, tejně] tajně, tajně *K* / 20 Rád
 by] Rád bych *K* / 23 bouře] (vi)bouře *R29* / Opravujeme: 8 Proc.

Str. 126

[*Však co darmo moje smáčím líce.*] *R23* (odtud otiskujeme), *M* (č. 5),
K (Básně bez nápisů a zlomky, č. 17).

V rukopise *R23* je několik oprav; protože *M* přijímá jen některé,
 mohlo by vzniknout podezření, že nejsou všechny autorské a že tu jde
 o dvě vrstvy oprav. Paleografové prof. Šebánek a dr. Spunar prohlá-
 sili, že oprava ve v. 8: ⟨můj⟩ jest, ⟨já⟩ on je nepochybně Máchova; nedá se
 však určit, kdo provedl ostatní opravy, poněvadž tu jde jen o pouhé
 škrty a změny písmen. Kdybychom považovali další opravu ve v. 8
 ⟨jeho⟩ jenom za Máchovu, četl by se celý verš takto: an on pán jest, on
 pak jenom tvor. Připustíme-li však opravu ⟨já⟩ on jako autorskou, pak
 jsou automaticky opravy ve v. 1—7 také Máchovy. V *M* je jiné znění:
 v. 1 a 7 jsou tam v první osobě, je však akceptována změna ⟨m⟩ svoje
 (v. 1) a v posledním verši není přijata oprava ⟨já⟩ on, takže verš zní:
 an on pán jest, já pak jenom tvor. Byl-li opis pořízen z *R23*, pak by byly
 opravy ve v. 1 a 7 v *R23* provedeny buď dodatečně cizí rukou, nebo
 byly provedeny Máchou a opisovač je nepřijal, anebo existoval ještě
 jiný rukopis. Víme, že Habránek neopisoval z *M*, poněvadž tam má
 poznámku „odepsaná“, ale nevíme, zdali jeho předloha nebyla totožná
 s *R23*. *K* má verše 1 a 7 v první osobě a poslední verš zní: neb on pán
 jest, já jen jeho tvor („neb“ a „jen“ jsou jistě zásahy vydavatelské).
 Nevíme, proč se *K* vrátil k původnímu znění „jeho“, avšak Králíkova
 představa, že *K* tím úmyslně vtiskl do závěru básně značku pokory,
 aby nenápadně zdusil Máchův vzdor, je nadnesená. Vzhledem k nejis-
 totě ve v. 8 nezbyvá než otisknout verše před opravami. Báseň v tomto
 stavu patří do prvotín. Závěr: *všechny opravy provedl nejspíš Máchá sám
 a zmatek byl zaviněn opakovaním zájmena on v posledním verši.*

Různočtení: 1 moje smáčím] ⟨m⟩svoje smáčí⟨m⟩ *R23*, svoje smá-
 č(i)im *M*, svoje smáčím *K* / 2 jenž hustě vezdy roní] jež hustě se mi roní
K / 3 více] ví⟨z⟩ce *R23*, chybí v *K* / 5 přemocného] pře⟨ch⟩mocného
R23 / 7 musím tíše nésti vůli jeho] musí⟨m⟩ tíše nésti vůl⟨y⟩i jeho *R23*,
 musím tíše nésti vůlí jeho *M* / 8 an on pán můj, já pak jeho tvor.] an
 on pán ⟨můj⟩ jest, ⟨já⟩ on pak ⟨jeho⟩ jenom tvor. *R23*, an on pán jest,
 já pak jenom tvor. *M*, neb, on pán jest, já jen jeho tvor! *K* / Opravu-
 jeme: 3 Buh, 4 vůli, 5 přemocného 6 anjelsky, 7 musí, nésti.

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 92—93 a 83 pozn. (naším výkladem opravujeme některá tvrzení tam uvedená).

Str. 127

[*Kde k nebesům modrým.*] *M* (č. 51, bez nadpisu, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 19, podle *M*).

Všechny odchylky v *K* jsou s velkou pravděpodobností upravovatelské z důvodů rytmických a jazykových.

Různočtení: 2 oko jen] jen oko *M pův.*, *pak opisovačem přesmyknuto* / dolejší] dolejší(i) *M* / 3 s strašným jekotem] s jekotem strašným *K* / dole] v důli *K* / 5 hází] metá *K* / 7 přilbice] přilbice *K* / 8 kol prsů mužných] kol hrudi mužné *K* / 10—11 pohrává. | A při nohách jeho černý chrt spočívá.] pohrává, | a u nohou jeho černý chrt v tichosti spočívá. — *K* / Opravujeme: 1 nebesum modrým, 2 bystre, dolejší, 3 strašnym, 5 hazí, 6 Lúbor, 8 tež, krunyř, prsu, 10 z přilbice, 11 nohach.

Literatura: Jan Fárek (P. Eisner), *Mácha výtvarník a režisér*, *Literární noviny* 12, 1939, 205n.

Str. 128

[*Ó harfo dávnověká.*] *M* (č. 46, odtud otiskujeme), *O3* (v. 1—25), *K* (v. 1—25, Písně, č. 19, souhlasí s *O3*).

V *M* jsou verše vesměs sedmislabičné, jen v. 17 má o slabiku méně. V *O3* (opisoval Hindl na rukopisný začátek Cikánů) je slabika přidána, ale místo toho čteme nesprávné *Tu vchází* (!); v. 26—35 jsou tam vynechány. Uvážíme-li, že Hindl měl k dispozici bohatý materiál rukopisný, nezdá se pravděpodobné, že by byl opisoval z materiálu Sabina, vždyť i škrty závěru jsou u Máchy časté (Zpěvec, Rozprostřela, Pod starým hradem apod.). V *M* bychom mohli připustit grafickou chybu, vzniklou špatným čtením kurentu, tj. že místo *Vzchází* bylo *Vychází*, ale tvar *vzchází* máme doložen ve Zpěvci: nevzchází žádná hvězda (tam je v *B* stejná opisovačská chyba: nevchází!). Upravovatel *K* mohl opravit 3. os. mn. čísla i chybějící slabiku pohodlněji tvarem *Vzcházejí* (m. *Tu vcházejí*). Není tedy vyloučeno, že existovaly opravdu dvě verše autorské. Znění v *M* je však věrohodné. Jinak je odchylek pramálo, v *K* jsou jen vydavatelské.

Báseň a zejména část později vynechaná je ohlasem Ossianovy písně zaznamenané Máchou v *Anmerkungen* (upozornění O. Králíka), takže můžeme tím spíše soudit na dvě verše autorské; Mácha se chtěl patrně vyhnout přímé závislosti. Nové zjištění ukazuje na úzkou souvislost s básní Čech (srov. přepsaný název Čech v *Anmerkungen* a motiv bzučení včel na konci básně Čech) a napomáhá k datování. Kromě

toho je tu vzdálená podobnost s předzpěvem Panny jezerní od W. Scotta.

Různočtení: 2 kolébko] kolebko *O3* / 4 stinnokrytých] temnostin-
ných *K* / 7 otců] Otců *O3* / 8 mě] mne *O3 K* / 17 Vzchází] Tu vchází
O3, Tu vzcházěj' *K* / 25—35 *chybí v O3 a K* / Opravujeme: 1 Harfo,
8 mně, 14 snove, 15 perutí, 17 Vzcházzy, 19 slávných otcu, 20 přebý-
vají, 22 zemřele, 26 háju, 31 lehkym.

Literatura: O. Králík, Historie textu, 89 (považuje úpravu za Sabinovu.)

PÍSNĚ

OHLAS PÍSNÍ NÁRODNÍCH

Tak zní název sbírky písní v *R29*. V *Květech* byl jen název *Písně*, podle něhož opravil Sabina záhlaví v *R29*. V starší nezvěstné rukopisné sbírce byl patrně název *Ohlas národních písní slovanských* (opis *O2* podává z ní výtah) a v *M* je další název *Ohlas českých písní* (jednou jako Sabinův přípisek u písně Modřínové, podruhé jako přípisek opisovačův u písně Proč, Vltavo). Mácha tedy názvy cyklů několikrát změnil.

V *Květech* bylo uveřejněno deset písní, ale číslování nesouhlasí: v roč. 1834 je číslování 1, 2, V, VI, VII, a v roč. 1835 1, 2, 3 a 9, 10. Ve většině případů představují otisky v *Květech* znění starší než *R29*; jsou shodné zejména se zněním *B* — patrně ležel rukopis v redakční zásuvce ještě z doby Jindy a nyní. Vysvítá to z redakční poznámky v *Květech* 1834, 224, datované 1. července a nadepsané Spisovatelům českoslovanským: „Jestli co až dosaváde světla božího nespátrilo, není povržíno v kout — a za důkladnými jenom příčinami se ještě vydati nemohlo.“

Ve srovnání s *R29* stojí za povšimnutí, že v *Květech* (resp. v *Kroku*) byly uveřejněny jen písně ve vlastním slova smyslu, tj. písně milostné (ať už to byla starší redakce Máchova nebo výběr Tylův či zásah censury, čemuž by nasvědčovalo zmatené číslování písní), kdežto neuveřejněny zůstaly písně obsahu politického: 1. V šírom poli dubec stojí, 3. Z temna lesa žežhulička, 5. Zalká jinoch v černo lesa, 7. Rozprostřela chladná noc, 15. Modřínové, mladí modřínové. Na tento fakt upozornil již O. Králík v bibliofilské edici Máchových písní, Ostrava 1957, z čehož však nesprávně vyvodil pochybnosti o pravosti písní Máchou neotištěných. (Srov. též F. Vodička, *Cesty a cíle obrozenské literatury*, 179.)

Máchovy ohlasy mají látkově málo paralel v lidové poesii, ale pokud

tu paralely jsou, ukazují jasně, že Mácha zpracovával své písně samostatně.

Str. 133

1. *V širom poli dubec stojí. B* (č. IV, s nadpisem *Píseň* a s datem 1831, otiskujeme na str. 160 jako starší variantu), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 3, podle *R29*).

A. Pražák se domnívá, že zde v písňové zkratce vyslovil Mácha to, co najdeme v některých německých básních: *Der Eremit, Zigeunerlied, Die Freude a Die kühle Nacht*. Začátek srov. s písněmi *V širom poli hruška stojí* a *Stála hruška v šířém poli vysoká, | pod ní pěkná bílá růže rozkvetá* (Fr. Lad. Čelakovský, *Slovanské národní písně*, 1822, 32 a 85). Viz pozn. k variantě *B* (*Z háje stínu dubec strmí*), str. 400.

Různočtení: 1 *V širom*] *V šířem K* / *Opravujeme: 2, 3, 14* nim.

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 86.

Str. 134

2. *Ani labuť ani Lúna. B* (č. XIX), *T* (Květy z 28. května 1835, č. 22, jako píseň č. 2, podepsáno Karel Hynek M.), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 4, podle *R29*).

V podstatě jen jediné autorské znění, protože v *Květech* může být odchylka redakční. *B* je podle zařazení z roku 1832 a má značku 000, poněvadž *K* otiskuje z jiného pramene (tento výklad v tomto oddílu již neopakujeme).

Různočtení: 1 *Lúna*] *luna T* / 3 *léč*] *leč B T* / 5 *svítání*] *svitání B* / 6 *putovala,*] *putovala; T* / 7 *klekla*] *klesla T* / 9 *mne*] *mě B* / 10 *nesouží,*] *nesouží!* — *B, nesouží!* / 11 *panno,*] *panno! B T* / *V K* jsou odchylky v interpunkci.

Literatura: F. X. Šalda, *Zápisník IX*, 157n. (uvádí, že je to „jediná píseň poutní, kterou napsal větší světský básník v době obrození“); P. Eisner, *Na skále*, 73 (upozorňuje na zajímavý kalk „oblaky neoře“).

Str. 135

3. *Ž temna lesa žežhulička. B* (č. XVIII, Teyn, přepsáno později na Týn Karlův, v obsahu: Karlův Teyn; v textu všude tejn), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 2, podle *R29*).

V B je píseň bez data (podle zařazení z roku 1832) se značkou 000.

Různočtení: 1 *žežhulička*] *žežulička B K* / *K má vesměs* Týnem, Týne. *Opravujeme: 3* Karlovym.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 25 (navrhoval ve v. 7 čtení: zhaslá hvězdo, zašlé slunce a odvolával se na v. 19 elegie *Na úmrtí*).

4. *Vítr, chladný vítr věje*. *B* (č. XVII, Píseň), *T* (Květy z 28. května 1835, č. 22, jako píseň č. 2, otiskujeme na str. 162), *R25* (v nejstarším znění Mnícha), *Ž* (v Mníchu), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 16, podle *B*).

Této písně se zachovaly čtyři verse rukopisné a jedna časopisecká. Vývoj postupoval vidlicovitě:

$$B \begin{cases} T & (\text{Věje vítr, chladný vítr}) \\ R25-\text{Ž}-R29 & (\text{Vítr, chladný vítr věje}) \end{cases}$$

Znění *B* vzniklo podle zařazení začátkem roku 1832, znění *T* bylo otištěno až roku 1835, ačkoliv bylo dodáno redakci mnohem dřív. Rýmové schéma obou těchto versí je abcb.

Druhá skupina má rýmové schéma abab a je textově velmi cdlíšná. *R25* je datováno 18. prosince 1832, *Ž* je asi z rozhraní února a března 1833 (tam je odchylka jen ve v. 2); v obou versích byla píseň vložena do úst postavě z Mnícha. Protože poslední znění v *R29* bylo zapsáno jako samostatná píseň v říjnu 1833, můžeme předpokládat, že v tu dobu Mácha Mnícha již opustil. V *R29* je připsáno cizí rukou z *Mnícha* a *K* otiskuje v Písních znění *B*, aby se podobná verse dvakrát neopakovala. Třebaže versí *R25* a *Ž* uveřejňujeme také v Mníchu, uvádíme níže odchylky, z nichž je vidět Máchovo úsilí o reálnější pohled, zejména v 1. sloce. V *R29* se básník vrací ve v. 12 a 15 k původnímu znění v *B*, ale v. 8 je v ostatních versích vyjádřen líp. Odchylky versí *B* a *T* jsou uvedeny v poznámkách k variantě na str. 400.

Různočtení: 2 přese hvozdy] skrze hvozdy *R25*, < přese > skrze hvozdy *Ž* / 3 listím] listem *R25* *Ž* / 4 na strniště] přes strniště *R25* *Ž* / 8 dívčina plakala.] dívka zaplakala: *R25* *Ž* / 12 jiný nelze víti (*jako v B*)] nelze jiný víti *R25* *Ž* / 15 tam já pujdu (*jako v B*)] tamo půjdu *R25* *Ž* /

5. *Žalká jinoch v černo lesa*. *B* (č. XX, Zamilovaný), *R29* (bez názvu, odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 6, podle *R29*).

Verse *B* je podle zařazení z roku 1832, u názvu je značka 000, protože *K* otiskuje z *R29*, ale s jiným pořádkem slov ve v. 10—11, patrně z důvodů rytmických. V. 9 srov. s písní č. 1.

Různočtení: 1—4 *zní v B takto*:

Zalká jinoch z černa lesa:
 „Tmavá noc bez svítu Lúny,
 chladné jaro bez všech květů
 jestiž život bez milenky! — /

5, 9 V šírom] V šírém *B* / 8 chce se mi spáti] chce mi se spáti *B*,
v *K* konec odstavce / 10—11 pod dubem palouk zelený | obilím žlutým
prohlídá] zelený pod dubem palouk | žlutým obilím prohlídá *K* /
16 křivánek] skřivánek *B K* / Opravujeme: obílím.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 26.

Str. 138

6. *Nesbírá v háje stínu. B* (č. XXII, Píseň, podle zařazení z roku 1832),
T (Květy z 28. května 1835, jako píseň č. 3, podepsáno Karel Hynek
M.), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 5, podle *R29*).

V *B* chybí obvyklá značka ~~ooo~~, ačkoliv *K* otiskuje podle *R29*, snad
padlo rozhodnutí v poslední chvíli. V *T* jsou redakční zásahy ve v. 2, 4
(otazník) a 6. Zárodkem této písně je Holubice.

Různočtení: 2 tamo] tamto *T* / 4 do bílého si klínu:] bílého si do
klínu: *B*, bílého se do klínu? *T* / 5 Leč] Leč *B T K* / 6 Leč že tam]
A tamto *T* / 9 neobjímá,] neobjímá. *B*, neobjímá! *T* /

Str. 139

7. *Rozprostřela chladná noc. M* (č. [2], prvních 10 veršů chybí), *B*
(č. XXI, Dva zákeřníci, podle zařazení z roku 1832), *O2* (bez názvu ve
Výtahu z Ohlasu národních písní slovanských, č. 1), *R29* (odtud otis-
kujeme), *K* (Dva zákeřníci). Německy zpracováno v básni Die kühle
Nacht, srov. poznámky na str. 470.

Znění *M* má víc o čtyři závěrečné verše, které Mácha právem poz-
ději vynechal. V *B* je značka ~~ooo~~, protože *K* znal jiné znění. *O2* se při-
myká k *B*, ale jeví se tu posun k *R29* (ve v. 4, 5, 15, 24). V *R29* je za-
jímavá změna ve v. 28: milenku jsem neměl žádnou, což odpovídá Má-
chovu rozpoložení roku 1833 po rozchodu s Marinkou Stichovou a po
dalším neúspěchu u neznámé adresátky dvou milostných dopisů
(srov. též motto v Zápisníku). Verš připsaný v *R29* po straně podle *M*
mezi v. 12—13 není, podle posudku paleografa dr. Spunara, napsán
Máchou. *K* souhlasí s *M*, ale místy se přiklání k znění *R29*, tj. otiskuje
v. 24, vynechává poslední čtyři verše a ve v. 31 otiskuje *černá noc*. Buď
je to jiná verze autorská, nebo kombinace vydavatelská. Německé
znění je shodné s *O2*. Také Waldau překládal asi podle *O2*, ale má
nadpis Die zwei Räuber, který v *O2* není.

Pro motiv a závěr srov. Čelakovského Slovanské národní písně (vyd.
1946), 132, ruskou Píseň vězně a píseň Hasanaganice (Asan Aganice,
Smíšené básně, 1822, byla otištěna též v Macháčkově Krasořečníku,
který byl v Máchově knihovně).

Různočtení: 4 a po listí] po listí se *B K* / 5 tuhly] skvěly *B K* /

7 v teplu] v teple *K* / 8 dvě] dvě *B* / 10 číhajíc] číhajíce *K* / *konec odst. v O₂ K* / 11 skálou] skalou *B O₂ K* / 12 stojí dvě] stalo dvě *M O₂*, stálo dvě *B K* / *za* 12 po loupězí dychtivých *M R₂₉* (*vepsáno jinou rukou*) *K* (loupeži), *jinde chybí* / 13 jinoch jarý, šedý starc] jeden jinoch, stařec druhý *M K*, jinoch jarý, šedý stařec *O₂* / 15 cestou s hory] na vrch hory *M K* / 18 nebo labuť] neboť labuť *M*, nebo laboť *B*, nebo(ť) labuť *R₂₉* / 19 dalné] dálné *M B K* / 21 či milenka] aneb mlíka *M K* / spěje.“] spěchá!““ *B O₂* / *konec odst. v M O₂ K* / 23 tíše] tíše *B O₂ K* / 24 *chybí M B* / 25 zašla] ⟨odtáhla⟩ zašla *M* / bílá Lúna] bledá lúna *M B O₂ K* (luna) / 26 již] juž *B* / 27 ani druha] nemám druha *M K* / 28 milenku jsem neměl žádnou] mé ach Mílky (milky *K*) není více *M O₂ K*, mé ach Mílky nikde více *B* / 29 jest temný les] teď tmavý les *M B O₂ K* / 31 mlíkou] Milkou *M*, Mílkou *O₂*, mlíkou *K* / černá noc] tmavá noc *M B O₂*, ⟨t⟩černá noc *R₂₉* / *V novém odstavci pokračuje M takto:*

Zaslechl to ve větvi
 dřimající slaviček,
 i žaloval to v pláči
 nocí tmavému lesu. /

Opravujeme: 16 a 21 zjednodušujeme uvozovky, 25 *davno*.

Literatura: P. Eisner, Na skále, 40—43, 72 (srovnává německé a české znění); týž, Okusy Ignaze Máchy, 100 n.; J. Voborník, K. H. Mácha, 27.

Str. 141

8. *Celá ta krajina*. *B* (č. XXIV, Stálá přísaha, podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 9. ledna 1834, č. 2, jako píseň č. 2, podepsáno Hynek Mácha, ze starší verse psané před *R₂₉*), *R₂₉* (odtud otiskujeme), *K* (Písň, č. 7, podle *R₂₉*).

V B je značka ~~000~~. *K* otiskuje podle *R₂₉*, ale přijímá opravu ve v. 1, kterou provedl Sabina přímo do rukopisu podle *T*. Některé odchylky *T* zdají se být redakční úpravou.

Nápadná je shoda s motivy litevských písní, přeložených Čelakovským roku 1827.

Různočení: 1 „Celá ta krajina] „Celý kraj písecký *B T R₂₉* (*tak opraveno rukou Sabinovou*) *K* / 6 ty] můj *B T* / 11 svobodně] svobodni *T* / 12 prostí] prosti *B T K* / 14 můj] ty *B T* / koníku,] koníku; — *B*, koníku! *T* / 15 ty však nyní hledej] pána si vyhledej *T* / 16 povzdy věrný psíku,] druhdy věrný psíku *B*, drahý, věrný psíku! *T* / 17 siného] tmavého *T*, *opraveno v Ponapravení na str. 32 Květu na siného* / 19 dvoru] dvora *T* / 20 pána] hledej *T* / 26 živobýtí] živobytí *B T K* / 29 děva] dívka *B T* / 30 tůze] tuze *T K* / 31 ohlédl] ohlédnul

T / jinoch,] jinoch — *T* / Opravujeme: 6 vranny, 14 vranný, 32 nezpo-
mněl a ve v. 1 doplňujeme uvozovky.

Str. 143

9. *Pod starým hradem*. *R29* (odtud otiskujeme), *T* (Květy z 16. října 1834, č. 42, jako píseň č. V, podepsáno K. H. Mácha). Širší znění této písně (čtyři sloky) otiskujeme na str. 92.

Mácha vypustil v *R29* poslední tři sloky staršího znění a tak také báseň otiskl v *Květech*. Tím docílil většího lyrického účinku.

Různočtení: 2 volá kuku] volá: „kuku“ *R29*, volá „kuku“ *T* (*opravujeme podle v. 6, viz též pozn. k širšímu znění na str. 370*).

Str. 144

10. *Na lučině husy pasou*. *B* (č. XXIII, Píseň; v obsahu *B* je uveden titul *Husy*; podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 9. ledna 1834, č. 2, jako píseň č. 1, podepsáno Hynek Mácha), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 8, podle *R29*).

V *B* je značka --- . Rozdíly v *K* jen interpunkční, nezaznamenáváme.

Různočtení: 2 panny;] panny, *B* / 3 sokol, —] sokol; *B*, sokol — *T* / 6 oblaky.] oblaky, *T* / 9 „Huso, huso,] „Huso! huso! *B T* / 10, 11 ohledni] ohlédni *B T* / 12 co hoch dělá milovaný.] co dělá hoch milovaný? *T* / 14 při kameně] při kamenu *B T* / 15 roští,] roští; *B*, roští — *T* / Opravujeme: 5, 7, Jedná.

Str. 145

11. *Zrána na usvítě*. *B* (č. XXV, Hrdlička, podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 16. října 1834, č. 42, jako píseň č. VII, podepsáno K. H. Mácha), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 9, podle *R29*).

V *B* je značka --- ; všude hrdlička.

Shoda s motivy litevských písní (přeložil Čelakovský roku 1827).

Různočtení: 4 širého] širého *B* / 7 rozstřela] roztrřela *T* (*tisk. chyba*) / 8 lapila] chytila *B* / 9 zvavá] žvavá *B T* / 15 zvavé] žvavé *T* / 21 zvoucí] žvavá *T* / Odchyly v *K* nemají význam.

Str. 146

12. *Letěly koroptyve plaché*. *B* (č. XXVI, Jalovec, podle zařazení z roku 1832), *T* (Květy z 16. října 1834, č. 42, jako píseň č. VI, podepsáno K. H. Mácha), *O2* (Výtah z ohlasu národních písní slovanských, č. 3), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (Píseň, č. 10, podle *R29*).

V *B* je značka --- . Tvar *neboť* (v. 23) v znění *T* srov. s písní *Rozpřestřela chladná noc* (v. 17 v *M*).

Různočtení: 5 Zaplašená] Zaplašena *O₂* / 7 dívčina kde jalovcová] kde dívčina jalovcová *B*, dívka v křoví stršáala si *T* / 8 stršáala si zrnka] jalovcová zrnka *T* / 9—10 tuze | ruku] ruku | tůze *O₂* / 11 to až] ji to *B T* / 12 slza,ji polila] slzy vyronila *B*, slze vyronila *T*, slzu vyronila *O₂* / 15 v druhém roku] v roku druhém *O₂* / 18 opadají,] opadají; *B T* / 20 v zemi] zemi *B T O₂* / 21 Slzy] Slze *T* / pak] ho *B T O₂* / 22 jalovec, kdy] až jalovec *B T O₂* / 23 nebo] neboť *T* / Odchyly v *K* nemají význam. Opravujeme: 11 zabolélo, 24 milým.

Str. 147

13. *Neroztál sníh ještě*. *T* (Květy z 6. srpna 1835, č. 32, jako píseň č. 9, podepsáno Karel H.), *R₂₉* (odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 11, podle *R₂₉*).

K se přimyká textově k *R₂₉* až na v. 22. V *T* jsou asi menší zásahy korektorské (určitě ve v. 12 a 25).

Pro počátek srov. začátek Hasanaganice, Čelakovský, Slovanské národní písně (vyd. 1946), 173.

Různočtení: 2 ve] na *T* / 4 léč] leč *T K* / 5 jsou labutě bílé,] labutě jsou bílé; *T* / 7 skále] hoře *T* / 9 líbě] libě *T* / 10 večerní krajinou] krajinou večerní *T* / 12 semo] semto *T* / 14 růžovém] večerním *T* / 15 bránou] branou *T K* / 19 krajin] krajů *T* / 21 máje,] ráje; *T* (*snad tisk. chyba*) / 22 jemuž není rovný] jemu není roven *T*, jemuž není roveň *K* / 23 v šírom] v širém *T K* / 25 vykvěta] vykvěta *T* / 26 Vy] Aj *T* / 27 tady; —] tady; *T* / 29 dědina jest naše;] jest dědina naše, *T* / 31 moje.] moje! *T* / V *T* nejsou uvozovky ve v. 18 a 25.

Str. 149

14. *Hasly zatmělé hvězdičky*. *B* (č. XXVII, Opuštěná), *O₂* (Výtah z ohlasu národních písní slovanských, č. 4), *R₂₉* (odtud otiskujeme), *T* (Květy z 6. srpna 1835, č. 32, jako píseň č. 10, podepsáno Karel H.), *O₄* (opsáno z *T*), *K* (Písně, č. 12, podle *R₂₉*).

V podstatě tři autorské verze (*B*, *O₂*, *R₂₉*), protože *T* je pravděpodobně verze *B*, Tylem a korektorem upravená z důvodů jazykových a rytmických, nehledíme-li k změnám, které jistě provedl Máchasám při opisování textu pro tisk. Verze *B* (označená ~~000~~) je podle zařazení asi z konce roku 1832, *R₂₉* z října 1833. *K* přijímá Tylovu opravu ve v. 2, *O₄* má opisovačskou chybu ve v. 18 (kvítka m. spr. žítka).

Různočtení (*K* a *O₄* neuvádíme): 2 očičky,] očičky *B O₂*, v žje čárka nezřetelná / 3 zjitra kdy zoře] když zoře zjitra *B*, zjitra, kdy zoře *R₂₉ O₂* / 4 To smutný den] Smutný den *B O₂* / 8 mně šel] mi šel *B O₂* / navzdory;] navzdory. *B*, navzdory! *O₂* / 9 pojď.] pojď! *O₂* /

10 Šel doly, šel stezkou] Odešel můj milý B, Šel údolím, šel O2 / 11
daleko,] daleko! O2 / 13 že by jsi se] že bys se B, že bysi se O2 /
14—15 kdyby jsi lásku mou k tobě znal, | věděl, jak srdce mne bolí. —]
kdybys věděl, co jsi udělal | a jak mne (mě O2) mé srdce bolí! —
(bolí. O2) B O2 / Opravujeme: 8 ním, 18 ze v poli a doplňujeme tečku
ve v. 9.

Znění Květů otiskujeme celé:

Uhasly zatmělé hvězdičky,
zamkly uplakané očičky,
když zoře zjitra zaplálo;
smutný den, ach, to je smutný den,
5 slunce nevychází z mraků ven,
děvče se, ach, neusmálo.

Zašlo nám slunéčko za hory,
s ním šel milý můj mně navzdory,
vrať se, milý můj, ó pojď!
10 Odešel milý můj po hoře,
daleko, daleko za moře
odnesla mi ho rychlá loď.

Jistě by ses, milý, nazpět dal,
bysi věděl, co jsi udělal
15 a jak mě srdce mé bolí!
Řekněte vy mu tam, hvězdičky,
že po mezích kvetou slzičky,
že uzrává žítka v poli.

V Květech č. 40 z 1. října na str. 396 je otištěno „opravení některých
omylů“; v. 3: Když zoře zjitra *zaplála*, v. 6: *Dívka se, ach, neusmála*.
Ve všech verzích i v rukopise určeném pro Květy bylo „zoře“ jako
neutrum, správné je však femininum. Tyl při úpravě textu (srov. ostatní
jazykové a rytmické úpravy) toto nedopatření přehlédl a teprve za
dva měsíce uveřejnil sám opravu, aby se vyhnul dalším event. potyč-
kám s Čelakovským (viz roztru — rozstru v Marince). Změna rodu
ve v. 3 si ovšem vyžádala také změnu rodu ve v. 6 (dívka m. děvče).
Není to korektura autorská, poněvadž by byl Mácha určitě opravil
i odchylné *zamkly* m. spr. *zamkla*, neboť v. 2 se týká dívky, která v dal-
ších slokách mluví o své bolesti. Vydavatelé K správně postřehli, že
úpravy v Květech básně textově zhoršily, a proto volili znění R29.

Literatura: O. Králík v doslovu k Písňím KHM (soukr. tisk Krajské lidové knihovny v Ostravě, 1957) upozorňuje na tiskovou opravu v Květech, ale považuje mylně znění *T* za *jediné* autorské.

Str. 150

15. *Modřínové, mladí modřínové*. *M* (č. 29, Píseň 3), *R29* (č. 15, odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 13, podle *R29*).

V *M* je Habránkova poznámka *odepsaná*, protože už měl opis z *R29*. Sabina v *M* škrtl název Píseň a připsal po straně *Ohlas česk. písn.*

Souček spatřuje v starším, vzdychajícím bratru polské vystěhovalectvo a v mladším, dřímajícím staršímu v klíně, český národ. Motivicky srov. Čelakovského Slovanské národní písně (vyd. 1946), 187, ruskou píseň Vzpomenutí na domov.

Různočtení: 2 stojíte? —] stojíte? *M* / 3 Hučí bouře, horou dolem] Dolem horou hučí bouře *M* / 5 nyní leží posekaný;] leží nyní posekaný, *M* / 8 s kořenů odrývá.“] s kořenu odmívá. *M* (*špatně zapsané poslední slovo, patrně z nečitelné předlohy, je opraveno škrtem, pak připsáno ý tak, že je možno číst podle R29 odrývá*) / 9 v *M* je odstavec / 15 dřímá bratru v klínu] dřímá v bratra klínu *M* / 18 vzdechne nocí] noci vzdechl *M* / 19 „Těžko ptactvu vzdál] „(Těžkou) Těžko ptactvu dál *M* (*nad tím je nadepsáno touže rukou Teskno p. u. d., snad p[tactv]u d[ál]*) / 20 smutno žežhulce bez matky] smutno zemi beze slunce *M* / Odchytky v *K* jsou bezvýznamné.

Literatura: St. Souček, *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*, 46.

Str. 151

16. *Proč, Vltavo, řeko divá*. *M* (č. 37, bez názvu), *B* (č. XXVIII, Pomněnky zasázavské I, v obsahu uvedeno: I. Pomněnka), *T* (Krok 1833, Pomněnky zasázavské I, s písní následující), *R29* (odtud otiskujeme), *K* (s písní následující, podle Kroka).

V *M* je vedle pořadového čísla připsáno opisovačem *Ohlas českých písní*. V *B* je značka 000, neboť *K* otiskuje znění *T*. Poněvadž jsou v *T* patrně zásahy redakční, otiskujeme poslední znění *R29*. Mácha báseň přepracoval, zrušil název, zařadil obě písně bez označení jejich souvislosti do cyklu *Ohlasu písní národních* a tím po časovém odstupu zahladil subjektivní ráz básně.

Pomněnky zasázavské se vztahují na milostnou epizodu z druhé poloviny roku 1832. Básník se seznámil v srpnu toho roku o posvěcení s Marinkou Stichovou (V. Mach píše chybně Štechovou), dcerou lesníka Jana Sticha z myslivny v Želetínce u Benešova, o necelý měsíc mladší (1810—1853). Báseň byla napsána v době, kdy byl Mách a pře-

svědčen o marnosti svého usilování, patrně, podle místa zařazení v *B*, před 12. listopadem 1832. Srov. též poznámky k dopisům č. 1—2 (sv. III).

Různočtení: 3 tvé snad] snad tvé *M* / vzdechy] zdechy *T* / 4 žely] zdechy *T* / 6 ními] nimi *T* / břeh! —] břeh; *M* / 12 oných břehů] oné břehy *M* / 13 Darmo též i tvé vzdychání,] Darmo též i tvé tu vzdechy, *M* / Darmo též i tvoje vzdechy; *B*, Darmo jsou i tvoje vzdechy; *T* / 14 dnové, pro které zde lkáš,] dnů, pro které nyní lkáš, *M* / 15 oni] ony *M* / 16 jich již] juž jich *T* / 17 Ano zašly — časy milé!] Více jste zašli časy milé *M*, Ano — zašli — časy milé! *B*, Ano, zašly časy milé, *T* / 18 kdy jsem] když jsem *B*, v nichž jsem *T* / 19 podle] podlé *T* / hájů; —] hájů — — *T* / 20 sen.“ —] sen! *M*, sen! — *B*, sen. *T* / Ve všech versích kromě *R*₂₉ jsou označeny uvozovkami jako přímá řeč strofy 2 a 4. Odchyly *K* jsou bezvýznamné. Opravujeme: 16 jích.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 42; o Marince Stichové: E. Felix, Milenky českých básníků, 1940; V. Mach, Akademické vzpomínky v knize Vzpomínky na K. H. M., 1928, 35n.; J. Hertl, Slovesná věda 5, 1952, 189n.; K. Janský, Životopis, 110—116 a jinde.

Str. 152

17. *Želetínky háje*. *B* (č. XXIX, 2. Pomněnka, v obsahu II. Pomněnka), *R*₂ (prvních 6 v. chybí), *T* (Krok 1833, Pomněnky zasázavské II, s písní předešlou; podepsán K. Hynek Mácha), *R*₂₉ (odtud otiskujeme), *K* (podle Kroka, s písní předešlou).

V *B* je značka 000. V *K* schází celá šestá strofa (v. 21—24). A. Waldau v posudku vydání *K* toto nedopatření vytýká; zase doklad, že Waldau nepoužíval k překladu uvedeného vydání.

Různočtení: 5 bíláť] bílá *B* *T* / 12 mnoho;] mnoho *B*, mnoho. *R*₂ *T* / 14 v onou stranu spěje] tmavou nocí spěje *B* *R*₂ *T* / 17 zlaté] zlatě *B* (*chyba opis.*) / 21 Toužím vzdy jen, aby] Toužím tamto spěji (*chyba opis.*) *B*, Toužím, ⟨srnka bílá⟩ tamto spěje *R*₂ *T* / 22 mojí srnkou byla;] mou by srnka byla *B*, mou by srnkou byla, (byla; *T*) *R*₂ *T* / 24 pryč ji] ⟨srnku⟩ pryč ji *R*₂ / 21—24 *chybí v K* / 31 vzdy] vždy *B* *R*₂ *T* / 32 hájinu] krajinu *T* / 33 Pro ní] Pro ni *B* *T* / 33—34 oko moje | v noci] v noci tmavé | oko *B* *R*₂ *T* / 34 lilo,] lilo; — *T* / 35 zrána,] zrána *B* *R*₂, zrána — *T* / Odchyly v *K* nemají význam. Opravujeme: 14 *onnou*, 23 *kroku*, 27 *haje*.

Literatura: A. Waldau, Posudek I. dílu Spisů K. H. Máchy (vydání Kobrovo), Obrazy života, září 1861, 280.

Str. 154

[*Zastaveníčko.*] *M* (č. 17, název je připsán Sabinou, odtud otiskujeme), *T* (Literární příloha ku *Věnci* 1843, sv. I, č. 3, str. 34 s názvem Dobrou noc!), *S* (*Zastaveníčko*, podle *M*), *K* (podle *S*).

Protože měl Mácha této básně jistě několik vlastnoručních opisů, které kolovaly mezi jeho známými, je pravděpodobné, že na některém z nich byl název připsán Sabinou do *M*. Také název v *T* zní máchovsky, text není závislý na *S*, jak by se dalo očekávat, a interpunkce je odchylná po způsobu autorově (6, 10, 16, 19). Změna ve v. 11 bodrý (m. dutě) byla vynucena dobovým nepochopením. Dvě tiskové chyby (v. 10 a 17) mohly se vloučit už do některého z posmrtných opisů. V podstatě jen jedna verše, jak ji čteme v *M*. *S* a *K* mají jinou grafickou úpravu a odstavce za v. 6 a 12. Změny v *K* nemají význam. Poněcháváme vžitý titul Sabinův.

Různočtení: 1 milována] milovaná *T K* / 5 anjel] anděl *T* / 6 tobě zastře osud můj.] zastře tobě osud můj! *T* / 7 pujdu] budu *K* / 9 ustanu] vstanu *M* (*opis. chyba*), přestanu *S K* / teď darmo] teď marně *T*, nadarmo *K* / 10 sklízí zrak; —] stíží (*tisk. chyba*) zrak: *T* / 11 v ptactva jarní dutě ples] v ptactva jarní bodrý ples *T*, dutě v ptactva jarní ples *S K* / 16 mě ach tichý pojme klín:] mně ach pojme tichý klín: *M pův.*, mne, ach! tichý pojme klín; *T* / 17 neprosvitne] neprociťne (*tisk. chyba*) *T* / 19 noc!] noc! — *T* / Opravujeme: 1, 3 spí, 5 tvuj, 7 těž, 16 mně.

Literatura: K. Janský, *Máchovo Zastaveníčko* v podobě jiné, *Marginálie* 18, 1944, 22 (otiskuje znění *T* a určuje rok vydání *Věnce*); O. Králík, *Historie textu*, 97.

Str. 155

[*Pod okénkem mé milenky.*] *M* (č. [27], jen poslední sloka, odtud otiskujeme), *K* (*Písně*, č. 18, asi podle *M*; z *K* otiskujeme v. 1—12).

V *M* je předcházející list utržen, takže začátek textu chybí. V. 8 srov. s písní *Letěly koroptve*, v. 21. Grafickou úpravu 4. sloky přejímáme z *K*.

Různočtení: 14 zní;] zní *M* / 16 svadlá] ⟨z⟩svadlá *M* / Opravujeme: 7 luna.

Str. 156

Holubice. *M* (bez pořadového čísla za č. 30, odtud otiskujeme), *K* (*Básně bez nápisů a zlomky*, č. 20, podle *M*).

V *M* je vedle názvu *Holubice* připsáno opisovačem *Píseň*. Obojí škrtl Sabina a vlevo připsal *Mezi Zlomky*. Odchylka v *K* je vydavatelská. Název doplňuje obrazově text. Srov. s písní č. 6 (Nesbírá v háje stínu).

Různočtení: 6 chvívajíc] chvívajícím *K* /

Literatura: J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 123.

Str. 157

[*Má děva ještě dřímá.*] *M* (č. 49, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 14).

Dalo by se namítat, že *K* považoval srovnání v posledním verši (milénka = smrt) za příliš odvážný obraz, avšak poslední verš v *K* je ražby máchovské. Kromě toho je v *M* Habránkova obvyklá poznámka *odepsaná*, jež znamená, že už měl opis odjinud, a *K* má také odchylnou úpravu grafickou. *K* je znění autorské.

Různočtení: 5—9 *zní v K takto*:

Na její hrob si zajdu,
pod lípou tamo stinnou
na tichém jejím hrobě
chci lkáti v noční době,
až mraky hrobní mne ovinou. /

8 hrobě (*podle K*)] hrobu *M* / Opravujeme: 3 křížku, 5 doplňujeme středník, 8 pokažde.

Str. 158

Kleslá. S (*Kleslá*, odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 14, bez názvu).

Odchylky v *K* jsou s velkou pravděpodobností jen vydavatelské. Poslední sloku srov. se čtyřverším A kdy lůna vzejde ve Zlomcích básní na str. 241. Výrazové prostředky *Kleslé* i rýmy mají obdobu v jiných pracích, zejména v písních.

U Václavka je píseň obsažena v soupisu zlidovělých písní. Srov. svou dobou populární ohlas „Jablíčka“ J. S. Rettiga (u Čelakovského, Slovenské národní písně, vyd. 1946, 71, otištěno pod jménem M. D. Rettigové).

Různočtení: 4 ta že] ta že *S*, *později tužkou přesmyknuto na že ta* / 7 naříkání (*podle Zpěvce v. 98 a podle Idůny v. 6*)] naříkání *S* / 16 kdy] kdys *K* / 17 lůna! Jak] luna, jak *K* / 20 roztržený] rozervaný *K* /
Opravujeme: 17 luna.

Literatura: B. Václavek, Písemnictví a lidová tradice, 1938; O. Králík, Historie textu, 92.

Str. 159

[*Píseň Marinčina.*] *M* (č. 44), *Ž* (na rkp. str. 64, odtud otiskujeme), *T* (Květy z 12. června 1834, č. 24, otiskujeme v II. svazku), *K* (podle *T* v Marince).

Habráněk opisoval z Květů, a proto připsal do *M*: *odepsaná. K najíti v Obrazy ze života mého* (sic). Zápis v *Ž* je buď z prosince 1833, nejpozději před 20. lednem 1834. Rým ve v. 2 je v *Ž* lepší než v znění *M* a *T*.

Různočtení: 2 štěbetá] štěhotá *M T* / 4 krásně zakvětá?] krásně rozkvětá. *M*, smutné zakvětá? *T* / 6 holoubátku mladému:] líbá vůně jeho hlas: *T* / 7 Komu vzejde květ májový] Komu ⟨p... by z...l⟩ vzejde květ májový / 8 nežli hrobu tmavému.] nežli hrobu temnému. *M*, nežli z hrobu, z hrobu zas? *T* / 11 též i kvítek můj uvadne] i poupátko mé uvadne *M* / 12 Lůně] luně *T* (*Tylova oprava*) / 16 sklonilo] klonilo *M* / 17—20 *zní v M takto*:

A kdy pozdě pominula
teplá jasná slunce moc,
krásné poupě obvinula
temná, věčná, hustá noc. /

18 jasná (*podle T*)] jasná *Ž* /

Str. 160

[*Ž háje stínu dubec strní*] (varianta písně č. 1). *B* (č. IV, Píseň, s datem 1831, odtud otiskujeme), *R29* (č. 1, mladší znění, otiskujeme v Ohlasu písní národních na str. 133), *K* (podle *R29*).

Znění *B* je starší a má o dvě sloky víc. U nadpisu je značka ~~000~~, protože *K* volil verzi *R29*. Možná, že bylo v předloze správně *vzchází* (m. vchází). V mladší verzi se Mácha vyhnul Jasoni, podobně jako v básni Na hrobě sestřiným. Srov. poznámky k písni č. 1.

Opravujeme: 14 trýzen, 19 Jason.

Str. 162

[*Věje vítr, chladný vítr*] (varianta písně č. 4). *B* (č. XVII, Píseň), *T* (Květy z 28. května 1835, č. 22, jako píseň č. 2, podepsáno Karel Hynek M., odtud otiskujeme), *R25* (v nejstarším znění Mnícha), *Ž* (v Mníchu), *R29* (č. 4, otiskujeme v Ohlasu písní národních na str. 136), *K* (podle *B*).

Na tomto místě zaznamenáváme jen různočtení první skupiny (*B*, *T*), různočtení druhé skupiny (*R25*, *Ž*, *R29*) a poznámky viz na str. 390 v Písních (Vít, chladný vítr věje).

Různočtení: 2 strniště] strniště *T* (*Tylova oprava*) / 4 přes ty hvozdy]

přes bukoví *B* / 5 žežulička] žežulička *B* / 15 pujdu] půjdu *T* (*Tylova oprava*) / Uvozovky v 3. a 4. sloce doplňujeme podle *B* a *R29*.

V museu poděbradském je rukopis písně *Nářek*, nalezený L. Kubou v pozůstalosti Máchově u Michala Máchy (viz *Květy* 1904, str. 706n.). První její sloka je podložena notami, nahoře je napsáno: *Hudba od J. K. Máchy*. Ostatní strofy jsou na druhé straně listu form. 27 × 22 cm. Hudbu složil Jan (Křtitel) Mácha, theolog v Čes. Budějovicích, jemuž píše básník v květnu 1836 (viz dopisy v III. sv.): „Jestli jsi něco v hudbu opět uvedl, buď tak dobrý, odešli mi to, ale uveď mi to v hudbu ke kytáře.“ Báseň sama nemá žádných rysů básnického stylu Máchova. K. Janský ji zařadil do poznámek jako báseň naprosto pochybnou (viz vydání Máchova Díla I, 381—383). Srov. v LF 56, 1930, 389n. Krčmův referát o II. dílu Bedřicha Smetany od Zd. Nejedlého (vyd. 1925), kde je otištěna reprodukce rukopisu na str. 188.

BÁSNĚ OD ROKU 1833

Str. 165

Přípis básní. O2 (Přípis), *Ž* (Přípis básní, odtud otiskujeme), *O15* (souhlasí se *Ž*), *K* (Písně, č. 1, bez názvu, asi podle *Ž*).

Nejméně dvě verse autorské (*O2* a *Ž*). V *Ž* je báseň v čele s datem 14. ledna 1832, správně však má být 1833, protože několik dalších prací v *Ž* je datováno 14. ledna 1833, kdy Mácha založil Zápisník a týž den popsal několik stran. Je to *datum opisu*. V *Ž* není rozdělení na dvě sloky dost jasné, poněvadž obě čtyřverší jsou psána vedle sebe (snad proto je v *K* jako jedna sloka), zarážka je jen u prvního verše. V *K* jsou stopy upravovatelské, ale v. 5 mohl být napsán Máchou. *O2* je rozděleno na dvě sloky, má jinou grafickou úpravu a nadpis je zkrácen; nad ním je totiž souhrnný titul *O2*: *Básně. Králíkova domněnka, že O2 mohl být určen pro tisk ještě za Máchova života, je nesprávná, protože tehdy nemohla báseň vyjít z důvodů censurních.*

Různočtení: 2 nepřátely] nepřátele *O2* / 3 prapor] prapor *O2 K* / 4 má jemu budiž krev;] pak jemu buď má krev. *O2* / 5—8 *zní v K takto*:

Však pokud dřímá hněv!
větřík jen lehce vane,
vře srdce mu oddané
a zní mu jen můj zpěv! /

8 zní] buď *O2*, zní *O15* /

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 72 (o opisu *O2*).

Baláda. Ž (Baláda), *O₂* (bez názvu ve Výtahu z ohlasu národních písní slovanských, č. 2), *R₃₇* (Baláda, v dopise Ed. Hindlovi), *O₁₅* (bez názvu, odtud otiskujeme), *O₅* (bez názvu), *O₉* (Balláda), *O₁₆* (Jinoch na Bílé hoře), *T* (Nitra 1842, s názvem Píseň, bez 6. sloky, viz níže), *K* (podle *T*).

Úplné rukopisné znění se zachovalo jen v dopise Hindlovi (*R₃₇*) z konce roku 1835; sloky jsou tam očíslovány. V *Ž* je datum *V Praze dne 25tého listopádu* [1832], avšak verše 6—8, 13, 15, 16, 20 a slova Odstři (v. 14), Sněžka (v. 17) a krvavé až (v. 19) jsou začerněny a text později s některými omyly doplněn cizí rukou. Máchových opisů bylo jistě víc a z těch pořizovali jeho současníci další opisy se stále zhoršovaným textem, jak je vidno z otisku v Nitře. Volíme text *O₁₅*, který souhlasí s *R₃₇* a má poněkud lepší interpunkci.

Různočtení (nezachycujeme všechny rozdíly interpunkční): 4 i] a *O₁₆* / hřímá:] hřímá. *R₃₇* / 5 hloubi] hloubí *R₃₇* / 6 v pravou] pravou *O₂* *O₁₆* / 7 vzhůru za mnou, mládež věrná,] vzhůru! za mnou! mládež věrná! *O₉*, Vzhůru! — za mnou!! mládež věrná, *O₂* / 8 skončíme ať] zprostíme ať *Ž* (*patrně chybně doplněno*), ať skončíme *O₁₆* / muku!!!“ —] muku!“ *O₂* *O₉*, muku!“ — *O₁₆* / 10 zavzdechne] zavzdychne *O₂* / 11 zdól] zdál *O₉*, zdol *O₂* *Ž* *O₅* *O₁₆* / 11 strůny] struny *O₁₆* / 14 Odstři] Odhal *O₁₆* / kryje] kryje *Ž* *O₉* *O₁₆* / 15 již] juž *Ž* *O₉* / 16 smýje (*podle Ž*)] zmýje *O₂* *O₁₅*, smýje *O₁₆* / 17 zdvihá] zdvihá *O₁₆* / 17 jasné] jasně *O₂* / 18 Krákonosů] Krkonošů *O₂* *O₁₆*, Krakonošů *O₉* / 19 Krvavé] Krvavá *O₁₆* / 20 Čechů] Čechům *Ž* (*m je začerněno*) *O₂* / 23 zavzní vkolo] vkolo zavzní *O₂* / 24 i za lesy] za za lesy *O₂* (*opis. chyba*), a za lesy *O₁₆* / *O₉* a *O₁₆* jsou bez odstavců. Rušíme přebytečný středník za v. 18 (plane; ! —).

K otiskuje v doslovu II/472 s další tiskovou chybou a také bez 6. sloky zhoršené znění *T* (Nitra), které citujeme pro zajímavost:

Píseň

Pokraj skály jinoch sedí,
v jeho rukou harfa dřímá,
raněn jitem na vlast hledí,
procitne a takto hřímá:

- 5   „Pohřb, harfo, ty má věrná,
ostrý meč mi v pravou ruku,
vzhůru za mnou, mládi věrná,
ať skončíme vlasti muku.“

Letí harfa mezi skály,
10 posledně zavzdechne sobě;
„dobrou noc!“ zdol struny vály,
na svého co zpěvce hrobě!

Bílá horo, Bílá horo!
Odstrč příkrov, co tě kryje,
15 tvoje ráno svítá skoro,
vinu tvou krev naše zmyje.

Sněžka dvíhá čelo jasné,
Krkonošů lampa plane,
krvavé až slunce zhasne,
20 zlaté Čechům ráno vstane!

Že se báseň octla až v doslovu, dá se vysvětlit poměry censurními, ale nevíme, proč *K* volil text z Nitry, když v *S* bylo jistě znění souhlasné s *O15*.

Redaktor Nitry M. J. Hurban doprovází báseň touto poznámkou: „Báseň tato jest od nebohého Máchy, básníka mladého nejnadanějšího Čechie, jehož úmrtí tím více želíme i my Slováci, čím více předsvědčení jsme, že jsme v něm velikého a tvořivého génia utratili. Báseň samu mi doručil za času mého po Čechách cestování pan P. [Pichl?], jemuž zde vroucí díky vzdány buďtež. Ó bychom jen čím spíše i ostatní pozůstalé plamenné výtoky skvělé obraznosti Máchovy vydané spařovali! Redaktor.“

Různočtení v *K*: 4 hřímá] třímá / 12 zpěvce] pěvce / 14 co] jež / 20 ráno] jitro /

Literatura: M. Szyjkowski, *Polská účast III*, 118 (sleduje vliv Mickiewiczův).

Str. 167

Mnich.

I—III (v *S1* a *S2 I*, v *K 1*). *Ž* (na rkp. str. 1, odtud otiskujeme), *S1*, *S2*, *K* (Zlomky z romantické básně *Mnich*, podle *S2*).

Žpěv první (v *S1* a *S2 II*, v *K 2*). *Ž* (na rkp. str. 13 a 28, odtud otiskujeme), *S1* (v. 64—126), *S2* (v. 64—94), *K* (podle *S2*, potom podle *Ž*).

Andronicus. M (č. 39, odtud otiskujeme), *K* (podle *M*, vloženo bez označení jako poslední odstavec na konec oddílu 2).

Číslo předposlední. R25 (označeno *Mnich I*. [zpěv] a datováno: V Praze dne 18tého prosince 1832), *Ž* (na rkp. str. 25—26, odtud otiskujeme), *K* (3. část, podle *Ž*).

Ukončení. M (č. 21, v. 236—243), *Ž* (na rkp. str. 28, odtud otiskujeme), *K* (bez označení, podle *Ž*, místo posledních 4 veršů jiný text, viz různocnění).

Mácha se zabýval Mníchem intensivně od konce roku 1832 až asi do rozhraní března a dubna 1833. Dokladem toho, že byl v tvůrčím ohledu Mníchem znepokojován, jsou vlastní jeho slova v poznámce k *Snu* v *Zápisníku*: „Čtvrtá noc, co usnouti nemoha všelikými stranu básně ‚Mnícha‘ se obíraje myšlenkami, jsem ležel na svém lůžku; přemahaje se a odvrátiti chtěje se od myšlenek strašných, nebyl jsem v stavu usnouti.“ — Pevného plánu tu nebylo, básník skládal báseň nikoliv in continuo, nýbrž po zlomcích, bez ohledu na jejich místo v celku. Tím si vysvětlíme, že první zpěv byl napsán třikrát. Nejdřív to byl *R25* *Splynula* tichá noc, pak oddíl I—III *Na Bernardu* a konečně zpěv *S* *hradních věží* (od v. 64). Při poslední změně umístil Mácha původní I. zpěv (*Splynula*) jako Číslo předposlední. Máme tedy celkem tři zlomky: 1) opuštěný první zpěv *Na Bernardu* (oddíl I—III s poznámkou: Pokračování v čísle IV), 2) definitivní I. zpěv *S* *hradních věží*, Číslo předposlední, *Ukončení*, a konečně 3) zlomek z *M* s neprůhledným nadpisem *Andronicus*, který byl do básně vložen vydavatelem *K*. Jestliže Mácha označil zpěv *Splynula* jako Číslo předposlední, měly být za definitivní I. zpěv vloženy ještě další zpěvy, ale Mácha sám ještě nevěděl, kolik jich bude; snad mělo být použito k druhému zpěvu něčeho z opuštěné části I—III (*Na Bernardu*), jak by to žádala logičnost dějová.

Je pochopitelné, že první vydavatelé byli s Mníchem ve značných rozpacích. Sabina píše v Úvodu povahopisném (94): „Blíže nežli v *Máji* byl by zajisté Mácha k pravému romantickému básnictví ve svém Mníchu (postoupil) [sic!], z něhož bohužel pouhé zlomky beze všeho udání jich spojení a bez plánu celé té básně se nám dostaly. Jistotně víme, že prvotní myšlenka Máchova byla sepsati román, jenž v čele každé částky básně nesl, uznáv později vyšší své povolání, úplnou báseň romantickou sepsati zamýšlel.“ Sabinův údaj o básni v čele každé kapitoly románu (něco podobného jako v *Pouti krkonošské*) se zdá být spolehlivý. Označení „Zlomky“ v záhlaví ukazuje, že v *K*, resp. již Sabinou bylo znění *Mnícha* sestaveno z několika zlomků.

V pojmenování hlavní postavy je nejednotnost, jednou *Góra*, podruhé *Hron* (v I. zpěvu *S* *hradních věží* a ve zlomku *Andronicus*), ale v *Ukončení* zase *Góra*. Tento rozpor vyrovnali vydavatelé počínajíc *Sr* na *Góru* (viz v. 89 a 157). Z posledních veršů Čísla předposledního vysvítá, že *Mních* je mrtev, kdežto z posledního čtyřverší v *Ukončení* se dá soudit, že je živ. Také tento omyl odstranili v *K* tím, že nahradili

čtyřverší ze *Z* (v. 244—247) čtvrtým zlomkem, tj. verši, které našli v *M* za zlomkem Tichá řeka — je to č. 22 Aniž tvůj že jsem —, a k tomu přidali šestiverší Však ten zázvit, zapsané samostatně v *Z*.

Znění *Z*, jež je východiskem našeho vydání, je porušeno dvojí vrstvou cizích úprav. V této souvislosti je třeba se zmínit zároveň o obou opisech *S₁* (Riegrův opis) a *S₂*, jež oba měly za základ text *Z* — zachovávají totiž pořad, jaký je v *Z*, ačkoliv, jak víme, byl několikrát změněn.

Sabina měl k dispozici Zápisník a oba opisy pronikavě upravené již jeho předchůdcem. V opisech jsou totiž důsledně provedeny změny *žádný* na *nikdo*, které se v Cikánech objevují až v edici *K*, takže jejich původcem v *S₁* a *S₂* nemohl být Sabina. Zjistili jsme, že podobná změna *žádný* na *nikdo* je také v Riegrově básni Na smrt K. H. Máchy, uveřejněné v prosinci 1836 v Květech, kde byl tehdy korektorem V. Filípek (srov. rukopis Riegrovy básně v monografii od H. Trauba), jako byl později korektorem u Kobrů. Filípek byl tehdy pravděpodobně jedním z těch nesčetných literátů a diletantů, kteří se podle S. Kappera snažili napravovat Máchův text. Riegrův opis *S₁* byl zase někým opraven podle znění *Z*, potom však byly podle obou opisů provedeny Sabinou opravy přímo do Zápisníku. Nakonec zasáhla do textu *Z* další cizí ruka, podle charakteristického *h* snad Hindlova (srov. *Jeho* ve v. 5 a Hindlův opis básně Ó harfo dávnověká). Jiného vysvětlení pro tento složitý stav nemáme, ledaže bychom suponovali ještě jiný Máchův rukopis, což je pravděpodobné, poněvadž text začátku Mnícha v *Z* je zapsán Máchou krasopisně a musela tu být předloha, tak jako se zachovala předloha Čísla předposledního.

Svízelná situace, jež má tla předešlé vydavatele, pokud otiskovali text ze *Z*, je komplikována tím, že dnes nelze bezpečně odlišit opravy autorské a cizí, zejména tam, kde jde jen o drobné opravy nebo o přečíslování pořádku slov. Není tu nikde pevný systém. V *Z* byly prováděny opravy, jež nemají odezvu v jiné verši (*S₁* a *S₂*), a také opravy v *S₁*, které měly přivést text do původního stavu, nejsou provedeny do důsledků (hned ve v. 6 není opraven tvar *nikdo*). Posledních 34 veršů v *S₁* zůstalo vůbec neopraveno, snad že se text už podstatně lišil. Tento oddíl (*S₁*, v. 93—126, viz v různročteních) je klíčem k posuzování celé verse *S₁*. V *Z* je tato část komponována v ostře ohraničených čtyřverších, jediné v. 109—114 tvoří šestiverší sdruženě rýmované, kdežto v *S₁* je nové dvojverší 97—98 (odpovídající čtyřverší 97—100, z něhož jeden verš přešel do předchozího čtyřverší), dále dvojverší 107—108 (odpovídající čtyřverší 123—126). Chybí čtyřverší 127—130, připsané Máchou v *Z* dodatečně kolmo po straně (dodnes nemůžeme

o něm říci bezpečně, že skutečně patří na uvedené místo!). Verše 119—126 jsou posunuty za verš 104. O. Králík se textem obou opisů *S1* a *S2* zabýval během přípravných prací k tomuto vydání a domníval se, že posledních 34 veršů znění *S1* může být odvozeno jen ze Zápisníku jako úprava opisovačů. Avšak po zkušenostech s Riegrovým opisem Bratří (*O7*) se zdá, že v celém znění *S1* byly zkombinovány dvě verše, poněvadž tu namnoze chybí nutkavý důvod k změnám verše *Z*. Z druhé a třetí části Bratří v *O7*, pro něž neexistoval jiný pramen než *Z* a Poznamenání, je možno poznat Riegrovu celkem mírnou praxi upravovatelskou. Příklad první části Bratří může však mít analogii v Mníchu. Svorka v *Z* u v. 108—114 je podobná sorce v Riegrově básni Na smrt K. H. Máchy (srov. Traubovu monografii). Stojí též za povšimnutí, že verše 95—96, 112 a 124—125 v *S1* nemají adekvátní odezvu v *Z*, a dále je nápadné, že v *S1* ve v. 125 je neobvyklý přechodník „vznesa“ jako v Abaelardu (v. 21) a že tam zejména v posledním oddílu není žádný tvar nemáchovský. Je tedy pravděpodobné, že v *S1* se odráží starší znění Mnícha. Nehorázné chyby v *S1*, zejména v části od v. 93, vznikly asi přeslechnutím při diktátu, takže autorem úprav může být i někdo jiný (Filípek?).

Oba opisy jsou tedy pro dnešního vydavatele velmi cenné, poněvadž umožňují alespoň částečně rozluštit znění skladby v *Z*. Kdyby se bylo zachovalo ztracené pokračování znění *S2* od v. 95, bylo by jistě velmi prospěšné, neboť text v *K* se přimyká až sem k *S2* a nyní nemáme text, kterým bychom kontrolovali původní znění *Z*. *S2* se v zásadě kryje se zněním *S1*, ale přece je tu místy znát umírněnost. Dobře, že do *Z* nepronikly všechny úpravy opisů, protože by chaos byl ještě větší. Tam, kde je v různověstích seskupení značek *S1* (*přv.*), *S2*, *Z* (*cizí opr.*), je velmi pravděpodobné, že opravené znění *S1* souhlasilo s textem v *Z*.

Andronicus (také postava ze Shakespearovy hry Titus Andronicus) byl umístěn vydavateli *K* dost šťastně, proto ponecháváme zlomek na stejném místě, avšak s původním titulem, aby byl zřetelněji odlišen. Snad tam skutečně patřil, jak naznačuje Máchova poznámka v *Z* za v. 156: „Pokračování budoucně.“ Ještě se vnuká domněnka, zda Mácha nepoužil k I. zpěvu S hradních věží neznámého zlomku starší rozpracované básně *Andronicus*, kde ústřední postavou byl Hron. (Jméno rytíře Hrona z Náchoda je v Hájkovi, turnaj v Lyoně, 1273.) Nasvědčuje tomu ta okolnost, že v zlomku *Andronicus* je v opise *M* reprodukována Máchova grafika písmene *u* v kurentu na začátku slova jako jednoduché *v* patrně přesně podle rukopisu. Poněvadž se podobný způsob Máchovy grafiky písmene *u* vyskytuje pětkrát v jednotlivém zápisníkovém zlomku *Anmerkungen*, je pravděpodobné, že

skladba Andronicus pochází přibližně ze stejné doby, tj. asi z roku 1831, a že je tedy nejstarším předchůdcem Mnícha. Tím by se daly vysvětlit i některé úpravy v besedních opisech *S1* a *S2*.

Jak jsme se již zmínili, nahradili vydavatelé *K* čtyřverší v Ukončení (v. 244—247) verši z *M* (Aniž tvůj že jsem) a spojili je se šestiverším ze *Z* (Však ten zásvit). H. V. Tůma roku 1872 první poukázal na nesouvislost zlomku Aniž tvůj že jsem s Mníchem v *K* (ačkoliv tam není oddělen ani odstavcem). Nedůvěra se stupňovala: Voborník odděluje zlomek odstavcem, Krčma zlomek vynechává a dává do poznámek, až konečně Janský-Jirát prokazují, že zlomek do Mnícha vůbec nepatří (srov. poznámky k zlomku Aniž tvůj že jsem). Přesto podle odchylky v posledním verši zlomku Však ten zásvit (zničiv — zničit) je možné, že *K* mohl vzít znění odjinud, takže je tu stále ještě slabé podezření, zda Mácha, který měl ve zvyku přesouvat jednotlivé motivy z básně do básně, nesloučil oba zlomky (Aniž tvůj že jsem a Však ten zásvit) sám. Úprava zlomku Aniž tvůj že jsem v *K* je však najisto dílem redakce *K*, jak nasvědčuje změna „Ó ne“ na „Nikoli“ (v. 2), vyskytující se často v próze.

Většina máchovských badatelů se shoduje v tom, že Mních je komponován pod vlivem Byronova Lary. Scéna s omdlelým Górou je vzata z 12. a 13. oddílu Lary a také poslední čtyřverší Ukončení odpovídá závěrečnému číslu druhého zpěvu Lary. Nápadná je též shoda krátkých čísel zpěvu Na Bernardu. Mácha četl vídeňské vydání Lary z roku 1825 (Klassische Kabinett-bibliothek, kde je zároveň překlad Byronovy Die Braut von Abydos a Schulzova Die bezauberte Rose) podle Zápisníku na začátku roku 1833 po třetí; je tedy Sabinova pozdní vzpomínka v Upomínce na K. H. Máchu docela pravděpodobná: „Ten Lara mne pronásleduje jako *upír*; až ho v Mnichu překonám, obrátím se do Čech a zůstanu s svým básněním navždy doma!“ Sabina k tomu dodává: „Toho se bohužel již nedočkal a dostaly se nám tedy jen zárodky velikého budoucího básníka.“

Sabina znal z osobního styku literární plány Máchovy a mohl si v tehdejší literární konstelaci slibovat víc od Mnícha, který by byl podle jeho mínění obstál i na fóru světovém. Dokladem jsou další slova v Upomínce: „Velká myšlenka, jakou ku příkladu Mickiewicz Wallenrodem provedl, ještě v Máchovi nedorostla. Skeptické stanovisko jeho jí ještě nepřipouštělo. Mníchem by byl zajisté směr svůj tehdejší dovršil a báseň tato byla již spolu i přechodem k dalším pokrokům... Kdyby byl uvyklou pilností jediného Mnícha dohotovil, byli bychom se zajisté *jednoho z nejlepších plodů literatury slovanské dočkali*.“ (Podtrhl K. J.) Rozhodně však Sabina nekladl výslovně Mnícha vývojově za Máj, jak se

občas mylně vykládá (K. Kříž, Naše doba 1914, 819, A. Vyskočil, Básník, 99, O. Králík, Historie textu, 106).

O vysledování a rekonstrukci děje se pokusil Alois Bejblík; všímá si zejména Máchovy poznámky k Snu ze Ž: „Strašná jakási Idea jako by násilím tiskla se před ducha mého a obraz ji vyjádřující a v mém Mnichu užívaný ustavičně tlel ve zraku duše mé.“ Při srovnání s Poutí krkonošskou dochází Bejblík k tomuto závěru (citujeme volně): „Život nemá smyslu sám o sobě. Avšak způsob posmrtné existence uvádí Máchu v nejistotu. Sen podává básníkovi náhle cestu z pochyb. Vidí, co značí život posmrtný, a zároveň chápe, že než žít po smrti životem takovým, je lépe vrhnouti se v klín věčného nic a zemřítí navždy.“

Voborník se domnívá, že scenerie Sv. Bernarda je z Byronova Manfreda; René Wellek však soudí, že o Sv. Bernardu se mohl Mácha dočíst spíš v Houwaldově povídce Das Wiedersehen auf dem St. Bernhard (Gesammelte Schriften, 1857, 7. sv., 200), po níž v souborném vydání následuje povídka Wahnsinn und Tod, kterou Mácha četl (srov. zápisníkový zlomek Anmerkungen). Je tam ožívování mrtvých, kaple se ztuhlými mrtvými atd. jako v Pouti krkonošské. Verše 43—44 srov. s refrémem II. části Dziadů Adama Mickiewicze, jež v Halasově překladu znějí: Temno všude, mrtvo všude: Co to bude, co to bude?

Různočtení: 4 Góra ze všech] jeden v domě *S1 pův.*, jeden ze všech *S2 Ž cizí opr.* / 5 Kroj i řeč] Jeho kroj *S1 pův. S2 Ž cizí opr.* / 6 žádný] nikdo *S1 S2* / 9 kryje] krýje *S1* / 11 nad slovy dolu horou je v *Ž nečitelná cizí oprava* <... i též> / vzhůr] <vzhůr> <i>vzhůr Ž cizí opr. / 14 mrká] míhá *S1 pův. S2*, (bloudí) zírá *Ž cizí opr.* / Lůna] luna *S1 S2*, Luna *Ž cizí opr.* / 17 Každou noc cizinec sedí] Každou nocí rytíř cizí *S1 pův.*, pak Každou noc cizí ten sedí *S1*, pak opraveno na naše znění, Každou nocí cizí sedí *Ž cizí opr.*, pak Cizí ten noc každou sedí *Ž cizí opr.* / 19 ducha stíní mu mhy] ducha mhy mu stíní *S1 opr. Ž cizí opr.*, stíní mhy mu ducha *S2* / 22 Žádný] Nikdo *S1 pův. S2* / před 23 II.] chybí v *S1 a S2* / 26 Však i panoš nespí věrný.] Nespít však i panoš věrný; *S1 pův.*, Nespí však i panoš věrný; *S2* / 27 Nízkým oknem tamo hledí] k nízkému tam oknu hledí *S1 pův.* / 28 rytíř jeho sám kde sedí.] sám kde rytíř jeho sedí. — *S1 pův. S2 po opr.*, sám kde jeho rytíř sedí. — *S2 pův.*, kde sám rytíř jeho sedí *Ž cizí opr.* / 31 vzhůr] i *Ž (nadepsáno cizí rukou)* / 34 mrká Lůna] <mrká> <bloudí> Luna *Ž cizí opr.* (není nahrazeno jiným slovem), míhá luna *S1 pův. S2* / 39 Zvonky znějí — psové vyjou] Zvonky zní a psové vyjí *S1 pův.* (při opravě v *S1* nebylo škrtnuto a), *Ž cizí opr.*, Zvonky znějí — psové vyjí *S2* / 40 bijou] bijí *S1 pův. S2 Ž cizí opr.* / 42 jej] je *Ž cizí opr.* / 43 ticho všude.] Ticho všude. — *S1*, ticho všude. — *S2* / 44 Řinklo] Břinklo *S1 S2 Ž cizí opr.* / 48 leží] leží *S1 S2* / před 49 III.]

chybí v *S1* a *S2* / 51 do *S1* dodatečně vepsán rukou, kterou jsou psány opravy / 54 i tvář zbledlou vřelou slzou meje] i tvář (zchladlou) zbledlou slzami mu hřeje *S1* pův., i tvář zchladlou slzami mu hřeje *S2*, i tvář zchladlou vřelou slzou hřeje *Z* cizí opr. / 55 ztmělé] v *Z* nadepsáno cizí rukou (duté) / 57 oko mdle i upřeně se stkvěje] mdle (mdlé *S2*) se oko pod brvami skvěje *S1* pův. *S2* *Z* cizí opr. (neopraveno stkvěje) / 59, 60 i] a *S1* *S2* / 62 obživlého pána kdy uzírá] obživlého pána kdy u(m)zírá *Z*, kdy na obživlého pána zírá *S1* pův. *S2*, obživlého kdy pána uzírá *S1*, kdy na obživujícího pána zírá *Z* další opr. (cizí) / 63 i] a *S1* *S2* /

Před 64 Zpěv první. 1.] II. *S1* *S2* / 69 žely její co ukončil] co ukončil žely její *S1* *S2* *Z* cizí opr. / 70 kdykoliv] kdykoli *S1* *S2* *Z* opr. / 72 a kdykoliv za jitra] a kdy(koliv) již za jitra *Z* opr. (cizí?), a kdy za jitra již *S1* pův., a kdykoli zjitra *S2* / 73 v růžové již vše se] v růžové vše již se *Z* opr. (cizí?), a vše v růžové se *S1* pův. *S2* / 74 slze] slzy *S1* *S2* *Z* cizí opr. / 76 černé] černé *S1* / 77 jako by ní rozestřel se mrak] jako by se v ní (byl) rozestřel (se) mrak *Z* cizí opr. *S1* pův. (bez škrtů), jako by v ní rozestřel se mrak *S1* opr. *S2* / 79—80 upřený na obrazu milené | dcery své za celý den jest měla] na obrazu dcery své milené | po celý den upřené měla *S1* pův., na obrazu dcery své milené | upřený po celý den je měla *S2*, na obrazu dcery své milené | (za) po den celý upřené (jest) měla *Z* cizí opr. / 81 ji] v *Z* podtrženo, asi vydavatelem, v *S1* též / 82 mnohá jsou již] jsou již mnohá *Z* opr. (asi cizí) *S1* *S2* / 83 ružené] různé *Z* cizí opr. / 87 pak i on sám ujel z hradu] pak i on sám z hradu ujel *Z* pův., pak i otec ujel z hradu *S1* pův. *S2* / 88 zahrán v dálku] v dálku zahrán *S1* pův. *S2* / 89 Odjel Hron. — Kam? — Posuď žádný neví] Gora odjel. — Kam? — To nikdo neví *S1* pův. *S2* / 91 Róny žel] Rónin žal *S1* pův. *S2* (v *S1* ponecháno bez opravy žal) / 92 léč až v smrti zblednou] leč až zblednou v smrti *S1* *S2* / před 93 (Teď utichlo teskné lkání její) *Z* (nadepsáno, cizí?) / 2.] chybí v *S1* a *S2* / 93 v *S1* je těchto 34 veršů, jež se značně liší od *Z*:

- 93   Teď již zbledly; ztichloť lkání její —
         její žely tichý skončil sen. —
- 95   Pláč a žaly pustým hradem znějí. —
         Tiché místo je pod kaplí jen,
         místo smutné, bez jitra svítání,
         kdežto spí zesnulí hradní páni;
         sedum sloupů do půlkola stojí,
- 100   kol a kolem železná je mříže
         v obejmutí věčném k sobě víže,
         nahore je vlastní rámě pojí.

A při sloupu každém ozbrojena
 stojí socha starých hradních pánů
 105 s mečem v pěsti, jak by postavena
 hlídat sama prachu svého schránu.
 Jako zesnulých dech zatajený
 lká větrík okénkem šedé stěny.
 Vprostřed visí dolu sponka dlouhá,
 110 na ní lampa, — v ní světlo nejasné —
 sotva hoří — plápolá i hasne.
 Není světlo, není tma to pouhá.
 Dál okol lampy tma se hrobkou vije,
 časem prchnouc v polou odekryje
 115 všechny hrůzy místa tak pustého;
 časem vše zas do roucha hustého
 šerých nocí sevře — až se duše leká,
 pomníc, ta že tma též na ni čeká.
 Mezi sloupy uprostřed té mříže
 120 hledí Christus s vysokého kříže;
 jeho tvář je rouškou pozastřená.
 Před ním, bledě lampou ozářená,
 stojí rakev, v nížto Róna sní. —
 Mníchů sbor se u ní modlí zticha,
 125 až se vznesa hlas šedého mnícha
 srdečné co lkání hrobkou zní:

*(Zde se končí S1 s četnými chybami, jež opravujeme podle Z: 97 svítání] svi-
 tání / 101 věčném] věrném / 110 ní] ni / 113 Dál] Dal / 114 prch-
 nouc] prchnou / 115 hrůzy] hruzy / 117 šerých nocí] šerý noci / 118
 ta že] táže / 120 Christus] Kristus / 121—122 pozastřená: ozářená]
 pozastřena: ozářena / 124 Mníchů] Mnichů / 125 mnícha] mnicha) /
 93 však] již S2 / ztichlo lkání její] ztichlo její lkání Z pův. (opraveno
 Máchou kvůli rýmu), ztichlo lkání její S2 / 97—130 odpovídají obsahově
 verši S1. V Z jsou zapsány vedle Ukončení Mnícha na rkp. str. 28 s nadpisem
 Popsání hrobky z Mnícha čísl. 2. zpěv I. Pod v. 96, vpravo od verše 131
 (Světlem bledým) je poznámka NB (nota bene), což znamená, že před tento
 verš patří „popsání hrobky“. / 99 kde ve zdání, či snad beze zdání] (pánové
 kde hradu bez všech zdání) kde ve zdáních, buď bez všeho zdání
 pak kde ve zdání<ch>, <buď> či bez všeho zdání pak kde ve zdání, či snad
 bez <š-cho> beze zdání (bez zůstalo neškrtnuto) Z / 100 spí pánové hradu
 v noci dlouhé] tichý sen spí v této noci dlouhé pak <tichý se spí> <pá-
 nové> spí pánové v této noci dlouhé pak spí pánové <v této> hradu*

v noci dlouhé *Z* / 105 *pod* v středu je nečitelné slovo / 106 v ní světlo] světlo v ní *Z* *cizí opr.* *K* / 108 se jen] jen se *Z* *opr.* (*cizí?*) *K* / 108—114 v *Z* *po straně* označeno svorkou, snad Riegrem? / 113 svírá; —] (svírá) sevře, *Z* *asi cizí opr.* *K* / 114 ta že] *snad někdo cizí připsal délku na a a spojil tá-že, potom je zas délka škrtnuta* / jej] naň *Z* *cizí opr.* *K* / 116 Christa] Christa(s) *Z*, Kristus *K* / 117—118 *verše jsou po straně označeny asi cizí svorkou a očíslovány 2, 1 (přehozeny, i v K)* / 118 obličej zastřený] (obličej) jestiř pozastřený *Z* *cizí opr.*, jestiř co zastřený *K* (*chybné čtení cizí opravy*) / 119 ozbrojená] (ozbrojený) ozbrojená *Z* / 120 stojí socha zde zesnulých pánů] (stojí obraz) *pak* jest postava zde zesnulých pánů *pak* (jest) (p) Postava (zde) stojí zesnulých pánů *pak* (postava) stojí socha zde zesnulých pánů *Z*, stojí socha (zde zesnulých) mrtvých hradních pánů *Z* *cizí opr.*, stojí socha zde zemřelých pánů *K* / 121 s mečem] (m) s mečem *Z* / jak by ta postava zděná] jako by ta zděná *Z* *pův.* / 122 tělesné chtěla hlídati schránu] byla, hlídař prachu svého schránu *Z* *cizí opr.* (*ale původní znění není škrtnuto celé, jen slabě první slovo tělesné*), těla hlídati tu chtěla schránu *K* / 124 pustopusté] pusté *Z* *pův.* / 125 zemřelých jako dech zatajený] (postav těchto lehkým) (ja) (těch) (mrtvých těch) zemřelých (*nadepsáno*) jako dech zatajený *Z*, jako zemřelých dech zatajený *K* / 126 dlouhým po přílbicích hraje perem] dlouhým postav lebky hraje perem *pak* dlouhým (postav) (soch těch lebky) po přílbicích hraje perem (s perem *K*) *Z* (*nad lebky je číslice 1, nad soch těch číslice 2*) *K* / *před 127 jsou v Z škrtnuty dva verše psané kuren-tem a začátek třetího:*

(A by slunce i papršlek zlatý
sem škulinou vdral se, krá:nou mocí,
chtě...) /

131 *zde je v Z výše zmíněná značka NB* / 131—132, 134—135 *jsou v K sloučeny* / 139 přejde] (vz) přejde *Z* / 141—142 *jsou v K přehozeny* / 149 v *Z* *je verš škrtnut několika šikmými čarami (Máchou?) a potom vodorovně cizí rukou; v K chybí, bez něho je však místo nejasné, proto změna dalšího verše v K* / 150 z nichž] v nichž *K* / obražčný] obsažený *K* / 152 vtom] teď *Z* *cizí opr.* / 155 hlas radostný v lkání] plesu hlas (radostný) ve lkání *Z* *cizí opr.* /

Před 157 Andronicus] *chybí v K* / 157 Na oři Hron zasmušilý] Zasmušen na oři Góra *K* / 163 bloudil] (chodil) bloudil *M* / 164 se (*podle K*)] si *M* (*přepsání*) / 169 mrknou] mihnou *K* / 171 ustoupí] vstoupí *M K* (*chybné čtení v K*) / co] co as *K* (*doplňno vydavatelem kvůli rytmu*).

Před 174 Číslo předposlední] Mních I R25, Mních (ukončení) číslo předposlední *Z* / 179 mísil se v ječící] se Mísil (stopil se hluboko)

v ječící *Z* (omylem škrtnuto se a připsáno před *M*ísil asi jinou rukou), se vmísil v ječící *K* / 180 v znějící] znějící *R25* / 185 kryje] krýje *R25* / 190 až 205 v *R25* *beze strof* / 191 skrže] ⟨přes⟩ skrže *Z* / 197 zaplakala.] zaplakala: *R25* / 198—205 v *R25* *ve dvojitych uvozovkách* / 206 sladký zvuk harfy] sladký harfy zvuk *Z* *asi cizí opr.*, harfy zvuk mutně *K* / 207 strašný] *nad tím v Z nedokončené znamení přesmyčky* / 206—207 hrál : lkál] br(á)al : lk(á)al *Z* *asi cizí opr.* / 208 utichl] utichnul *Z* *cizí opr. K* / hlásný] hlučný *R25* / 211 zapláší] zaplaší *R25 K* / 212 pláší] plaší *R25 K* / 215 *konec odst. v R25* / 216—219 *chybí v R25* / 221 ztměla] ⟨z⟩stměla *Z* *asi cizí opr.* / 223 *zde se končí R25 slovy*: (Nasleduje číslo *IIIé*) / 231 se ještě smál] smál se ještě *Z* *cizí opr. K* /

Před 232 Ukončení] Ukončení *Mnícha Z*, v *K* *bez nadpisu, odděleno pouze třemi hvězdičkami* / 234 *vše se*] *se vše Z pův., pak přečíslováno* / *před 236* ⟨*Tichá řeko, ve vlasti zrozená*⟩ *Z* / 239 *mne*] *mně M* / 241 *schází*; (*podle M*)] *schází, Z* / 242 *práhne (podle M)*] *práhne. Z* / 243 *cizou*] *cizá M, cizí K* / 244—247 *chybí v K, místo toho je tam otištěno 8 veršů z M (244—251) a 6 veršů ze Z (252—257)*:

- 244 Aníž tvůj že jsem, že lásku mocí dusím?
 245 Nikoli! vždy jinam zřela touha má.
 Nestačilať láska, krása tvá!
 Jsem sic tvůj, však proto jen, že musím.
 Ó, bych lehkou vzlétnout mohl perutí
 tam, kam touha žádá hoříc ve mně!
 250 Nebyloť by tady mého pobytí,
 tvůj bych nebyl, ba ni celé země!
 Však ten zásvit růžojasných lící
 jest jen promyk hvězdy padající;
 a jak klesá v černé noci zdrcje,
 255 „Dobrou noc!“ můj volá za ním hlas;
 mstitelem mým vkrátce bude čas —
 zničíf krásu tvou i pouta moje!

Oba zlomky v původním znění jsou otištěny na str. 231 a 220. / 247 rozum] ⟨*domov*⟩ *rozum Z* / *Za tímto veršem je v Z po straně připsáno jiným inkoustem a cizí rukou*: — (?) *patrně vydavateli, kteří si nevěděli rady s „ukončením“*. (*Mácha psal otazníky v podobě S, zde je otazník obyčejný.*)
 Opravujeme: 8, 18 *stuhlym*, 41, 152 *Slyš!*, 50 *nimž*, *rozprostitra*, 56 *hruzou*, 65 *tichym*, 97 *kaplí*, 117 *mdlym*, 124 *mrtvym*, 126 *dlouhym*, 128 *krasnou*, 145 *nim*, 146 *jejích*, 167 *tajnem*, 169 *ztměle*, *strašnem*, 170 *Skoči*, 192 *svadlym (Sk.)*, 198 *krásny*, 237 *majový*, 244 *Gora*.

Literatura: H. V. Tůma, *Z procházek po literatuře*, Šumavan (Klatovy) 5, 1872, č. 17—33; J. Voborník, K. H. Mácha, 62—67; týž, *Sborník Literárněhistorické společnosti*, 1937, 116n. (hledá souvislost s básní Černěc ⟨mnich⟩ od Ivana Kozlova ⟨Spisy 1828⟩, kterou znal Sabina a později v *Květech* ji přeložil); F. V. Krejčí, K. H. Mácha (považuje Góru a mnicha za jednu osobu, tak jako Voborník); G. Drboschal, *Byrons Einfluß auf das tschechische Schrifttum des Vormärz*, program něm. reálky v Kroměříži 1912; J. Heidenreich, *Vliv Mickiewiczův*, 85n.; M. Szykowski, *Polská účast III*, 126—130 (koncepte obdobná Mnichu Korzeniowského a Słowackého); A. Pražák, K. H. Mácha, 91n., 169n. (poměr otcův k dceři není jasně určen, snad byl krvesmilný); Janský-Jirát, *Devátá znělka* v knize *Tajemství Křivokladu* (považují zlomek *Aniž tvůj* v *K* za znělku); Fr. Krčma, *Máchův Mnich*, 23. výr. zpráva čes. stát. reálky v Praze VII, 1930—31 (považuje zlomek *Aniž tvůj* a *Sbor bludic* za starší *Ukončení Mnicha*); Al. Bejblík, *Mnich*, *Slovesná věda* 5, 1952, 33—38; O. Králík, *Historie textu*, 75 aj. (o zlomku *Aniž tvůj*); týž, *Mnich*, soukromý tisk 1953 (*Mnich* neměl být nikdy „úplnou básní“ v Sabinově pojetí, každá část je úplná a všechny dohromady tvoří úplný cyklus ⟨!⟩; thema *Mnícha* je jediné, úzkost o nesmrtelnou duši); R. Wellek, K. H. Mácha a anglická literatura, *Torso a tajemství* (o Houwaldovi na str. 404).

Str. 177

Těžkomyslnost (Buďte zdraví). *M* (č. 42, bez nadpisu, Sabina připsal název *Loučení*). *Ž* (rkp. str. 13—14, odtud otiskujeme), *K* (Prvotiny, Zoufalec, patrně z *M* s většími změnami).

Najisto dvě verse autorské. Znění *M* je starší, jak ukazují básníkovy opravy v *Ž* ve v. 16 a 29, kde je opakováno znění *M* (⟨t⟩Tys, Tehdy znovu mám). *M* se odchyluje od *Ž* jen ve v. 29 a 31, nepočítáme-li změny pořádku slov ve v. 15 a 32. Změna *tvých* (*M*) na *svých* (*Ž*) ve v. 2 mohla by být posuzována jako vydavatelská, kdyby tu nebyl rukopis. Doklad, jak opatrně se musí posuzovat texty *K*, pro něž nemáme po ruce jiného písemného dokladu, protože Máchovy změny bývají mnohdy minimální a mohou se snadno ztratit v záplavě cizích úprav. Jiný název připsal Sabina do *M* patrně s ohledem na báseň stejného názvu — *Zašlo slunce*.

Do *Ž* byla báseň zapsána někdy koncem ledna 1833. Vedle oprav Máchových jsou tam opravy cizí, asi Sabinovy, které v odchylkách označujeme zkratkou *Sab* a pro něž nemáme vysvětlení, zejména když se neodrážejí v *K*. Nevíme, proč *K* nepřihlížel k znění *Ž*. Má jinou gra-

fickou úpravu než *M* a *Ž* a jsou tam očividné zásahy vydavatelské. Trojí podtržené zájmeno *To* (v. 13, 14 a 15) ukazuje bezpečně na Sabinu (v jeho básních jsou zájmena často podtržena). Ze shodného znění *M* a *K* ve v. 29, 31, 32, ze shodné interpunkce a z částečné shody ve v. 15 mohlo by se soudit, že *K* použil znění *M*. Další změny v *K* mají snahu puristickou, ale někdy na úkor metra (v. 8 a 15 o stopu delší), ačkoliv jinde je snaha metrum vylepšit. Překvapuje, že v *K* byla báseň zařazena do Prvotin.

Souček navrhoval škrtnout otazník za slovem *mrtví* ve v. 25 (je však v *Ž* a také v *M*!) a Jedlička (shodně s Voborníkem) považuje Kobrovu změnu Krásná vlasti (m. víro) mylně za oprávněnou a autorskou a dovolává se v. 1 (Buďte zdraví, vlasti modré hory). Voborník hledá shodu s Byronem (Childe Haroldova pouť IV, 165—166 v překladu Elišky Krásnohorské) a s jednou německou básní Máchovou (neudává kterou, snad Sängers Bitte nebo O Muse). A. Novák odmítá zařazení básně do Prvotin; Těžkomyslnost „obsahuje nejen trest celé Pouti krkonošské, ale takřka její definitivní, zhuštěnou a úsečnou stylisaci“. J. Heidenreich ukazuje na filiace s Mickiewiczem (Dziady, Romantyczność, Tukaj) a jeho překlady (Byronův Sen, Euthanasie).

Různočtení: 2 svých] tvých *M*/4 hučely] šuměly *K*/5 uslyšely? —] uslyšely ?? — *M*/7 Jinošství však kdy mne mého zřely] (mně *M*), nad mého je v *Ž* nadepsáno brány *Sab*, Dětství-li kdy mého jasně zřely *K*/8 brány, jal mne navždy želů mrak!] (mně *M*), vedle brány je v *Ž* napsáno ach tu *Sab*, brány — navždy uzavřel jich žalů mrak! *K*/9 zpustl] zpustle *M* (*opis. chyba*) / 10 pouhý] prázdný *K*/12 plane] <květe> plane *Ž*, vzplane *K*/a] pak *Sab* / 13 *To*] *To* (*podtrženo*) *K*/snilo] sn(i)ilo *Ž*/14 *To*] *To* (*podtrženo*) *K*/15 Po tém oko touhy slze lilo? —] Po tom oko slze touhy lilo? — *M*, *To* (*podtrženo*) jest, po čem oko slzy touhy lilo? — *K*/16 Krásná víro!] Krásná vlasti! *K*/Tys] <t>Tys *Ž*, tys *M K* /vděk! —] vděk. *M K* /17 A proč teskním? —] Což pak truchlím? — *K*/18 čárný] čarný *K*/sen? —] sen. — *K*/19 zkvětlo živobytí] květlo živobytí *K*/20 To jestoty neuhlídá den! —] Také jestoty neuzří den! — *K*/22 spí] spí(?) *Ž*/23 baví,] baví; *M K* /24 znovu] znova *K*/25 Tíší mrtví? —!— Ty] Tíší mrtví? — Ty *M*, Tíší mrtví? — Ti *K*/25, 26, 30 znovu] znova *K*/28 jdou? —] jdou? — *K*/29 Za hroby mám znovu] Tehdy znovu mám mou *M*, Tehdy znovu mám pak <Tehdy> Za hroby mám znovu *Ž*, Tehdy znova mám svou *K*/31 Ó by mohl] Raději má *M K* /mě] mně *M Ž*, mne *K*/32 Věčné nic! v tvůj já se vrhu klín.] Věčné nic!! v tvůj vrhu já se klín!!! — *M K* /Opravujeme: 3 jejíž, 26 vůli.

Budoucí vlast. *Z* (na rkp. str. 32, jen první sloka s názvem *Páže*, otiskujeme ve Zlomcích básní), *M* (č. 38, bez názvu, odtud otiskujeme), *T* (Jindy a nyní, roč. 1833, II. pol., říjen, č. 17, str. 133 s názvem *Budoucí vlast*; podepsáno Hynek Mácha), *K* (*Budoucí vlast*, podle *T*).

Dvě úplné autorské verše. V *M* připsal Sabina po straně titul *Páže* podle první sloky v *Z*. Znění *T* jsme se vyhnuli proto, že je místy porušeno redakčními zásahy, zejména ve v. 15 a 34. Ponecháváme však vžitý titul z *T* a opravujeme v něm *vlast* podle *M*, dále přijímáme podle *T* rozdělení slok (v *M* jsou sloky za v. 8, 16, 24 a 36) a uvozovky (v *M* není od v. 33 označení přímé řeči). Oprava ve v. 40 (tvé — své) podle *T* je také opřena o podobnou změnu provedenou Máchou v *Těžkomyslnosti* (*Buďte zdraví*) ve v. 2 (tvých v *M*, svých v *Z*). Kvantity v *M* ve v. 31 a 33 *září* a *Či* (*T* má *září* a *Či*) považujeme za písařské chyby jako v jiných níže uvedených případech. *K* otiskuje z *T* s jedinou podstatnou odchylkou, vlastně tiskovou chybou ve v. 48 (není víc, m. spr. neví víc).

První strofa je ohlasem četby Byronovy *Childe Haroldovy pouti* (zpěv I, strofa 13) nejspíš v polském překladě A. Mickiewicze.

Různočtení: 3 mořské] mořské *T* / 4 jest] je *T* / 8 za mlhou snad] za mlhami *T* / 8, 16, 35 *vlast*] *vlast* *T* / 10 večerní] ⟨poslední⟩ večerní *M* / 13 Ó pane,] Ó Pane *M* / 15 ó jistě vlasti hledím v tváři] zajisté hledím vlasti v tváři *T* / 16 ó jistě, jistě (*podle v. 32*)] ó jistě! jistě! *M*, ó jistě! jistě *T* / 19 tvojí] svojí *T* / 20 Lúny] luny *T* / 23 její] jí pak *T* / 25 Slyš, páže můj! — Kroky] Můj páže, slyš! kroky *T* / 26 vpůl přešla noc! —] půl přešla noc. *T* / 27 tvoje] tvé zas *T* / 28 zas tě moc,] zas tě ⟨ó Pane⟩ moc ⟨ó Pane⟩ *M*, tě zas moc, *T* / 29 moří? —] moří? — *T* / 31 Lúny září] září luny *T* / 32 ó jistě, jistě *vlast* to má! —] to jistě, jistě *vlast* je má! — *T* / 33 Čí jazyk tobě řečí zrádnou] Čí jazyk uchu řečí zrádnou *T* / 34 lhal *vlast*, kterou teď hledá zrak? —] lže o *vlasti*, již hledá zrak? *T* / 35 nižádnou!] nižádnou; *T* / 36 mrak.] mrak! *T* / 37 slyš!] slyš — *T* / 38 zjitra] tobě *T* / 40 vstříc *vlasti* své; (*podle T*)] vsuříc *vlasti* tvé; *M*, své *vlasti* vstříc — *T* / 41 spáti.] spáti, *T* / 42 stín,] stín. *T* / 44 chladné,] chladné — *T* / 45 jitro,] jitro — *T* / 46 již však nezbarví jeho líc; —] nezbarví však již jeho líc; *T* / 47 nepovstane; —] nepovstane, *T* / 48 *vlast* svou, neví víc.] *vlast*, neví už víc. *T* / Opravujeme: 10 požar. 13 *hled!*, poslední, 21, 22 středník na čárku, 29 *me* *dítě!*, *moři*, 31 *září*, 33 *Či*, *řeči*, 34 *vlast*, 38 *zbarvy*.

Literatura: M. Zdziechowski, K. H. Mácha, 13; J. Voborník, K. H. Mácha, 59n. (omylem píše, že *Childe Harold*, opouští *vlast*, vzal s sebou tři své oblíbené sluchy ⟨místo dva⟩. Pán touží do dálky, sluhové

touží zpět domů, kde zůstavili své milé. Ale tu touhu změnil Mácha v touhu po vlasti nadpozemské.); G. Drboschal, Byrons Einfluß, separát programu něm. reálky v Kroměříži 1912, str. 9 (s Byronem souhlasí i forma: dvojí otázka a odpověď); R. Wellek, Torso a tajemství, 392 (srovnává s Byronem a zdůrazňuje Máchovo odlišné pojetí).

Str. 181

Umírající. *S* (odtud otiskujeme), úryvek v dopisu Benešovi (v. 9—12, otiskujeme ve Zlomcích básní), *K* (varianta, otiskujeme na str. 182).

Podobný případ jako v Cizinci a v Jaroslavně. Protože v *S* je báseň škrtnuta tužkou a označena ~~000~~, víme bezpečně, že *K* měl k dispozici jiné znění s jinou grafickou úpravou. Úryvek v dopisu Benešovi naznačuje, že existovalo ještě třetí znění. O verši *K* viz poznámky k variantě.

Srov. s posledními verši básni Srdci mému a Mrak až přijde šerý.

Různočtení: 3 háziš] háziš; — *S* (*patrně chyba*) / 13 Jak kdy poutník] Jak kdy (staré) poutník *S* / Opravujeme: 5, 7, *tež*, 6 *pádá*, 14, 23 středník na čárku, 18 středník na dvojtečku, 22 *vlast* (podle v. 18).

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 36 a 193; A. Novák, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 243; St. Souček, Referát o lit. máchovské, ČMM 41—42, 1917—18, 529; B. Jedlička, K novému vydání spisů K. H. Máchy, ČMM 54, 1930, 270; Fr. Krčma, Vydání spisů Máchových v Pantheonu, ČMF 19, 1932—32, 82 (vyvrací námitku Jedličkovu); J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 95n.

Str. 182

Umírající (mladší znění textu na str. 181). *K* (odtud otiskujeme).

V tomto znění mohou být cizí zásahy, jež však nelze dobře vymezit. Metrum je podstatně změněno, ale nové verše 5—6 a 22 jsou najisto ražby máchovské, nové rýmy skvějí : chvějí (5—6) a houští : opouští (20, 22) mají obdobu v Mníchu (chvěje : stkvěje, v. 56—57) a ve Svatém Ivanu (houští : v poušti, v. 5—6); příznačná je také délka v slově neráda (v. 22). Srov. výše poznámky k znění *S*.

Opravujeme: 12 luna, 18 doplňujeme pomlčku.

Str. 183

[*V chrámu*.] *M* (č. 32, bez nadpisu, odtud otiskujeme), *O15* (bez nadpisu, podle *M*), *K* (*V chrámě*, podle *M*).

Jedno autorské znění. Původní označení v *M Píseň 4* Sabina škrtl a připsal *Básně bez nápisu*. Ponecháváme vžitý název z *K* a opravujeme na *V chrámu* podle v. 2 v *M*. *O15* a *K* mají úpravy ve v. 5, 15 a 18 jen z důvodů rytmických. *O15* je patrně opsáno z *S*.

Srov. s básní Hrobka králů a knížat českých.

Různočtení: 2 chrámu] chrámě *K* / 5 svit jeho či stín] svit jeho čili stín *O15 K* / 15 stín i půlnočný strach] stín i půlnoč*(i)*ý strach *M*, stín ba i půlnoční strach *O15*, stín, ba půlnoční i strach *K* / 18 síla ust jeho jen skřipění má] a síla ust jeho skřipění jen má *O15 K* / *V O15* a *K bez odstavců*. Opravujeme: 1 Pražsky, 2 pustem, 15 zašle.

Literatura: F. X. Šalda, Mácha snivec a buřič, 20n.; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, Revue des études slaves 1953, 48n. (ukazuje na souvislost s 11. kap. almanachu Mephistopheles, str. 242); O. Králík, Neznámý Máchův rukopis, ČMM 76, 1957, 123n. (považuje báseň za „apokryf“).

Str. 184

Žpěv lovecký. *M* (č. 34, odtud otiskujeme), *K* (Lovecká, asi podle *M*).

V *M* je připsáno tužkou *mám*. *K* vynechává všechny scénické poznámky (Echo, Kvartet); nápadné jsou změny *hurah*: ve v. 1 je v *K* jen jednou a z v. 13 (echo) je přesunuto na konec za v. 35. — Verš 5 a 7 tiskneme bez zarážky, verš 6 se zarážkou (v *M* obráceně!), a to podle 2. a 3. strofy (*Sk.*).

Různočtení v *K*: 1 *Trouby* | *Sbor Hurah! hurah! hurah!* | (*Echo*)] *Hurá!* / 3 modrém (*podle K*)] modrem *M* / 7 sen.] sen! — / 11 jen.] jen! / 13 *chybí* / 16 od zpěvu] zpěvem / 22 tvor;] tvor *M* / 28 raněnou] raněnu / 34 *Nám kořist, nám veselá honba je dnes.*] *Nám kořist, nám honba, nám veselo dnes: / za v. 35 na nové řádce: Hurá!* | *Všude místo hurah je hurá.*

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 29 (upozorňuje na vzdálenou shodu s Jezerní pannou od W. Scotta, zpěv IV, č. 25).

ZNĚLKY

Prvních pět znělek zapsal Mácha do Zápisníku na rkp. str. 27 v rozmezí února a března roku 1833, šestou na rkp. str. 56 kolem listopadu 1833. V *Ž* jsou č. 1, 2 a 4 zatržena pořadatelem tužkou u prvního verše, a skutečně *K*, které má v oddílu znělek pouze č. 1, 2, 4 a 7, je odtud otiskuje. Na rkp. lístku *R13* jsou znělky 2—5 v starším znění; první dvě jako krasopisný opis, kdežto v dalších dvou je hojně oprav. Také tam jsou znělky č. 2 a 4 zatrženy tužkou, ale opisovač Habránek připsal po straně poznámku: *v knize Díla* (sic!, tj. v Zápisníku) a neopisoval již z *R13*. Označení *Fozžm* (Finale Obrazů ze života mého), dvakrát nadepsané v *Ž* na rkp. str. 27, je s velkou pravděpodobností cizí přípisek (jiný inkoust a odlišné písmo). Stejně podezřelá je poznámka

Finale (Tinale?) *Ob. z. ž. m.* na rkp. str. 56, ale odkaz: *Od str. 27 m. t.* je tam zapsán určitě Máchou. Básník tedy asi nemínil použít všech šesti znělek do *Finale* Marinky, jak se tvrdilo dřív. V textu znělek v *Ž* je několik cizích zásahů, provedených až po opisech pro *K* (jiný rukopis a novodobý pravopis), o nichž je zmínka dále.

Mácha užil třetí znělky za *Ouverturu* Marinky a z páté a šesté složil po menší textové úpravě *Finale* (v tomto svazku *Dobrou noc!*). Další znělky v *Ž* zapsány nejsou. Ačkoliv je prvních pět znělek v *Ž* bez odstavců, členíme je podle znělky 6 (v *Ž*), 2, 4 a 5 (v *R13*), 7 (v *M*) a 3 (v *M* a *T*), nevyznačujeme však zarážkami verše spojené rýmem (vyznačeno u znělky 2 v *R13*, 3 v *M*, v *Květech* a v *K*, ve čtyřverších vyznačeno v *K* u znělek 1, 2, 4 a 7, v *Ž* všude bez vyznačení) [*Sk.*].

V. Jirátko v doslovu k *Znělkám* (Stožár, 1942) je považuje za „nejpodivnější a nejlyričtější, tj. nejbásničtější znělky obrozeneckého písemnictví“.

Str. 186

1. *Tichý tis. Ž* (odtud otiskujeme), *K* (Znělky, č. 1, podle *Ž*).

O. Fischer právem soudí, že pro Máchovu poesii nepřichází v úvahu obsah, jako spíš lyrická zvuková barvitost jména *Klopstockovy* bohyně *Iduny*.

Různočtení v *K* (neuvádíme rozdíly interpunkční): 1 *růží*] *růží* / 4 *libé*] *libé* / 9 *Bolest-li*] *Bolesti* (*tisk. chyba*) / 12 a 13 *ona*] *Ona* *podtrženo, asi Sabinou* / *Odstavec* jen za v. 8, v *Ž* bez odstavců.

Literatura: O. Fischer, *K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis um Alois Klar*, zvláštní otisk z *Xenia Pragensia*, 1929.

Str. 187

2. *V hloubi citu. R13, Ž* (odtud otiskujeme), *K* (Znělky, č. 2, podle *Ž*).

V *Ž* jsou cizí zásahy. Především škrtl pořadatel tužkou otazník na konci 1. verše, v němž je též cizí rukou připsán kroužek nad *u* v slově *cit*, v 3. verši je pod *i* připsáno jiným inkoustem a novodobým pravopisem *jest* a konečně ve v. 7 je připsáno po jednom vykřičníku a pomlčkách za slovy *pane*, takže dnešní stav je následující: „*Pane!* — *pane!!* — — *pane!!!* — — *zustaň se mnou!!*“ *Dobrou pomůckou* k zjištění původního stavu v tomto verši je *K*. Opravy v *Ž* provedl mnohem později nepochybně E. Hindl podle dnes nezvěstného opisu tří znělek, které mu Mácha poslal v dopise z února 1833 (Hindl uvádí pořadí č. 3, 5 a 2); ve všech třech znělkách také najdeme v *Ž* opravy, jež můžeme považovat za odchylné znění nezvěstného Máchova opisu. Uvedené zásahy v různočteních již nezaznamenáváme.

P. Eisner upozorňuje na germanismus „neb chce večer býti“; není vyloučeno, že tento obrat byl v některém starém překladu bible, ale spíš je to překlad Máchův. Po půldruhém roce poznamenává si Mácha v Deníku na cestě do Itálie (7. srpna 1834) nápis na hospodě u Rožmberka: „Pane, zůstaň u nás, neb chce večer býti.“ Jistě tam byl nápis německý, takže tu jde vlastně o autocitát.

Různočtení: 1 vzíti, (*podle R13*)] vzíti? *Ž* / 2 bych] by *R13* / 4 mi] mně *K* / 6 oblaky plynou] plynou oblaky *K* / temnou.] temnou; *R13* / 7 pane!] pane! — *R13* / mnou!!] mnou, *R13* / 8 býti!!!“] býti!“ *R13* / 9 Darmo! — Lkání] Darmo; — lkání *R13* / 11 číši. —] číši; — *R13* / 12 ten] mi *R13* / zrosí,] zrosí; — *R13* / 13 v ducha] v duši *K* / 14 Hu!] Ó — ! *K* / říši!!] říši. *R13* / *V K* je odstavec za v. 8, v *Ž* bez odstavců, v *R13* jsou normální čtyři strofy. Opravujeme: 6 noci.

Literatura: P. Eisner, Ein Germanismus bei K. H. Mácha, Prager Presse 9. 6. 1937, též v knize Na skále, 70.

Str. 188

3. *Vzešel máj!* *R13*, *Ž* (odtud otiskujeme), *M* (č. 4, Overture), *T* (Květy z 5. června 1834, č. 23, jako Overture k Marince), *K* (jen v Marince podle *T*).

R13 je nejstarší, nehotový útvar, který dává možnost nahlédnouti do způsobu Máchovy tvorby. Autorským přecíslováním veršů v *R13* byly by vznikly v závěru tři dvojice sdružených rýmů. V *Ž* jsou zase pozdní opravy Hindlovy (viz č. 2), jež označujeme v různočteních zkratkou *H*. Je v nich zachyceno znění ztraceného rukopisu. V *M*, opsaném z Máchova rukopisu, ne z Květů, je poznámka opisovače Habránka: *K hledání v Obrazy ze života mého*, tj. znění *M* nebylo bráno v úvahu. Květy souhlasí s *M*, ale ve v. 9 je tisková chyba *roztru* (m. rozstru), pro kterou napadl Čelakovský Máchu v České včele 11. listopadu 1834 v článku „Vzdělanost čili ozdoba“, kde mluví o básníku s „rozetřenýma rukama“.

Různočtení: 2 tvou proč] proč tvou *R13*, *pak přecíslováno* | ještě bledost] bledost ještě *M T* / kryje] kryje *R13 M* / 3 jdi, — (*podle T*)] jdi; — *R13 M*, jdi *Ž*, jdi!, — *Ž* (*po Hindlově opravě*) | 5 slunce!] slunce. *M T* / Nad] Nad *Ž* (*pod N připsal H. malé n*) | 7 i má tvář] i tvář má *M T* / v jeho lesku] v lesku jeho *R13*, v jeho lesku *Ž* (*H. opravil tečkovanou přesmyčkou na v lesku jeho*) / 9 v prach, —] v prach, *R13*, v prach *M T*, v prach (<, —>) *Ž* (*po H. opravě*) | za sluncem rozstru ruce] za <nim> sluncem roz<e>stru ruce *R13*, rozstru *T* (*tisková chyba*) | 11 lkání. —] lkání: — *R13*, lkání; *M T* / 13 slunce! — —] slunce. *M T* / *V R13* je posledních šest veršů v témže pořadu, ale Mácha po straně

připsal číslice 2, 3, 4, 1, 5, 6. V *R13* jsou odstavce za 4. a 8. veršem, v *Ž* nejsou. Opravujeme: 1 *můži*, 11, 12 *moji*.

Str. 189

4. *Ať má síla*. *R13*, *Ž* (odtud otiskujeme), *K* (Znělky, č. 3, podle *Ž*).

V *R13* jsou četné autorské opravy a škrty. Odchytky v *K* jsou bezvýznamné.

Různočtení: 1 neoslábla] neustála *R13* / 2 litá, (*podle R13*)] litá; *Ž* / 3 bolest] bolest *R13* / 5 předně, v nově] předně ⟨aby⟩ v nově *R13* / zkvětlem] zvětklém *Ž* (*sic! přepsání*) / svoji] svoji *R13* / 8 tichou] jenom *R13* / 9 Druhá žádost] Touha druhá *R13* / 10 by] ⟨ab⟩by *R13* / 11 až provodí slavíka volání] *pův.* v sboru hvězd slavíka klokotání *pak* ⟨v sboru hvězd⟩ až provodí slavíka ⟨klokotání⟩ volání *R13* / 12 bledou] ⟨až⟩ bledou *R13* / 13 s sborem hvězdným] ⟨až provodí⟩ v sboru hvězdném *R13* / 14 zrosila] ⟨zdobila⟩ zrosila *Ž* (*přepsáno*) / V *R13* je odstavec za v. 4 a 8, v *K* jen za v. 8, v *Ž* bez odstavců. Opravujeme: 4 dvojí, 13 hvězdným.

Literatura: J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 102 (příbuznost výrazových prostředků s básní Nowy rok).

Str. 190

5. *Ještě jednou*. *R13*, *Ž* (odtud otiskujeme).

Tato znělka je v nepatrně odchylném znění součástí Finale v *Marince* (viz též báseň *Dobrou noc!*). V *R13* jsou četné autorské opravy a škrty, v *Ž* je oprava *Hindlova* (viz poznámku k znělce č. 2), která reprodukuje odchylné znění. Verš 3 je v *Ž* vepsán *Máchou* později menším písmem a jiným perem do ponechané menší mezery. Po pravé straně upozornil *Mácha* na vynechávku značkou.

První čtyři verše jsou vzdáleným ohlasem *Matthissonovy* básně *Der Wunsch: Noch einmal möcht ich...* v deklamatoriu *Aloise Klara, Auswahl von Gedichten, 1822, 242* (upozornění *P. Eisnera*).

Různočtení: 2 zpět mne vedeš mdlého, slunce zlaté] vedeš krok mdlý chodce, slunce zlaté *R13* / 3 stíny] ⟨háje⟩ stíny *R13* / 5 Mrtvo kolem, —] Mrtvo kolem, *R13*, Však tam mrtvo ⟨kolem⟩, — *Ž* (*opravil Hindl podle jiného znění*) / 6 vše mladosti mé uvadlo kvítí] ⟨což⟩ uvadlo vše mladosti mé kvítí *přečíslováno* na vše uvadlo mé mladosti kvítí *R13* / 7 „Bez slunce květ nemá vznik ni žítí,] „Nelze květům beze slunce žítí; — *pak opraveno škrty a přečíslováním* na „Nezná bez slunce květ znik ni žítí; — *R13* / 8 slunce zašlo a] zhaslo slunce, a *R13* / 9 ó proč] ó ⟨že⟩ proč *R13* / 11 zahasne!!? —] zahasne? — *R13* / 12 „Hasne! hasne!“ ohlas odpovídá;] „Hasne! — Hasne! —“ ohlas odpovídá, *R13* /

13 rozprostřela; (*středník podle R13*)] rozestřela; — *R13*, rozprostřela, *Ž* / 14 chtěl jsem kvítí! —] sahám pro květ; — *R13* / *V R13* jsou odstavce za v. 4, 8 a 11, v *Ž* bez odstavců.

Str. 191

6. *Tichý jsem. Ž* (odtud otiskujeme).

Tato znělka je další částí Finale v *Marince*, resp. básně *Dobrou noc!*, kde ji najdeme v definitivní formě, ale porušenou úpravami redakčními. V *Ž* je nad prvním veršem *Máchův* odkaz: *Od str. 27. m. t. a cizí přípisek Finale Ob. z. ž. m.* (na str. 27 je prvních pět znělek; co znamená zkratka *m. t.*, nevíme). Báseň působí ještě dojmem nehotovosti, pod veršem 12 je smazaná řádka a verše 13—14 jsou vepsány do mezi-slokové mezery v. 11—12 nad slovo žalonosné. Definitivní znění v. 12 zní ve Finale takto: Vzplanou noci zraky žalonosné.

Různočtení: 3 v záznamu jak] jak v záznamu *Ž*, *potom přečíslováno na naše znění* / 5 co chová] co ⟨har⟩chová *Ž* / *Opravujeme*: 6 její, 10 žádné nemá.

Str. 192

7. *Zašlo slunce za modravé hory. M* (č. 50, bez názvu, jen prvních 12 veršů, poslední končí slovem *zarostlém*. ⟨s tečkou⟩; odtud otiskujeme), *K* str. 193 (Básně bez nápisů a zlomky, č. 10, jen dvanáct veršů, ukončeno slovem *hrobě* — — ⟨s dvěma pomlčkami bez tečky⟩; podle *M*), *K* str. 88 (Znělky, č. 4, odtud otiskujeme pochybný závěr).

Tato znělka zpracovává motivy starší básně *Těžkomyslnost* (*Zašlo slunce již za hory*); začátek je skorem doslovný a situace v obou básních je také stejná. Protože v *M* připsal *Habránek* *odepsaná*, měl už opis odjinud. Buď tedy považoval tuto báseň za jinou versi *Těžkomyslnosti*, nebo našel úplné znění v jiné předloze. Domněnka *Králíková*, že závěr připsal *Sabina*, je sice pravděpodobná, ale chybí tu ještě přesvědčivé důkazy. Jestliže jiné znění neexistovalo a *Habránek* básně z *M* neopsal, potom nemohla být v materiálu *S*. V *M* není žádná poznámka *Sabina* a *Habránek* tam nepřipsal odvolání na *Těžkomyslnost*. Okolnost, že v *K* je báseň jednou jako zlomek a podruhé jako znělka, může také znamenat existenci jiné verse. Také u znělky č. 6 se básník zastavil u v. 12 a teprve dodatečně dopsal poslední dva verše. V. *Jiráť* si povšiml, že při psaní znělek *Máchův* „tvůrčí proces... nebyl ani rychlý ani neobjímal celou myšlenku básně naráz, nýbrž vycházel od jednotlivých veršů a slok“, takže se někdy zdá, „jako by *Mácha* původní myšlenku nastavoval... jindy jako by ji násilně ukončil, aby vyhověl požadavkům rozměru“. Že báseň byla skutečně myšlena jako znělka, na-

svědčuje rozdělení slok; posledním veršem v *M* (12) začíná nový odstavec. Otiskujeme závěr s výhradou.

Různočtení: 2 požár plane] požár požár plane *M* (slova požár jsou vepsána dodatečně jednou latinkou, podruhé kurentem do ponechané mezislovné mezery) / *V K* 88 je odstavec za v. 8, v *K* 193 za v. 4 a 8 (tři čtyřverší). Opravujeme: 2 požár, 3 temnym, 8 svym a přemísťujeme čárku ve v. 6 (*M*: zdá se svět, že).

Literatura: A. Waldau, Posudek I. dílu spisů K. H. Máchy (vydání Kobrovo), Obrazy života 1861, 280 (vytýká, že je báseň v *K* otištěna dvakrát); V. Jirát, doslov k Znělkám (Stožár, 1942); O. Králík, Historie textu, 88 (napadá slovo „touha“, ale to je obvyklý výraz Máchova slovníku).

Str. 193

8. *Jest pěvcův osud. K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 1, odtud otiskujeme).

O. Fischer si první povšiml, že tato báseň je vlastně kusá znělka, kde 8. verš ze sazby vypadl. Jeho domněnka byla potvrzena upozorněním K. Janského, že Waldau, který překládal přímo z rukopisného materiálu před vydáním Kobrovým, uvádí báseň jako sonet. Fischer se nato pokusil o rekonstrukci ztraceného verše podle překladu Waldauova, kde bez původního českého adekvátu zůstává verš: *Erhebend gegen ihn die Undankshand*; jenž by odpovídal v češtině se zřetelem na předcházející rýmy asi těmto dvěma možnostem:

...tmu osvětlovati,
co darmo zvedá ruku nevděčnou,

nebo:

z níž nevděčnost pozvedá ruku svou!

a nejsou ovšem vyloučeny eventuality rýmů *zlou* nebo *vrou*.

V *K* je odstavec za 9., resp. 10. veršem. Poněvadž tvar *světův* v *K* ve v. 9 není u Máchy nikde doložen a vyskytuje se jen v úpravách *K*, opravujeme na *světů*, jak se často vyskytuje v rukopisném materiálu Máchově (znělka Tichý jsem, Máji, v. 12 a jinde). Verše 6—7 člení Waldau interpretačně takto: stets bleibt sein Werk der Himmelsstrahl, gesandt / von Gott, um durch die Erdennacht zu sprühen.

Literatura: O. Fischer, Xenia Pragensia, 1929, 255 pozn.; týž, Kusá znělka Máchova, Naše řeč 19, 1935, 184n.

Str. 194

Cesta z Čech. M (č. 13, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 21).

V *M* jsou dva poslední verše šestkrát silně šikmo škrtnuty perem, nejspíš Sabinou. Stejně energicky je v *M* škrtnuta poznámka „odepsaná“ u dalšího čísla 14. V *K* je pod čarou tato poznámka: „Poslední báseň Máchova, tužkou psaná, patrně náčrtek ještě nevypilovaný.“ Glosa je čerpána z Michalova dopisu rodičům z 9. listopadu 1836, v němž se praví: „V jeho [Máchově] kabátě, který, jak domácí praví, při ohni měl a na kterém to dosaváde je znát, jak byl umazaný, našel jsem zlomek básně Cesta z Čech, již nepochybně na Radobyly na jeho poslední procházce složití chtěl (poněvadž je tužkou psaná), hodně zmačkaná, bezpochyby příčinou toho ohně atd.“ (Úvod povahopisný, 1845, 69). Že mlynářský chasník Michal mluví o „zlomku“, dá se vysvětlit tím, že Sabina dopis upravil.

Znění *M* bylo nejspíš opisováno z onoho nevypilovaného náčrtu, jak nasvědčuje několik známek. Odlišení odstavců je tam dvojí: mezi v. 5 až 6 a 15—16 jsou tři delší pomlčky, kdežto jinde je pětkrát okrasné znaménko ∞. Neúplné strofy jsou nerýmované a poslední odstavec je rytmicky odchylný. Odstavce 4, 6—8 měly asi být rozvedeny do pravidelných strof o pěti verších v čtyřstopém trocheji. Úprava znění *K* je však s velkou pravděpodobností od Sabiny, který asi místo dvou škrtnutých veršů vynechal sedm (23—29) a navázal myšlenkově na verše 18—20. Na Sabinovo autorství ukazují slova *rumy* : *dumy*, jež u Máchy nenajdeme ani v rýmu, ani ojediněle, kdežto u Sabiny jsou v básních dvakrát *rumy* : *dumy* (Spisy, 1911, I, 83, 235) a též ojediněle (I, 68, 84). Naproti tomu slovo *dumy*, jež uvedl do české terminologie Jungmann, znal Mácha z polského almanachu Ziewonja (srov. výpisky v Zapisniku, rkp. str. 96). Tvar *taký*, o němž se pochybovalo, je u Máchy doložen, čímž opravujeme Králíkovu poznámku v Historii textu, 85.

Úprava verše 12 v *K* (v *M* byla omylem vynechána předložka *v*) nás posiluje v názoru, že všechny změny jsou nepochybně jen vydavatelské z důvodů stylistických a jazykových. Není však jasné, proč báseň ztratila v *K* název, když o něm Sabina mluví v Úvodu povahopisném.

Poznámku z *K* (pod čarou) citovali všichni vydavatelé, i Vlček (v poznámkách), o němž se Zíbrt a po něm Králík domnívali, že ji vynechal. Francouzský slavista Henri Granjard našel těsnou souvislost s Herloszsohnovým almanachem Mephistopheles (str. 97); i závěr vynechaný Sabinou má inspirační předlohu v těchto slovech: „Hört ihr die Glocken klingen? Sie tönen aus den heimatlichen Dörfern. —“ Poněvadž Mácha četl almanach v květnu 1833, zdá se, že v kapse jeho kabátu byl nalezen starší náčrt, k němuž se hodlal vrátit. Tím padá názor, že to byla poslední báseň Máchova.

Szykowski se domnívá, že polského slova *dumy* bylo užito ve smyslu *písně*. A. Waldau nepřekládá verše 16—17.

Různočtení: 2 sklání; —] sklání — *K* / 3—4 a než, jenž tam zdobí ves, | sejde záře s věžních bání] a než zář, jež zdobí ves, | sejde s věžních bání *K* / 9 naše] svoje *K* / 11 Ještě jednou větrík věj] Luhem, větríčku, mi věj, *K* / 12 přes luh český v líce vznaté] přes luh český líce zňaté *M*, ovlaš moje líce zňaté — *K* / 14 zlaté;] zlaté; — *K* / 15 Tak.] Tak! *K* / 16 překročena] překročena *K* / 17 nazpět leží česká zem — —] za mnou leží česká zem. — — *K* / 19 popatř tamto ten hrad starý.] tamo leží hrad ten starý! *K* / 22 z něj strmí] ční z něho *K* / 23—29 v *K* *vynecháno a nahrazeno jinou slokou*:

Taký hrad — to vlast je tvá!
Hrdé stavby sešlé rумы,
pohleď na ni z daleka,
snad tvé žalující dumy
z tuhého ji vzbudí sna! /

Opravujeme: 4 z věžních bání; (středník měníme na čárku), 7 lauky koky (spr. laňky skoky), 9 sme, 11 větrík, 12 znaté, 29 nyní, okolí.

Literatura: Č. Zíbrt, Nově objevené rukopisy skladby K. H. Máchy, Naše doba 21, 1914, 454 (nepovažuje báseň za poslední Máchovu práci, poněvadž pokládal *M* za Máchův rukopis); M. Szykowski, Polská účast III, 37 a 122; O. Králík, Historie textu, 85.

Str. 196

Žpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího. O13 (odtud otiskujeme).

Po prvé otiskla O. Votočková-Lauermannová v knize K. H. Máchy. Jungmannův syn Josef Josefovič zemřel v 32. roce věku svého „na nervovou zimnici“ dne 24. prosince 1833 a byl 27. prosince pochován na Olšanském hřbitově. Máchova práce nebyla uveřejněna, ačkoli velmi slabé básně Jakuba Malého a Věnceslava Jaromíra Picka na smrt Jungmannova syna byly otištěny v Květech.

Opravujeme: 9 Tvuj.

Str. 197

[*Pozdní večer.*] *M* (č. 53, odtud otiskujeme), *R12* (jiné, zkrácené znění v prologu k Pouti krkonošské, otiskujeme na str. 198).

M bylo opsáno patrně z Máchova konceptu, protože si opisovač nebyl jist správností pořadu slok. Je tam zapsána nejdřív 2. a 3. sloka a za každou z nich je opisovačem připsáno: *nevím* (škrtnuto), pak teprve následuje 1. sloka. Mácha použil básně v přepracovaném znění jako

vstupní básně k Pouti krkonošské (*R12*), proto připsal Habránek v *M* do záhlaví odkazující poznámku: *Prolog k Pouti krkonošské*, a proto také není v *K* otištěna.

Různočtení v *M*: 7 vlní] <zdví> vlní / 20 tmavou] <temnou> tmavou / Opravujeme: 5 přastvě sbíha, 11 kobků, 14 slyšte!, 23 neprobudí, 24 noci a doplňujeme interpunkci ve v. 23 a 25 podle *R12*.

Str. 198

[*Prolog k Pouti krkonošské.*] *R12* (odtud otiskujeme), *O1* (se změnou podle *R12*), *K* (II/239 v Pouti, souhlasí s *O1*). Jiné, širší znění z *M* otiskujeme na str. 197.

O1 se odchyľuje jen v 5. v., snad vadil vydavatelům tvar „na něj“, ale *K* má další nové úpravy vydavatelské, které nejsou v *O1*. Výraz *čeládka* v *O1* byl snad utvořen podle *chasy* v širším znění *M*.

Různočtení: 5 na něj každý poslouchaje hledí] poslouchaje naň čeládka hledí *O1*, poslouchajíc jej čeládka hledí *K* / 9 neslýchané, nové] neslýchaných, nových *K* / 13 vaší] svoji *K* / 19 tichý] a tichý *K* / *O1* má všude na začátku v. 7—19 uvozovky, v *R12* jsou uvozovky jen na začátku v. 7. Opravujeme: 7 slyšte!, 13 vaší.

Literatura: Janský-Králík, Text Pouti krkonošské, Slovesná věda, 5 1952, 58.

Str. 199

Proslav. K (Básně příležitostné, odtud otiskujeme).

Byl napsán asi roku 1834 nebo 1835 pro divadelní představení, nejspíš u Kajetánů, ve prospěch pražského ústavu pro chudé. Nevíme však, byl-li také přednesen. Jiný, dnes neznámý proslav, napsal Mácha v srpnu 1832 pro divadelní představení v Benešově, jak o tom podrobně vypravuje V. Mach. Je vyloučena záměna, protože známe přibližný obsah benešovského proslavu: mluvilo se tam o lásce k rodné řeči, o lásce k vlasti, o trudném stavu toho, kdo jí nepoznal, a také, že „kdo řeč a vlast svou miluje, jest čilejším ve studiích“ apod.

Ve v. 30 bylo možná *žely* (m. žaly). První sloku srov. se začátkem Ivana a se znělkou Vzešel máj! Parafrazi biblických slov v posledních dvou verších srov. s koncem básně Stimmen zur Namensfeier.

Opravujeme: 9 luny, 15 zazní struny, 16 hle!

Literatura: V. Mach, Akademické vzpomínky, kap. V; K. Janský, Životopis, 109—110 (o proslavu pražském), 232 (o proslavu v Benešově).

Str. 201

[*Temná noci!*] *M* (č. 28, *Píseň 2*, odtud otiskujeme). *T* (*Květy 1834*, č. 23, v *Marince* jako *Intermezzo*, otiskujeme na str. 203), *K* (v *Básních druhu rozmanitého*, I/89, pod názvem *Noc a v Marince*, II/216, obojí podle *T*).

Opisovač *M* přeskočil celou třetí sloku, v. 14—20, poněvadž začátky odstavců jsou stejné (haplografie). Později, když už měl popsánu další stránku, zjistil svůj omyl a napravil jej poněkud nevhodně. Připsal číslice 1 u v. 7, 3 u v. 21 a 2 u v. 28, pak na tento verš navázal jako na verš 14 (tedy 28 = 14), vtěsnil na spodní okraj ještě další dva verše (15 a 16) a ostatní až k v. 20 zapsal kolmo do levé okrajové mezery. Pak tam ještě dodatečně znova přidal nyní chybějící v. 28. Na konci v. 18 je poznámka opisovače *M*: *nemohu přechíst*; chybí tu třetí rým na *vzduchu*: *sluchu*. Naznačujeme tuto vynechávku v textu třemi tečkami.

Habráněk připsal vpravo od názvu *Píseň 2* latinkou *odepsaná*; potom teprve je připsáno kurentem vlevo *Obrazy ze života mého až přes číslici 28 a vpravo od poznámky „odepsaná“ Intermezzo — nejpravděpodobněji zase Habránkem* (srov. *S*, Habránkův opis *Rozbroje světů kurentem*). Neopisoval tedy z *Květů* a máme najiisto dvě znění autorská. V definitivním znění, poněkud změněném, Mácha celou sloku (v. 14—20) vypustil.

Opravujeme: 2, 4, 11, 13, 24 *mně*, 11 *uviné*, 13 *mátka*, za v. 25 klademe středník podle *T* a ve v. 26 rušíme čárku za slovem *země* a klademe ji za *darmo*. V *M* jsou u v. 16 a 20 zarážky, tiskneme však podle ostatních odstavců bez zarážek.

Str. 203

[*Noc*] (*Temná noci!*). *M* (č. 28, širší znění, otiskujeme na str. 201), *T* (*Květy 1834*, č. 23, v *Marince* jako *Intermezzo*, odtud otiskujeme), *K* (I/89, s názvem *Noc*, a v *Marince*, II/216, obojí podle *T*).

Znění v *Květech* je definitivní, ale není vyloučeno, že některé změny provedl Tyl; podezřelé je čtení ve v. 15 (toužiti m. toužit zas) a 17 (*Květinou-li m. Snad květinou*). Verš 16 opravujeme podle *M*, je to buď tisková chyba, nebo Máchovo přepsání. V *K* II/216 je změna ve v. 12 zajme na pojme, v I/89 je ponecháno znění *T*; doklad, jak byla úprava nejednotná.

Různočtení: 2 obě (*podle M*)] obé *T* / 6 ach (*podle M*)] ach! *T* / 16 zem (*podle M*)] země *T* /

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 45n.; F. V. Krejčí, K. H. Mácha (*Zlatoroh*), 35—37.

Str. 204

[*Dobrou noc!*] *T* (Květy 1834, č. 25, v Marince jako Finale, odtud otiskujeme), *K* (I/113 s názvem *Dobrou noc!* a po druhé II/236 v Marince).

K této básni otištěné v Marince použil Mácha zlomku zapsaného v *M* Jestli byly vzdálené to světy; rozvedl jej na deset veršů a připojil dvě znělky (Ještě jednou a Teď jsem tichý) ze Zápisníku. Text se poněkud liší, ale není jasné, do jaké míry jde o zásahy Tylovy; přece však vracíme text do původní podoby v případech níže uvedených. V. 36 Vzplanou noci zraky žalonosné je jistě znění definitivní, protože v *Z* ve znělce Tichý jsem je v. 12 smazán Máchou prstem, měl se tedy měnit. Srov. poznámky k znělkám na str. 421. Výše uvedený zlomek z *M* otiskujeme ve Zlomcích básní.

Titul připsaný pořadatelem je bezděčně volen vhodně, neboť znělka *Ještě jednou* byla z oněch dvou, o nichž píše Mácha Hindlovi v únoru 1833, že je „jako na dobrou noc jedné dívce napsal“.

Různočtení: 13 v snů mých říši] snů mých říše *KI* / 17 vznik ni žití (*podle Z*)] zniku, žití *T* / 26 zavěšená (*podle Z*)] zavěšena *T* / 29 a 32 klínu : stínu] klíně : stíně *KI KII* / 33 vzdechne (*podle Z*)] zdychne *T* / 34 strůny (*podle Z*)] struny *T* / 38 rosné? (*podle Z*)] rosné! *T* / Opravujeme: 19 jasné !

Str. 206

Na příchod krále. O16 (*K* uvítání krále do Prahy, odtud otiskujeme), *K* (*Na příchod krále, Básně příležitostné*, v. 23—128).

Tuto báseň napsal Mácha na vyzvání Palackého dne 24. září 1835 na příchod krále Ferdinanda do Prahy (viz *Deník* z roku 1835, 22., 24., 25. a 29. září v III. svazku). Nejvyšší purkrabí hr. Chotek vrátil báseň s poznámkou „Typum non meretur“ (podle Michla se tak označoval obsah mělký a nesmyslný!), zajisté pro výmluvné politické narážky, jež Mácha vložil do projevů strážců Prahy a české země a snad i pro závěr. A. Pražák se domnívá, že Palacký postřehl v básni jakousi neorganičnost a nesourodost (ovšem Pražák usuzuje podle znění v *K*). Sabina zaznamenává Máchův výrok, že „báseň *Na příchod krále* „co část většího plodu básnického v epicko-romantickou báseň Jan Lucemburský vetká“.

O16 je pořizeno přímo z rukopisu, soudě podle některých zvláštností v délkách, obvyklých v jiných básníkových rukopisech (Čechum, ním, modrym, splyvajici aj.), a patrně z konceptu, jak nasvědčuje zejména porušený pořádek slov ve v. 56 (opisovač si asi nevšiml Máchova přečíslování slov). Jenom název se zdá pochybný, neboť také ostatní

názvy básní v *O16* nejsou autentické (Jinoch na Bílé hoře, Žel, Nárek cikána). Název Na příchod krále, který ponecháváme, uvádí již Sabina v Úvodu povahopisném. V *K* jsou na začátku dvě sloky ze sborníku *M* (Slunce zapadlo u věčnosti moře), oddělené od ostatního textu třemi hvězdičkami. *K* měl k dispozici buď jiný opis čistopisu, nebo přímo rukopis čistopisu, jak lze soudit podle některých změn (v. 5, 15, 79, 84), jež se zdají být autorské, a zejména podle naprosto odchylné interpunkce; přesto je však pravděpodobnější, že obě sloky přidali k básni vydavatelé (interpunkce prvních 22 veršů v *K* souhlasí nápadně s *M*). Valná část ostatních odchylek je najisto dílem upravovatele (v. 1, 3, 4, 34, 55, 62, 68, 76, 98). Srov. poznámky k básni Slunce zapadlo, str. 443. Verše 82—83 srov. s koncem básně Kde k nebesům.

Různočtení v *K*: 1 stínu] stíně / 2 různé] různé (*chybné čtení*) / 3 růženě] růžové / 4 v klínu] v klíně / 5 Hučí jítrem v modrých horách] Slavně jítrem hučí v horách / 8—9 *oba verše jsou v O16 přehozeny, opravujeme podle K* / 10 u Vltavy] té Vltavy / 12 věkobytné] věkobystře *O16 (opisovačská chyba)* / 15 větřík, vůně,] ranní větřík / 19 papršlek (*podle K*)] papršlek *O16/23* bledobledé] bělobledé / 28 Však hle, slyš, — co znělo v tichu] Však hle! poslyš tam ve tichu / 30 zavzně] zazněl / 32 nastává / vyvstává / 34 k ním] k nám / 40 nimi] nimi / 42 vzhledne] vshlédne / starec] stařec / 46 šedými brvami oči] oči brvami šedými / 51 z které vzato,] již odňat o! / 52 ač jest / dám co / 54 lásku] láska *O16 (opis. chyba)* / 55 Stanul] Povstal / druhý — (*podle K*)] druhý *O16/56* bílé k zemi splývající vlasy] bílé vlasy k zemi splývající *O16 (opis. chyba)* / 58 starec] stařec / 61 co řeka s něho] z něho co řeka / 62 byl to strážný duch řeky Vltavy] Jest to strážný duch Vltavy / 68 ku plesu (*podle K*)] k plesu *O16/70* svítání] svitání / 76 hrálo] válo / 78 Hlavy kol] Kol hlavy / 79 štíhlou] k Praze / 80 vavřínu] vavřínů / 81 Stříbrotkaný plášť bedra ovíval] Stříbrný pás bedra mu ovíval / 82 rudé roucho pás opínal] roucho rudé pás sepínal / 84 země české] české země / 89 zdvíhl] zdvihl / 98 trůnu] trůně / 100 neustálé] neustále / Přijímáme rozdělení odstavců podle *K*, v *O16* nejsou. Verš 88 tiskneme bez zarážky, verše 89 a 90 se zarážkou (v *O16* obráceně!), a to podle ostatních strof (*Sk.*). Nezaznamenáváme odchylnou interpunkci. — Opravujeme: Čechum (6×), Čechu (3×), 2 ružne, 3 ruženě, 4 modřym, 10 viz!, 20 zhuru, 24 okem (spr. oken), 26 ružové, 28 slyš!, 29 svučí, 30 jítřím (spr. jítřním), 31 jám, 39 sterou (spr. starců), 42 jare, 46 senyté (spr. skryté), 50 dam, ja, trunu, 51 te, vazto (spr. vzato), 55 ružném, 56 splyvající, 58 lazurovem, 59 vinek, 64 ranných větru, 69 drahe, 73 rude, 75 šeda, 77 vlasu, 78, 80 ruží, 86, 87, stražce, 90 povsby (spr. prosby), 94 ruzozare, 98 trunu, 104 přaní, 106 Bože!, nam.

Literatura: K. Sabina, Úvod povahopisný, 95; J. V. Michl, Ouplný literaturní létopis, 15; A. Pražák, K. H. Mácha, 89; K. Janský, Životopis, 241—244; O. Králík, Neznámý rukopis máchovský, ČMM 76, 1957, 109 (Sabina prý podvrhl svou vlastní báseň o Janu Lucemburském!); K. Janský, Nově objevený opis Máchových básní, Česká literatura 6, 1958, 238 (odpovídá Králíkovi, opravujeme však Janského interpretaci v. 97—99: Mácha skutečně personifikoval Vyšehrad jako krále, který shlíží dolů na své syny; je to skrytá ironie, kterou Palacký jistě pochopil).

Str. 210

Na popravíšti. M (č. 6, odtud otiskujeme), *S* (podle *M*), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 16, otiskujeme jako variantu na str. 211).

V *M* jsou první čtyři verše zvláště zatrženy; právě v těchto místech opravoval Sabina text v *S*. Z *M* byla báseň opsána do *S* se změnou pořádku slov ve v. 12. Do opisu *S* zasáhl Sabina podstatnou změnou ve v. 3 a po straně připsal jiný pořad veršů: 1, 2, 4, 3, 5, 6. V druhé strofě škrtl v. 10, ale nenahradil jej jiným textem. U názvu je známá značka ~~000~~ (tj. *K* měl po ruce jiné znění) a báseň je celá škrtnuta vydavatelovou tužkou, podobně jako Umírající a Jaroslavna v *S*. Buď tedy opravoval Sabina podle jiného znění jako v případě písně Celá ta krajina, nebo mu vadilo, že Mácha ve v. 3—4 odtrhuje vsunutým určením *an ji polil* podmět od přísudku, jak se domnívá Králík. Sabinův škrť v. 10 a nedokončení úpravy se dá vysvětlit jedině tím, že se vzdal dalších změn a dal pro tisk přepsat jiné znění, jež tu podle značky ~~000~~ skutečně bylo.

K přijímá změny Sabinovy, ale vynechává titul. Ve v. 6 mu snad vadila žába v rybníce (podobně jako ve Zpěvci), v. 10, škrtnutý Sabinou, je tu nahrazen jiným, tentokrát zcela máchovské ražby: či ni v chladné zemi nemá stání? — V každé strofě je jiné rýmové schéma a grafická úprava je odlišná od *M*. Patrně tu jde o otisk z jiného znění, blízkého *M*, ale upraveného již vydavatelem *K*, resp. Sabinou.

Srov. s I. intermezem Máje.

Různočtení: 3—4 *an ji polil* bledé Lúny svit, | *lebka*, jenž se nade kolem zdvíhá] *lebka*, jež se nade kolem zdvíhá, | bledé lunny oblává ji svit *Sab* / 7 *Odevírá*] ⟨*Odekrývá*⟩ *Odevírá S* / 10 *škrtnuto Sab* / 12 *kdy Lúna na ní*] *kdy na ní luna S* / *Opravujeme*: 2 *vybledla*, 3 *lúny* (podle v. 12), 6 *rybnice*, 8 *temne*, 9 *svým*.

Literatura: O. Králík, Historie textu, 89—90 (odsuzuje jednostranně znění *K*).

[*Na popravíšti*] (varianta textu na str. 210). *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 16, odtud otiskujeme).

Srov. poznámky k znění *M* na str. 429.

Různočtení: 3 jenž (*podle M*)] jež *K* / 4, 11 Lůny (*podle M*)] lůny *K* / 7 Odevírá (*podle M*)] Otevírá *K* / 12 třpýtí (*podle M*)] třpýtí *K*, třpítí *MS* /

[*Dvě písně z Cikánů:*] 1. *V dlouhém poli šumí větrů vání.* 2. *Jeruzalém zpusla.* *O16* (Žel; pátá sloka první písně chybí), *T* (České besedy 1842, Opuštěnec), *O4* (opsáno z *T*), *KI* (Opuštěný, podle *T*), *O6* (odtud otiskujeme), *L*, *C*, *KII*, (poslední tři v Cikánech, *KII* podle *C*).

Nejstarší znění je *O16*, kde ještě pátá sloka první písně chybí. V úplném znění jde patrně o dvě autorské verse: *O6* a *T* (tehdejší censure byly předkládány dva opisy, mohly tedy v nich být nepatrné odchylky). Nelze však dost spolehlivě vyloučit redakční úpravy. V Českých besedách, redigovaných Tylem, je poznámka: „Tyto dvě básničky jsou vzaty z pozůstalosti po Máchovi novely: Cikáni. Myslíme, že se hojným časně zesnulého básníka přátelům jimi zavděčíme.“ Zde v textu zasahoval jistě Tyl, asi všude tam, kde je v různočteních znění *T* osamoceno. V dosti spolehlivém znění *O6* je tvar *juh*, pro který nemáme jinde u Máchy dokladu. Kvůli přehlednosti neuvádíme různočtení dvou odvozených znění: *O4* a *KII*.

Sabina přeložil obě písně v Ost und West 1841, č. 79 pod společným názvem Wechselgesang s poznámkou: „Aus Mácha's Roman Die Zigeuner“. První píseň je nazvána chybně *Die Zigeunerin* (m. správně *Zigeuner*, zpívá cikán), druhá *Die Jüdin*. Překlad první písně má také jen čtyři sloky jako *O16*, z čehož vyvodil O. Králík chybný závěr, že pátá sloka není vůbec Máchova, přestože obsahově navazuje na další text v Cikánech. Je to však obdobný případ jako ve Finale Marinky se znělkami a úvodní slokou: Mácha přikomponoval pátou sloku písně dodatečně až při vložení písně do románu.

Další dvě písně z Cikánů: *Běhá jelen po lučinách* a *Viz, na vodách* (z 3. a 4. kap.), jež se námětem přimykají víc k textu, otiskujeme v II. svazku.

Různočtení. 1: 2 co] jež *KI* / 3 vše přede mnou] vše se před mnou *T KI* / 4 nic mě] mne nic *O16 KI* / 7 listky] listky *O16 T L C KI* / šepotají; —] šepotají; *T KI* / 8 pro mne nic] nic pro mne *T L C KI* / 10 co] jenž *C KI* / 12 mně nic] nic mně *L C* / 14 oblakami] s oblakami *C KI* / 15 zjítra na jih] zjítra na juh *O6*, zejtra na jih *T C KI*, zjitra na jih *L*,

zítra na jih *O16/16* v západ — v východ — (podle *O16*)] v západ — východ — *O6LC*, v západ, východ — *TKI/17—20* chybí v *O16/17* národ; —] národ, *T/19* jednou jenom] jenom jednou *TLCKI/20* věčně dále — nikdy se nevrátím] věčně dál — nikdy se nenavrátím *TLCKI/*

2: 1 zpustla] spustnul *LC/* neznáno] neznámo *O16/3* kam hlavu by sklonil, mu místa nedáno] kam by hlavu sklonil, místa mu nedáno *TLCKI/6* kde východem slunce hlas hrdliččin zní] kdežto vzhodem slunce hrdličky hlas zní *TKI/8* jí rcete] rcete jí *TKI/9* Má láska] Láska má *TLCKI/10* vyšší té hory] vyšší je té hory *LC/11* šel jsem přes moře] přes moře jsem krácel *TKI*, šel jsem přese moře *LC/* Nezachycujeme všechny odchylky v interpunkci. Opravujeme: 11 středník za prvním slovem moře rušíme.

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 40—41 (tam oprav citaci verše Šel jsem přes moře podle našich různocnění); týž, *Máchova píseň z Cikánů*, Host do domu 1957, 265; týž, *Neznámý rukopis máchovský*, ČMM 1957, 124; K. Janský, *Nově objevený opis Máchových básní*, Česká literatura 6, 1958, 238 (reaguje na článek Králíkův).

Str. 214

Cizinec (mladší znění). *M* (č. 7, bez názvu, otiskujeme na str. 64), *K* (*Cizinec*, odtud otiskujeme).

Verse *K* má sice znatelné stopy upravovatelské: podezřelý je sabinovský rým nebude: zahude (srov. *Spisy I*, 60), dále rým skrýje: shnije, bylo odstraněno střídání časů v druhé sloce apod., — ale nebylo tu důvodů předělávat celé znění *M*, protože Sabina i *K* otiskovali i jiné slabší prvotiny. Mácha se jistě později vrátil k starší básni, jako v jiných případech; v. 15 byl by sotva vytvořil někdo z upravovatelů. Také grafická úprava v *K* je odlišná. Srov. poznámky k versu *M* na str. 360.

Str. 215

Poutník (varianta Vvodu Ivana na str. 111). *K* (odtud otiskujeme).

O. Králík (*Historie textu*, 94—96) se domnívá, že východiskem znění *K* byla verse *M*, jejíž sedmou porušenou strofu doplnil upravovatel. Máchův náznak v sedmé porušené sloce v *M*: obrazu vzešlého byl z neporozumění upraven na přízrakem směs vzešlých obrazů — a již, ačkoli se v této básni důsledně mluví jen o obrazu. Radikálně jsou změněny v. 30—32, na začátku 4. sloky vztáhl *K* dvakrát zájmeno *jej*, tj. obraz, na slunce a opravil na tvar *je*, i dvojverší 28—29 se zdá být proti původnímu znění v *Rg* a v *M* porušeno. Uvedené pochybnosti o pra-

vosti verse *K* se dají ještě doplnit: podtržené zájmeno *on* ve v. 6 je způsob Sabinův, Máchův užíval slova *přístrach* a ne *přízrak*, který je však u Sabinů (I/189, 2×), a neméně podezřelé je slovo *směs* (v. 50).

Avšak u mnohých veršů postrádáme důvodů, proč byly vlastně přepracovány, není tu motiv ani rytmický, jazykový nebo jiný. Je tu jen jiný pořádek slov (v. 1, 4, 13, 26) nebo jiné vyjádření (2, 5, 9, 16, 27), což býval také způsob Máchův. Jsou tu však verše máchovského ražení: 27, 38, 52—56, a hlavně v. 43 — *ranní víchř mlhy odvaluje* —, v němž přívlastek *ranní* se vztahuje k předmětu *mlhy*. Kdyby jeho autorem nebyl Máchův, četli bychom v *K* jistě: *ranní mlhy víchř odvaluje*. Verš 55 má obdobu v básni Abaelard: *Heloižo! by mně bylo dáno* (v. 13) a v začátku příležitostné básně *Kdyby bylo harfce mojí dáno*; čtyřikrát opakovaná spojka *by* na začátku v. 27, 31, 55 a 56 je u Máchův dost častý zjev. Smysl porušené sedmé sloky v *M* se dá podle zachovaných částí rekonstruovat asi takto: Před zraky básníka se objevují části vzešlého obrazu nejprve v neladu, ale pak se spojují v celek, až se mu zjeví obraz celý. Snad vadilo Máchovi čtyřikrát opakované *ted*, a proto se rozhodl celou sloku přepracovat.

Zmatek sedmé sloky v znění *K* mohlo zavinit špatné čtení a nevhodná úprava v. 50. V rukopise, který byl podkladem pro otisk v *K* a v němž byly nejspíš Máchovy opravy, stálo možná na začátku nejasně škrtnuté nebo prstem smazané *před zrakem*, snad byla oprava v souvislosti s předcházejícím veršem a Habránek nebo jiný opisovač četl omylem *přízrakem*. Dosadíme-li nyní původní obrat *vzešlého obrazu* z *M*, i se silně podezřelým slovem *směs* z *K*, mohl vypadat v rukopise text přibližně takto:

⟨před zrakem⟩ směs (?) vzešlého obrazu — a již

Aby se *K* při chybném čtení *přízrakem* zbavil nadbytečné slabiky, opravil text na „vzešlých obrazů“ — ale i tak zůstal v *K* verš o stopu delší. Tento zásah vyvolal bezpochyby odezvu i v dalších verších, jak je to známo z mnoha jiných případů. Poněvadž se původního znění sotva dopátráme, nezbývá než otisknout sporný verš v znění *K*. Víme však bezpečně, že Habránek neopisoval z *M* (*Rg* asi neznal, tak jako neznal *R3*); můžeme tedy předpokládat, že opisoval z jiného, podstatně změněného rukopisu a že sedmá sloka skutečně existovala. Existenci jiné verse dosvědčuje i jiná grafická úprava v *K*, na rozdíl od shodné úpravy *Rg* a *M*. Znění *K* není odvozeno *vdavatelsky* z *opisu M*, je porušeno dvojí vrstvou cizích úprav (*S* a *K*), jejichž rozsah se nedá přesně vymezit, ale Máchův text tam zřetelně prosvítá.

Ponecháváme vžitý titul z *K* a několika retušemi, pro které máme oporu, pokusili jsme se odstranit cizí zásahy.

Srov. poznámky k Vvodu Ivana na str. 376.

Různočtení (*vesměš podle R9 a M*): 6 on] on (*podtrženo*) *K* / 9 lůna] luna *K* / 16 mihá] mihá *K* / 19 stkvěje] skvěje *K* / 26, 27 jej] je *K* / 33 vyslyšená] vyslyšena *K* / 34 splněná] splněna *K* / 37 utišená] utišena *K* / 39 jasnostkvělou] jasnoskvělou *K* / 40 růžořhavé] růžořžavé *K* / 42 stkví] skví *K* / 45 svitá] svitá *K* / 55 harfce] harfě *K* / Opravujeme: 54 Věstkyně!

Str. 217

[*Jaroslava*] (varianta textu na str. 117), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 12, odtud otiskujeme od v. 6).

Znění najisto porušené cizími zásahy. Prvních pět veršů otiskujeme podle Sabinových oprav v *S*. Nově přibýly tvary ve v. 8, 9, 12, 13, 16, 27 a celé verše 14, 31—32. Na několika místech jsme opravili text podle *M*. Srov. poznámky na str. 380.

Různočtení: 1 vzdálené] vzdáleno *K* / 2 lampa země, zlaté slunce.] zlaté slunce, lampa světův; *K* / 4 lkály zvony smutným zvukem] lkaly zvony smutným tónem *K* / 6 hlavínku (*podle M*)] hlavinku *K* / 9 tichotíše (*podle M*)] tichotíše *K* / 16 na balkónu (*podle M*)] na balkóně *K* / 18 lkála (*podle M*)] lkala *K* / 20 labutiné (*emendace*)] labutino *K* / 21 rtema (*podle M*)] rtoma *K* / 22 myšlenka (*podle M*)] myšlénka *K* / 25 vzdálený (*podle M*)] vzdáleným *K* / 26 jenž (*podle M*)] jež *K* / 29 podobnější (*podle M*)] podobnějším *K* /

Str. 219

[*Jako Troska v světle bledém.*] *Z* (na rkp. str. 44, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 15, podle *Z*).

Zápis je psán velmi spěšně tužkou na cestě do Krkonoš v druhé polovině srpna 1833 těsně za poznámkou:

Taká dívka — kydá hnůj
⟨Zjitra⟩ Ha! co myslím? ⟨nevyzírej,⟩

Zjitra mohlo patřit k předešlé řádce, ale slova *Ha! co myslím?* (která v tomto vydání v básni neotiskujeme) patřila původně k básni, podle škrtnutého *nevyzírej*.

Různočtení: 1 Troska] Trosky *K* / 2 vyhlídají] vyhlédají *K* / 5 jiným nermuť] jiným ⟨nekaž⟩ nermuť *Z*, nermuť jiným *K* / 6 v hloubi, z kteréš] ⟨nazpět odkudš;⟩ v hloubi, z kteréš *Z* (*oprava je provedena později inkoustem*) / 4—8 jsou v *Z* původně v tomto pořadu: 4, 6, 7, 8, 5 a po straně jsou tužkou přečíslovány: 1, 3, 4, 5, 2. Opravujeme: 2 vyhlídají.

[*Však ten zásvit růžojasných lící.*] $\mathcal{Z}$ (na rkp. str. 56, odtud otiskujeme), O_3 (s básní *Kdo kdy v světě pod společným názvem Láska a krása*), K (v závěru *Mnícha*, souhlasí s O_3).

Nálezem Hindlova dosud neznámého opisu O_3 se situace zlomku poněkud zkomplikovala. Až dosud byla považována nepatrná odchylka ve v. 6 za úpravu Sabinovu (tak jako je určitě Sabinovo podtržení slova čas v K). Hindl však neopisoval zlomek ze $\mathcal{Z}$, ale ani z materiálu S , poněvadž by nebylo došlo k onomu neobvyklému sloučení se zlomkem *Kdo kdy v světě* (snad je provedl Hindl sám). Jelikož Mácha hojně užíval slovesných tvarů s příklonkou *-ť*, zejména od podzimu 1833 (viz *R29*), můžeme téměř s jistotou předpokládat, že také v našem případě jde v O_3 u zlomku *Však ten zásvit* o jinou versi autorskou. Zlomek, z jehož začátku by se též mohlo soudit na předchozí text (*Janský-Jiráť* v článku *Devátá znělka považují šestiverší za terceta nějaké znělky*), je zapsán v $\mathcal{Z}$ asi v listopadu 1833 současně se znělkou *Tichý jsem*. U veršů 2—6 je po pravé straně svorka tužkou, možná cizí. V K se šestiverší objevuje v závěru *Mnícha* ve spojení s přepracovaným zlomkem *Aniž tvůj že jsem*; nelze tedy stále vyloučit slabou možnost, že toto spojení mohl provést sám Mácha, jinak je důvod, pro nějž byly tyto verše vloženy do závěru *Mnícha*, i nadále nejasný. Srov. poznámky k *Ukončení Mnícha* (str. 404, 405, 407, 412), k básním *Aniž tvůj že jsem* (str. 438n.) a *Kdo kdy v světě* (str. 444). *Obraz „promyk hvězdy padající“ srov. s výpiskem z Brentana v Zápisníku na téže straně 56: Einsame Fünklein irren, wie ferne / wiederfindende Freunde, zusammen / und küssen sich und sinken wie schießende Sterne.*

Různočtení: 4 volá] ⟨z⟩volá $\mathcal{Z}$ / 5 vkrátce] *chybí v O_3 , asi opisovačská chyba / čas,] čas, — O_3 , čas — K (Sabinou podtrženo) / 6 zničiv] zn⟨i⟩i-čiv $\mathcal{Z}$, zničit $O_3 K$ / moje.“] moje $\mathcal{Z} O_3$, moje! K (bez uvozovek i ve v. 5) / Opravujeme: 4 nim.*

Literatura: táž jako u básně *Aniž tvůj že jsem* na str. 440.

[*Otec vzpomene rodině.*] $\mathcal{Z}$ (na rkp. str. 103, odtud otiskujeme), K (*Básně bez nápisů a zlomky, č. 18, podle $\mathcal{Z}$*).

Psáno chvatně inkoustem s mnoha opravami po cestě do Itálie. Pod verši je poznámka: *Besteig. des Bergs. Sturz von Felsen in die Tiefe.*

Srov. poznámky k *Deníku* ze 4. srpna 1834.

Různočtení: 3 pomysli, že již v hlubině] pomysli si, že v hlubině $\mathcal{Z}$ pův. / 4 drobné z něj] jen z něho K / 5 Tak letí stříštěn o skalu] Tak

letí ⟨jekem, strašný křik⟩ ⟨v hlouby (?) jekotem⟩ stříštěn o skalu $Z / 6$
ku skale] ku sk⟨á⟩ale $Z / 7$ my však] ⟨vzhůru⟩ my však $Z / 8$ lezeme
vzhůru] ⟨my⟩ lezeme ⟨nečit.⟩ zhůru $Z /$

Str. 222

[*Duše nesmrtelná.*] R_{24} (bez nadpisu, odtud otiskujeme), K (Sen o Praze, podle R_{24}).

R_{24} , v němž jsou četné autorské opravy, činí dojem nehotovosti, ale přepsání ve v. 69 prozrazuje, že Mácha vlastně opisoval z konceptu a zároveň básně přetvářel. Za v. 118 je Máchova poznámka *Eleg[ie] na Pr[ahu]* mezi dvěma oddělovacími znaménky, což znamená, že sem hodlal později vsunout básnickou vložku jako zvláštní odstavec. Škrtnutou sloku za v. 53 otiskujeme ve Zlomcích básní, K ji otiskuje v básni. Protože všechny odchylky v K jsou vydavatelské, omezujeme se na výčet různočtení podstatných.

Voborník našel paralely v Apokalypse, v Byronově Tmě a v jeho mystériu Nebe a země, o němž se Mácha zmiňuje v Zápisníku (rkp. str. 27), dále v herloszsohnovské elegii na Prahu z almanachu Mephistopheles (snad se k ní vztahuje i Máchova poznámka výše uvedená). Nejpersvědčivější je zjištění Henri Granjarda, který našel přímou souvislost s 8. kapitolou série „Der Phönix“ Herloszsohnova almanachu (str. 278—284), kde je podobný popis vymřelého města. Šalda navrhuje pro zlomek označení Poslední soud, A. Novák v podrobném rozboru uvádí souvislost poněkud nesrozumitelné poznámky Máchovy v Zápisníku (rkp. str. 56: „Přibližování se sluncí k Síriu; — zdaž ne obráceně? — Oči milenky. žert.“) s pěti podle něho v rkp. neprávem škrtnutými verši (viz Zlomky básní). — Jsou tu i souvislosti s Návratem (syn hříchu hnusného a bratr smrti) a s básní Vzor krásy. Závěr srov. se závěrem Jaroslavny v K .

Různáčtení: *před* 1 ⟨Duchu, jenž v mém bydlíš těle, tobě⟩ $R_{24} / 2$
ve smrtelné] smrtelné $K / 7$ poslední teď zpívati dej den mně] poslední
dej teď zpívati den mně R_{24} , *pak přečíslováno*, teď zpívati dej den
mně poslední $K / 8$ čas pomine] pomine čas R_{24} , *pak přečíslováno* / 13
stvořil zemi] stvořil ⟨vše⟩ zemi $R_{24} / 14$ bude všecko] bude ⟨opět⟩
všecko $R_{24} / 27$ hrobách] hrobech $K / 33$ čtvrtém] ⟨pátém⟩ čtvrtém
 $R_{24} / 48$ od stvoření řídil] řídil ⟨stvoře⟩ od stvoření R_{24} , *pak přečíslo-*
váno / za 53 *pět škrtnutých veršů v R₂₄, K je otiskuje; v tomto vydání viz*
Zlomky / *před* 54 ⟨Duše má, jen jednou ještě dej mně $R_{24} / 62$ za mnou
po] za mnou ⟨mně té⟩ po $R_{24} / 63$ nade] nad $K / 65$ teď peruť svoji]
teď ⟨duše⟩ peruť s⟨t⟩vojí $R_{24} / 69$ před] ⟨Jako⟩ před / teď] ⟨má (?)⟩
teď / 70 lesy] les⟨y⟩i $R_{24} / 75$ kreje pestře] kryje pestré $K / 77$ fialka

vůni lije přelíbou] fialka <ukrytá> přelíbou vůni lije *R24*, *pak přečíslováno*, fialka přelíbou vůni lije *K* / 80 se zhlíží ve potůčku] se ve potůčku zhlíží *R24*, *pak přečíslováno*, se zhlížejí v potůčku *K* / 84 žádného] jakého *K* / 86 nelítá na kvítí] na kvítí nelítá *R24*, *pak přečíslováno* / 87 na lukách bílý] na lukách (žádn) bílý *R24* / 110 právě teď jak by byli odešli] jak by právě byli teď odešli *K* / 113 pustá hrobka] hrobka pustá *R24*, *pak přečíslováno* / Opravujeme: 1 býdlíš, 5 středník za slovem smrtelníku na čárku (*Sk.*), 6 podanym, 37 jejích, 47 vůli, 50 středník za slovem Milostivý na čárku, 65 svojí, 68 jasnym, 72 oblíí, 73 šepci, 75 křeje, 78 travy, 79 hustym, 84 ptaka, 105 obyvatel, 115 pestrým, 116 rychlym, 118 pějí.

Literatura: M. Zdziechowski, K. H. Mácha, 15; J. Voborník, K. H. Mácha, 60—62; F. X. Šalda, Mácha snivec a buřič, 14; P. Eisner, K. H. Mácha, Prager Presse 3. května 1936 (některé tóny básně připomínají Klopstocka); A. Novák, Mácha visionář, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 120—132; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, Revue des études slaves 1953, 48—57; O. Králík, Neznámý rukopis máchovský, ČMM 76, 1957, 123n. (považuje báseň za „apokryf“).

Str. 227

[*Přes hvozd tmavý.*] *M* (č. 15, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 4).

V *M* je báseň spojena s dalším zlomkem Zelených na lukách a je oddělena málo používaným znaménkem ∞. Nahoře je připsáno jinou rukou *Žnělka* (škrtl Sabina) a značka *m[ám]*. Nad prvním veršem je římská I, jejíž smysl je nejasný. Odchyly v *K* ve v. 4, 6 a 10 jsou jistě upravovatelské, z ostatních mohou být některé autorské. Druhá část (Zelených na lukách) k básni motivicky ani metricky nepatří, proto otiskujeme oba zlomky odděleně jako *K*. Začátek básně je motivicky shodný s koncem Svatého Vojtěcha; další doklad o „stěhování motivu“.

Různočení: *před* 1 *římská* I *M* (*neotiskujeme*) / 2 *dešť*] *děšť* *K* / 3 *slzou nebe zrosen*] *zrosen slzou nebes* *K* / 4 *nevěsta co krásná země*] *krásná země co nevěsta* *K* / 5 *nebe se s ní*] *nebe s ní se* *K* / 6 *skrz dešť*] *z mraků* *K* / 8 *slavík líbě*] *libě slavík* *K* / 10 *kolem něj se vine mlha šedá*] *kolem něho mha se vina šedá* *K* / 11 *míhá se jen záře*] *záře jen se míhá* *K* / 12 *větru*] *větrů* *K* / Opravujeme: 4 *krasná*, 6 *dešť*, *ní*, 9 *zasmusený*, 11 *ním*.

Str. 228

[*Zelených na lukách.*] *M* (za č. 15, odtud otiskujeme), *K* 187 (Básně bez nápisů a zlomky, č. 5, podle *M*), *K* 197 (tamtéž, č. 13, po druhé, odchylné).

Báseň je zapsána v *M* za básní předešlou pod stejným číslem (srov. výše), ale v *K* je otištěna dvakrát (vytýkal již A. Waldau), jednou jako šestiverší (*K* 187), podruhé jako dvě trojverší (*K* 197). Změna v *K* ve v. 5 může být upravovatelská, ostatní patrně autorské. Dvojí otištění básně v *K* s odchylným textem se dá vysvětlit tím, že Habránek nepostřehl, že má dvě předlohy stejné básně, a nepřipsal do *M* obvyklé *odepsaná*.

Různočtení: 1 tmavého blíž] blíž tmavého *K* 197 / 2 potoku] potůčku *K* 197 / 3 truchlovrba] truchlá vrba *K* 197 / 4 Denice když zjítřa] Denice když <když> zjítřa *M*, Zjítřa když denice *K* 197 / 5 zašlo:] zašlo, *K* 197 / 6 růže krásná dechy vonné] krásná růže vonné dechy *K* 197 / V *K* 187 není odstavec za v. 3. Opravujeme: 2 rychlém.

Literatura: A. Waldau, Posudek I. dílu spisů K. H. Máchy, Obrazy života 1861, 280; O. Králík, Historie textu, 88 (považuje bez důkazů všechny odchylky za vydavatelské).

Str. 229

[*Měsíc stojí s zesinalou tváří.*] *M* (č. 3, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 3).

V *M* je připsáno Habránkem *odepsaná*, měl tedy určitě jinou předlohu a snad i jiné znění. Nejsou totiž všechny odchylky bezpečně vydavatelské: *K* má jinou grafickou úpravu, tvar *tihnou* a obrat *v mrtvých kobce* jsou doloženy v rukopisu *R29* v básni Syn mlynářův, odkud byla přejata celá první sloka do básně *Měsíc stojí*. Naproti tomu *K* se snažil vyhnout chybnému instrumentálu množ. čísla *mlhy*, třikrát opakovanému *teď* a napravoval rytmus. Verše 19—20 jsou podány v znění *M* líp, poněvadž přívlástek *věčné* (v *M* neoddělený čárkami) se vztahuje k slovu *ledno*; v *K* je však chybně reprodukován (také bez interpunkce) jako příslovce *věčně*, což vzniklo asi chybným čtením Máchova rukopisu (měkčení nad *e* vyznačoval Mácha tečkou). Rozpaky opisovače *M* je vidět i ve slově *bd(i)í*. *M* je beze sporu znění spolehlivější.

Různočtení: 4 pookřilé] pookřálé *K* / 6 v mrtvokobce] v mrtvých kobce *K* / 7 s těmi mlhy tíhnou stíny šerobledé] s těmi mhami tíhnou stíny bledé *K* / 9 Jako v temnotách] V temnotách *K* / 11 teď jej] tu jej *K* / 12 nádeje teď] naděje tam *K* / 15 támo] tamo *K* / 16 teď tam došel, nic, tu sklesne, zajde.] Již tam došel — nic, tu — sklesne, zajde! *K* / 19 nade mnou] nad mnou *K* / *bdi* též, věčné, svatá moci] *bd(i)í* též věčn(ě)é svatá moci *M*, *bdi* též věčně svatá moci *K* / Opravujeme: 1 *tváři*, 4 pookřilé nové vzešlym, 14 *svuj*, 18 čárku na středník 19 *bdí*, 20 *mně*.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 37.

Str. 230

[*Plná Lúna nad porostlou strání.*] *M* (č. 47, odtud otiskujeme), *O15* (souhlasí s *M*), *K* (Básně bez nápisů a zlcmky, č. 11).

V *M* je poznámka *odepsaná*, ale tentokrát měl Habránek textově touž předlohu rukopisnou jako *M*, neboť *O15* doslovně souhlasí s *M*. Nepatrné odchylky v *K* jsou vydavatelské, grafická úprava je tam odchýlná (sudé verše se zarážkou). Nesprávné délky ve v. 2, 5 a 10 přešly do *O15* a první i do *K*.

Různočení: 2 vyšlá] vyšla *O15 K*, *asi chyba opisovače Habránka* / 14 v ní jest] zdá se *K* / 15 jen zívá,] ten zívá; *K* / 16 jest sen.] jen sen! — *K* / Opravujeme: 5 radostí (snaha o čistý rým), 10 váby.

Str. 231

[*Aniž tvůj že jsem.*] *M* (č. 22, odtud otiskujeme), *K* (v. 1—8 v závěru Mnícha).

Do objevení *M* bylo prvních osm veršů v pozměněné formě otiskováno, počínajíc *K*, v závěru Mnícha a sloučeno se zlomkem Však ten zásvit (Ž). Janský-Jiráť poznali, že tento závěr do Mnícha nepatří, a považovali oba sloučené zlomky v znění *K* (*Aniž tvůj že jsem — Však ten zásvit*) za znělku.

Text zlomku však nejlépe poznáme z *M*. Je tu zapsán jako č. 22, verš 9 je psán výraznějším a větším písmem. Pod veršem je na téže straně *M* opsáno jako pokračování Hružno kolem s nadpisem Sbor bludic neviditelný. Původně byla před touto částí básně pořadová číslice 23, ale ta byla škrtnuta opisovačem sborníku *M* hned při opisování další řádky, jak nasvědčuje typický způsob jeho mřížového škrtnutí, dále po škrtnutí vepsaný nadpis Sbor bludic neviditelný, jehož slovo bludic zasahuje až do číslice 2 (23), a konečně fakt, že na další straně sborníku *M* má Jaroslavna pořadové číslo 23 (bez prepisování, tedy od původu). Opisovač pokládal zprvu Sbor bludic za název další básně, zatím co je to uvedení mluvčího, ale pak poznal, že oba zlomky (*Aniž tvůj že jsem — Hružno kolem*) představují souvislý text, jediné číslo 22. Také číslice 22 před *Aniž tvůj že jsem* je v *M* škrtnuta, vlastně začerněna, ale to má jinou příčinu. Habránek, který opisoval pro Sabinu z *M*, pokládal asi první část *Aniž tvůj že jsem* za pokračování osmi veršů Tichá řeko (č. 21), označených Znělka (Sabina tento název škrtnul a připsal Bez nápisu); nevíme, zdali Habránek opsal také Sbor bludic, ale je nápadné, že na rubu opisu *O10* je uvedena jako nezařaděná báseň Sbor bludic a ne celý zlomek *Aniž tvůj že jsem* (viz úvodní poznámky o stavu sborníku *M* i *O10*) a že *K* Sbor bludic pomíjí, což ovšem mohlo být také z rozpaků. Poněvadž osm veršů Tichá řeko je

součást původního Ukončení Mnícha, vynechali vydavatelé (Sabina nebo *K*?) poslední čtyři verše Máchova Ukončení, jak je čteme v *Z*, a přidali jiný závěr s přepracovanými osmi verši Aniž tvůj že jsem. Jak se dostala do závěru v *K* další vsuvka — zlomek Však ten zásvit —, zůstává zatím nevysvětleno.

Další obtíž je s verši druhé části zlomku. Osm veršů začínajících slovy Doprovází ticho svaté (10—17) je zapsáno v *M* těsně napravo vedle původních osmi veršů začínajících slovy Hrůzno kolem, jež otiskujeme ve Zlomcích básní na str. 243. Verše 10—17 jsou vlastně jejich vyspělejší dubletou v trocheji o stopu kratším. Tak jako v *M* byly zajisté verše zapsány i v předloze, a list, z něhož bylo opisováno, bylo něco podobného jako Náčrt Máje.

Kdo je objektem zlomku Aniž tvůj že jsem, není lehké říci. Je tu možný smysl milostný, jak jej chápali vydavatelé *K*, ale snad je tu podle v. 8 apostrofována země v užším slova smyslu — vlast, čemuž by odpovídaly i další verše, především v. 9 s apostrofou vlasti a pak v. 18—20, kde mluví země. Pak by se mohla i připustit vzdálená souvislost s Mníchem (např. domněnka, že verše měly být vloženy do úst některé postavě z Mnícha).

St. Souček po objevení *M* navrhoval v čtení *K* (!) emendaci ve v. 1 Mníš místo Aniž, ačkoliv čtení *K* má rytmus trochejský; později trval na změně, protože veršem tím v *M* „začíná partie jambická a písarská chyba Aniž m. Mníš (snad i chybně psaného v předloze) po předchozím verši Aniž vím byla snadná“. V prvních devíti verších skutečně prosvítá místy rytmus jambický, avšak navrhovaná emendace je spojena s potížemi paleografickou, protože Mníš psané Máchou latinkou nesevádí k čtení Aniž (viz rukopisné Mníš v Těžkomyslnosti v *Z*), a kurent už vůbec nepřichází v úvahu. Je pravda, že opisovač mohl být sveden předcházejícím Aniž ve zlomku Tichá řeka (*M* č. 21), ale Aniž se vyskytuje na začátku verše u Máchy několikrát: Aniž křičte, Aniž zdá se (Mních), Aniž vím (Mních). Tvar Mníš je doložen jen jednou v Těžkomyslnosti uprostřed verše. Konečně by emendace vyžadovala další opravy rytmické ve v. 4, který má stejný počet slabik jako v. 1. V našem případě znamená Aniž zesílenou negaci (stejně jako ve slovech Aniž křičte): Že nejsem tvůj, protože (důvodové že) lásku mocí dusím? Proto musí být na konci otazník, jak to správně vystihl již vydavatel *K*. Báseň nutno posuzovat jako nehotový polotvar, jehož definitivní znění mohl dotvořit jen autor. Těžko se už dopátráme, jak spolu obě části souvisí.

Srov. poznámky k básni Však ten zásvit a k Mníchu na str. 443, 403n.

Různočtení: 1 lásku mocí dusím?] lask(y)u moci dusím *M* / 4 někdy

(*emendace*)] nikdy *M* / 17 zář! —] zář? — *M* / Opravujeme: 1 sem, *moci*, 1, 6 středník na čárku, 7 středník na dvojtečku, 8 *cele*, 12 *zlaté!*, 13 *blesku*, 15 *krýži*, 17 *osvítí*. Různočtení prvních osmi veršů v *K* otiskujeme v poznámkách k Ukončení Mnicha na str. 412.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 64n.; Fr. Krčma, Máchův Mnich, 23. výroční zpráva reálky v Praze VII, a též ve svém vydání Díla KHM (považuje zlomek za nejstarší Ukončení Mnicha); Janský-Jiráť, Tajemství Krivokladu, 20n. (hodnotí zvláště metrum první části zlomku); St. Souček, Referát o literatuře máchovské z let 1914 až 1917, ČMM 41—42, 1917—18, 529 a Poznámka k Jedličkovu referátu o vydání díla KHM v Pantheonu, ČMM 54, 1930 (*emendace Mníš*, viz výše); O. Králík, Historie textu, 93—94 (snaží se prokázat existenci jednoho znění).

Str. 232

[*V přírodě jak vše se jindy smálo.*] *M* (č. 9, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 7).

V *M* jsou za druhou slokou tři pomlčky, pak následuje čtyřverší začínající *A* kdy lúna vzejde nad lukami, jež otiskujeme ve Zlomcích básní (viz poznámky na str. 443). Přesmyčku ve v. 4 nepřijímáme, poněvadž mohla být provedena později. *K* se snažil se zdarem napravit jen chybný rytmus.

Různočtení: 4 bloudil podle řeky zrak] podle řeky bloudil zrak *M* *po opravě přesmyčkou*, *K* / 12 jak se krásný mně svět tento zdá;] tento svět jak krásný se mně zdá! *K* / 14 stopiti chci se] se stopiti chci *K* / 15 však darmo citem tímto] citem tímto darmo však *K* / 16 schází tvář.] schází — tvář. *K* / Opravujeme: 2 středník na čárku, 3 *oudoļ*, 4 *muĵ*, 15 *tímto*, 16 *mne scházy*.

Str. 233

[*V svět jsem vstoupil.*] *M* (č. 12, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 3, podle *M*).

V *M* se přihodila opisovači nemilá chyba; přeskočil dva verše (6—7), takže vydavatel, který neznal rukopis, byl nucen změnit v. 8 (upozornění O. Králíka). Rýmové schéma bylo jako v dalších verších *ababcdcd* a pravděpodobný rým na *noc* byl *moc*. Jinak opravoval *K* jen drobné poklesky pravopisné.

Báseň je blízká textu prvního dopisu neznámé dívce a začátku textu Pouti krkonošské. Nejstarší motiv, asi z července 1833, je v Zápisníku na rkp. str. 26: „Mé mladosti sny vrátily se sice zpět, než, běda, teď vím, že to sny jen jsou a nic než sny.“ Ztraceným dvěma veršům odpovídá patrně některá část začátku Pouti krkonošské.

Různočtení: 6—7 *chybí v K* / 8 tmavošedá v lúno jala noc.] v tmavošedé noci lúno vešli! — *K* / 14 čárnou] čarnou *K* / 21 lidi, mém (*částečně podle K*)] lidé mém *M*, lidi, v mém *K* / Opravujeme: 2 vzejdou;, 9 zdvíha, 10 žé, 11 ach!, 13 sve mně, 17 Lilie jejíž sem, 18 středník na čárku podle *K*, 21 lidé, 28 tiskny.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 39; A. Novák, Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 237; J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 101; O. Králík, Polemika či stanovisko?, Slzský sborník 54, 1956, 408 (tvrdí, že básně je podvrh Sabinův, protože tu je triplicita s Poutí a s dopisem neznámé dívky; nevysvětluje však, proč potom Sabina oba chybějící verše v *M* nedoplnil!).

Str. 234

[*Umlkni, potoku hlučný.*] *M* (č. 30, odtud otiskujeme), *K* (Písně, č. 17, podle *M*).

V *M* je vedle pořadového čísla nadpis *Znělka*, který Sabina škrtl a na levou stranu připsal *Píseň*. [V *M* i *K* bez strofického členění. V *M* je však za veršem 12, 15 a 18 uprostřed pomlčka, oddělující dvě závěrečná trojverší (s těmito značkami souvisí nejspíše označení *Znělka*), na levém okraji pak za veršem 4, 8, 12, 16 je jiná značka (pomlčka), oddělující čtyři strofy čtyřveršové a zbývající dvojverší 17—18 (s těmito značkami nepochybně souvisí označení *Píseň*). Je pravděpodobné, že verše 13—18 jsou novou versí veršů 9—12, a že tedy v básni jsou obsaženy dvě verse: třístrofová píseň (v. 1—12) a znělka (v. 1—8 a 13—18). — *Sk.*] Nedá se zjistit, jak zněl v. 5 v originále; přesmýčka perem mohla být v *M* provedena buď hned při opisování, nebo později vydavatelem. Přijímáme opravu z důvodů rytmických.

Zajímavé je srovnání s básní B. Jablonského *Jak truchlivo* (v cyklu *Písně milosti*), kde poslední dva verše znějí: *Proč pláčeš, posle duše mé? „Já? — ach, já pláču pro Ni!“*

Různočtení: 1 hlučný, (*podle K; Sk.*)] hlučný *M* / 3—4 zvučný, | proč (*podle K; Sk.*)] zvučný! | Proč *M* / 5 V dále vlna tvá umírá] Vlna tvá v dále umírá *M* (*pak opraveno přesmýčkou na naše znění*) / Odchyly v *K* jsou bezvýznamné. Opravujeme: 13 mně, 14 a 15 j jich, 15 hlasu, 18 Rci! a dvakrát malé *o* na velké ve v. 17 a 18 podle v. 9.

Str. 235

[*Aniž křičte, že vám stavbu bořím.*] *M* (č. 31, odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 2, podle *M*).

V *M* je nadepsáno patrně dodatečně: *Báseň*. Verš 18 a slovo *pádu* ve v. 10 jsou zapsány latinkou, ostatek kurentem; není vyloučeno, že

tak bylo i v rukopisné předloze. *K* změnil z důvodů jazykových pořádek slov ve v. 8—10, ale tím bezděky porušil rýmové schéma. Kým byla provedena přesmyčka ve v. 19, nedá se určit.

O. Fischer se právem domnívá, že v básni, složené patrně v šesti čtyřveršových slokách (schéma [xy]yx, abba / cded, efef / ghhg, ijji), chybějí dva první verše. Uprostřed skladby, tj. v sloce 3 a 4, byly rýmy střídavé a na obou krajích, ve sloce 1 a 2, 5 a 6, rýmy obkročné. Bud' zavinil neúplnost opisovač *M*, anebo zanechal Mácha sám básně v neúplném konceptu, což je dost pravděpodobné. Šalda vyzvedl básně za uvědomělý básníkův program, za titánskou autostylisaci (podobně Voborník aj.), ale přesto stojí za povšimnutí okolnost, na kterou upozornil Fischer, že totiž Máchova polemika je stylisována podle jakéhosi obřadu (stavba, pád, základ, střecha, učedníci, mistr), ukazujícího k tajemné symbolice nějakého řádu. Proti autostylisaci mluví také verš: pak na místo *mistra* zesnulého, — Mácha by se sám nenazval mistrem. V předposledním verši bylo až do Krčmy otiskováno podle *K Ti překročt*, kdežto správně se tu mluví o jedné osobě: *Te[n] překročí* (v *M* nebylo zájmeno dopsáno), čímž se dostává místu jiného smyslu.

Různočení: 4 kolíba] kolébá *K* / 7 A kdy] A kde *K* / 8—10 *zní*
v *K* *takto*:

zdaž je radno zas do výše hnáti
na základě onom stavbu jinou,
jenž byl pádu předešle již vinou? /

19 místo mistra] mistra místo *M*, *pak přesmyknuto* / 21 ten] *te[n] M*,
ti K / Opravujeme: 2 kratkém, 9 zakladu, 14 bouři, 15 parném, 17
bděním; 18 středník na dvojtečku, 19 místo.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 94; F. X. Šalda, O básnické autostylisaci, zvláště u Bezruče, Slovo a slovesnost 1, 1935, 18; O. Fischer, Aniž křičte, že vám stavbu bořím, tamtéž, 1, 1935, 216; Alb. Vyskočil, K základům nového útvaru české poesie, Řád 5, 1939, 164.

Str. 236

[*Hoj, byla noc!*] *M* (č. 41, odtud otiskujeme), *O12* (souhlasí s *M*), *K*
(Básně bez nápisů a zlomky, č. 8).

V *M* je vedle pořadového čísla připsáno latinkou *Šílenec*, kdežto text básně je psán kurentem. Není to původní název Máchův, protože v básni je třikrát *zšílenec*. Habránkova poznámka *odepsaná* znamená, že opisoval odjinud, snad přímo z rukopisu, ale textově shodného s *M*, poněvadž *O12* také souhlasí s *M* a je bez nadpisu; dvě podstatnější změny v *K* jsou vydavatelské.

Různočení: 2 strůny] struny *K* / 3 zpívaje vítr vál] zpívaje ⟨hrál⟩

vítr vál *M* / 5 zelené jako] jako zelené *M*, pak přesmyknuto / 6 zšílenec] samotný *K* / 8 Neslyšíš] neslyšíš *M* / 9 já zšílenec] já jsem zšílenec *K* / 11 Bláník] Blaník *O*12, Blaník *K* / Opravujeme: 2 hvězdiček, 12 *Muj*.

Literatura: F. X. Šalda, *Duše a dílo* (1913), 59; J. Voborník, K. H. Mácha, 53 (vliv Herloszsohnova almanachu Mephistopheles); týž, *Tři studie k poesii Máchově*, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 113; J. Heidenreich, *Vliv Mickiewiczův*, 104; J. Menšík, Mickiewicz a Mácha, *ČMF* 13, 1927, 234; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, *Revue des études slaves* 1953, 50 (cituje shodná místa z almanachu Mephistopheles, str. 242).

Str. 237

[*Slunce zapadlo u věčnosti moře.*] *M* (č. 16, odtud otiskujeme), *K* (Básně příležitostné, souhlasí s *M*).

V *K* je tato báseň na začátku skladby *Na příchod krále*; je oddělena od dalšího textu třemi hvězdičkami. Nález opisu *O*16 však nasvědčuje tomu, že zlomek, který je v *M* jako samostatné číslo, do básně skutečně nepatří. Je tu sice jakási souvislost s 31. veršem básně *Na příchod krále*: Sláva Čechům! slunce jim vychází, avšak ani Habránek, ani Sabina, který se o skladbě *Na příchod krále* zmiňuje v Úvodu povahopisném, nepřipsali k zlomku v *M* žádnou poznámku. Možnost, že Mácha použil v poslední chvíli nouzově zlomek z *M* jako úvodu, aby byl dřív hotov s objednávkou básně na krále (napsal ji v noci za dvě a půl hodiny), je mizivá. *K* otiskuje zlomek přesně podle *M*, dvě úpravy jazykové jsou bezvýznamné, jen ve v. 18 má za středníkem navíc pomlčku. A. Pražák se domnívá, že tato mohutná část skladby *Na příchod krále*, jež má společné rysy s básní *Duše nesmrtelná*, měla být vstupem k básni o Janu Lucemburském, končícím zmatky doby popřemyslovské. Srov. poznámky k básni *Na příchod krále*, str. 427.

Různočtení: 15 veškeré] veškero *K* / 19 hvězdy] ⟨lamp⟩ hvězdy *M* / 20 v královu] v králově *K* / Opravujeme: 6 *Ješte*, 12 *sve*, 15 *veškere*, 17 doplňujeme středník, 20 rušíme středník na konci verše.

Literatura: K. Sabina, Úvod povahopisný, 95; A. Pražák, K. H. Mácha, 89 (píše o básni *Na příchod krále* podle znění *K*).

ZLOMKY BÁSNÍ

Str. 241

1. [*A kdy lůna vzejde nad lukami.*] *M* (za č. 9, odtud otiskujeme).

Čtyřverší je připsáno v *M* za básní *V přírodě* a po straně je opisovačem Habránkem připsáno: *Kleslá*. Skutečně souhlasí obsahově tato

sloka (v pětistopém trocheji) s poslední slokou písně Kleslá (v čtyřstopém trocheji). Habránek, nebo ten, kdo mu dával pokyny, už tehdy správně rozpoznal, že tato sloka k básni V přírodě nepatří ani obsahově, ani metricky; jeho poznámka také znamená, že sloku neopsal, a proto se neoctla v *K*. Přijímáme obě přesmyčky naznačující jiný pořádek slov, poněvadž se zdají být provedeny ještě opisovačem *M*.

Opravujeme: 17 luna, 19 těž.

2. [*Jestli byly vzdálené to světy.*] *M* (č. 11, odtud otiskujeme).

Po prvé otiskl Č. Zíbrt v *Naší době* 1914, 454. Zárodek začátku Finale (Dobrou noc!), viz tam v. 5—8.

3. [*Až vzejde záře dne růžového.*] V dopise Benešovi (odtud otiskujeme). Úryvek z jiného znění Umírajícího, v. 9—12. Viz poznámky na str. 416.

4. *Páže. Ž* (na rkp. str. 32, odtud otiskujeme).

Starší znění první sloky Budoucí vlasti (viz poznámky na str. 415). Poslední tři slova jsou smazána prstem; nedokončení naznačujeme třemi tečkami.

Opravujeme: 6 středník na tečku.

5. [*Byla tma nad světem rozložená.*] *R24* (odtud otiskujeme), *K* (v *Snu* o Praze, podle *R24*).

Máchou škrtnutá sloka v básni Duše nesmrtelná (viz poznámky na str. 435) za v. 53. Verše jsou v závorce a pětkrát přetrženy. *K* je otiskuje v básni.

Různočtení: 3 vyhořel(é)á tmav(é)á byl(y)a slunce.

6. [*Kde jste, zvukové zatmělé noci—*] *M* (odtud otiskujeme).

Zbloudilý verš před 1. veršem u č. 43 (*Kdyby bylo harfce mojí dáno*) v *M*.

Opravujeme: nocí.

7. [*Kdo kdy v světě vynalezl hlasu.*] *M* (č. 8), *O3* (odtud otiskujeme).

V *M* připsal Sabina poznámku *Bez nápisu*. Za posledním veršem, odděleným pomlčkou, je připsán zbloudilý verš 17 z *Cizince*: Studená (ze)mně (připsáno) zem tam bude krýti. — Hindlův opis *O3* je ve „Výtahu ze všelikých výpisků a zaznamenání básníka K. H. Máchy (opsal Ed. Hindl)“ s nadpisem *Láska a krása*, a jako druhá sloka je připojen zlomek *Však ten zásvit s malou obměnou v textu* (viz str. 434).

Hindl opisoval z jiného rukopisu než *M* (viz charakteristickou odchylku), rozhodně ne z materiálu *K*, protože tam báseň otištěna není. Zda název a sloučení obou zlomků provedl Hindl nebo sám Mácha, nevíme. Znění *M* po prvé uveřejnil Č. Zíbrt v *Naší době* 1914, 453.

Různočtení: 4 si rychle] si ona *M* / Opravujeme: 3 místa, 4 podmáně (snaha o čistý rým).

8. [*Hružno kolem.*] *M* (v č. 22, odtud otiskujeme).

Starší znění veršů 10—17 básně Aniž tvůž že jsem; bylo zapsáno po jejich levé straně hned pod nadpisem Sbor bludic neviditelný. Srov. poznámky na str. 438n.

Opravujeme: 1 Hružno, 4 ach!, 8 tvař. Ve v. 6 rušíme středník a pomlčku za slovem zář, 7 středník měníme na čárku, 8 rušíme čárku za slovem býti.

9. [*Co zde sním a co zde vypiju.*] *Z* (na rkp. str. 44), *O15* (podle *Z*).

Zapsáno tužkou na cestě do Krkonoš v 2. polovině srpna 1833. Krčma považoval tyto verše za ohlas veršů Hýblových (srov. Řezníček, *Naše zlatá matička III*, str. 304):

Od mladosti spolu rostem,
na světě jsme jenom hostem,
co vypijeme a sníme,
o tom my nejlépe zvíme.
A to, co po nás ostane,
Bůh ví, komu se to dostane...

V Jindřichově Hradci na špitále založeném Adamem z Hradce byl nápis ze 16. století:

Co pro Bůh dám,
to napřed mám,
co po mně zůstane,
Bůh ví, komu se to dostane.

Podle sdělení dr. J. Muka byl prý J. Hýbl ve styku s tamější tiskárnou Landfrasovou. Máchou zapsané čtyřverší, jež se obsahově vymyká z celé jeho ostatní tvorby, je patrně parafrází, jeho autorství je pochybné. Snad je na cestě do Krkonoš buď někde četl nebo slyšel a potom volně zaznamenal. Pro zajímavost uvádíme ještě pijáckou píseň z Prostonárodních českých písní a říkadel K. J. Erbena:

Pobudem, nebudem,
světa nepřebudem;
a co po nás zůstane,
kdo ví, kdo to dostane!

a české přísloví: Co sním, propiju, toho užiju (Čelakovský, Mudslovní, str. 60).

10. [*Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru hled.*] K (v Klášteře sázavském).
Máchův překlad z Byronova Obležení v Korintu, oddíl 11, v. 7—10.

11. [*Jemu jsou spády vod — — — hlukem.*] Z (na rkp. str. 104, na podzim roku 1834).

Různočtení: 1 hlukem] ⟨pouhým⟩ hlukem /

*

Úryvek písně z Křivokladu *Nadarmo bouře slunci hrozí* uveřejňujeme v II. svazku. Pro úplnost patří sem i šest veršů z Byrona, jež Sabina v Úvodu povahopisném (42n.) dává recitovat a zpívat Máchovi. Je to především z Childa Harolda 98. strofa 3. zpěvu:

Zrosené jitro již se vzbudilo,
i balšám dýše tváří růžovou,
i shání úsměvem noc mračivou,
jak na zemi by hrobu nebylo.

Sabina poznamenává: „Nápěv k těmto čtyřem řádkům bude mi věčně nezapomenutelným; jeví se v několika tónech takměř celá povaha Máchova.“ Tyto verše jsou vypsány německy v Zápisníku na rkp. str. 19: *Der taubeperlte Morgen ist erwacht*. Na téže stránce je zapsáno 18 veršů z Lary (začátek 2. zpěvu), začínajících slovy *Die Nacht versinkt*. A Sabina zaznamenává v Úvodu povahopisném tuto scénu: „Po delším hovoru uhodila jedna. Hynek vstal a v jakémisi rozčilení deklamoval drahé mu verše z Byronova Lary:

Noc zachází; již mlha po výších
se line v hledech slunce zářících atd.

„Pojďme,“ pravil, když as dvanácte řádků byl odříkal, „je mi tu již ouzko.““

Pochybnosti o tom, že by tyto překlady byly Máchovy, vyslovil Fr. Krčma v článku *Mácha a Sabina* v Literárních listech 1923, 105n.

Za okupace jsme často četli citát:

Čím menší je má vlast,
tím větší má k ní láska!

přičítaný Máchovi. S tímto citátem setkáváme se od roku 1860, kdy bylo v Lumíru ohlášeno, že se ctitelům Karla Hynka Máchy dostane

nového a pokud možná autentického portrétu básníka. Čteme tu (na str. 1075): „Tiskem Františka Šíra vyšla litografie našeho geniálního Karla Hynka Máchy, která dle výpovědi těch, kdož básníka osobně znali, velmi podobna jest, ačkoli nebyla bezprostředně dle přírody kreslena, nýbrž jak slyšíme hlavně pomocí kartonu některého staršího malíře našeho, jemuž Mácha modelem byl.“ A o několik listů dále, na str. 1101, se už dovídáme, že „Máchova podobizna od Fr. Šíra se již prodává. Má heslo: „Čím menší dráhá vlast, tím větší láska má!““

Ani na Šírově litografii, ani v Máchově literární pozůstalosti tyto dva verše nejsou. J. Neruda v č. 39 Času z 15. listopadu 1860 cituje dvojverší ještě podle Lumíra, avšak později, roku 1874, je již mění. Také J. E. Kosina v Hovorech olympských cituje dvojverší značně pozměněné: „Čím menší vlast je má, tím větší má k ní láska“ a postupem času ustálilo se znění tak, jak je uvedeno výše. Prof. Arnošt Kraus připomněl zajímavou paralelu tohoto hesla s německými verši Wilhelma Müllera (1794—1827), autora lidové písně *Das Wandern ist des Müllers Lust*; Müller napsal tři sta epigramů a 36. z nich zní:

Es ist das kleinste Vaterland
der größten Liebe nicht zu klein.
Je enger es dich rings umschließt,
je näher wird's dem Herzen sein.

Srov. Další máchovské záhady v Lidových novinách z 3., 10., 24. února a z 9. března 1936.

DRAMATICKÉ ZLOMKY

Str. 247

Král Fridrich. R15 (pouze Proslov, v. 1—35 bez titulu hry, odtud otiskujeme), *S* (totéž podle *R15*), *K* (Král Fridrich, z toho Proslov podle *S*; odtud otiskujeme záhlaví a první jednání).

S je věrný opis *R15* s písařskou chybou (haplografií), způsobenou stejným začátkem v. 24 a 26. Tato chyba je také v *K*. Sabina připsal v *S* po straně, patrně podle jiného dokladu: *Fridrich. Různočtení v K*, až na jedno, neuvádíme, jsou to obvyklé změny vydavatelské: harfka — harfa, hrůzné — hrozné apod. Ve v. 62 bylo v předloze snad plněná.

Král Fridrich vznikl asi současně s Bratry začátkem roku 1832. Podle všeho měl tu vystupovat vedle Budovce, Jesenského, Milády, Veloně a krále Fridricha i Vilém Slavata, Kašpar Questenberg, Lomnický z Budče, Marek Markovic a snad i Komenský — srov. níže uve-

dený excerptní materiál a studijní prameny k této hře z Poznamenání. Tam je také náčrt jedné scény.

Kamper a po něm Krčma spatřují zárodek Proslovu v Zapisníku na str. 55: „Bitva na Bílé hoře“ atd. (Také další záznam se zdá být stručným náčrtem některé scény.) O domněnce Krčmově vyslovil pochybnost Felix Vodička. Oprávněně, neboť Proslov je jistě starší a Mácha po přečtení Herloszsohnova almanachu Mephistopheles (v dubnu 1833) změnil názor o Bílé hoře (srov. v. 29—35 v Proslovu). Mohlo však také jít o přepracování, neboť látka přitahovala Máchu i později. Ještě roku 1834 v Zapisníku na str. 84 si poznamenal, že četl Apologii druhou stavův Království českého, a na str. 102 uvádí z Apologie strany 6, 7, 11, 14 a 15 se zmínkou o Budovcovi a nejvyšším kancléři Zdeňkovi z Lobkovic. V Apologii na str. 12 je uvedeno, že Budovec byl „obeslán na kancelář“.

Bílá hora *co Medea druhdy* (v Proslovu), podobná myšlenka je též v 1. odstavci Karlova tejna.

Prameny.

Poznamenání (asi z roku 1831—1832):

Pozn.[amenání] k tr.[uchlohře] Kr.[ál] Fridr[ich].

Vilém Slavata, dříve pikardit, pak katolík, byl nejvyšší komorník v Království českém, s Martinicem byl shozený z oken zámeckých, po bitvě však na Bílé hoře zlatým rounem od Ferdinanda obdarován jest i povýšen. Na jeho prosbu, jak se praví, šetřil F.[erdinand] zem českou. Zemřel roku 1652, zanechal rukopisy mnohé, viz *Bohusl. Balbini Miscell. Regni Bohem. Dec. I. Lib. IV. pag. 130. Crugerii Sacri pulveres mense Januario, die 19 etc.*

Jan Jesenský z Jesen; rodilý Uher, narozen r. 1566 v Breslavě, 1595 byl tamtéž doktorem. Načež do Prahy, kde na ten čas vysoké školy nejvýborněji zřízené byly, přišel. Před bitvou na Bílé hoře dvakrát byl v Uhřích, by Uhry pohnul s Čechy proti Ferd.[inandovi] bojovati, což se mu, jsa výborný řečník, i povedlo. Po bitvě na Bílé hoře byl zajmut, načež mu jazyk byl vyříznutý, on však štat a rozčtvrcen; a díly těla jeho v rozličných místech rozvěšené.

Caspar Quistenberg, opát strahovský (sionský), rozený r. 1571 v Kölnu, (durch)* svými kázáními u Sv. Tomáše na Malé Straně mnoho lidu k víře katolické a kr.[áli] Ferd.[inandovi] přivedl. Umřel 1640, stár 69 lét.

Lomnický z Budče; ustavem od Viléma z Rožmberku zřízeným podporován, chodil do škol; předně byl představený školy v Kardašové Ře-

* Důkaz, že Mácha vypisoval z německé předlohy.

čici, později při dvoře kr.[ále] Rudolfa chován, obdržel přijmení z Budče pro své výborné básně; za času Fridricha roztrusoval drobné básně, které mnoho satirického proti Ferd.[inandovi] obsahovaly, mezi lid, který je veřejně po ulicích zpíval. Po bitvě na Bílé hoře byl za to sto ranami trestán, i o své příjmy a své jmění přišel, čímž přinucen byl svůj chleb veřejně na mostě žebřati, stár přes 60 lét; pročež se i v pozdějších básních podepisoval „žebrák“.

Marek Markovic z Kronlandu, narozen r. 1595, 13tého června v Landškroneč, byl lékař později, a Balbín mu navracení zdraví děkoval. Byl katolík horlivý a žádal do řádu jezovitů přijat býti, v kterémž i v roce 1665 stár 70 lét zemřel.

Amos Komenský, nar. r. 1592 v Komně, malé vsi blíž Brumavy; byl poslední biskup bratrský, vyhnaného po bitvě bělohorské přechovával v svém zámku *Jiří Sadovský z Sloupna*, odkudž on později do Lissy v Polsku ušel, tamodtuď však do Švejdsku, do Englické země, a do Sedmíhradska od knížete Ragociho povolán byl, aby tamější školy zřídil a zlepšil. Umřel r. 1672 v Amsterdámu.

Komenského Historia persecutionum ecclesiae Bohemae ab anno 864—1632; [nedopsáno]

Tr.[uchlohra] Kr.[ál.] Frid.[rich].

Bud[ova] předhazuje králi Frid.[richovi] jeho váhavost a lhostejnost; radí mu jíti do tábora na Bílou horu.

Zápisník (na str. 55 z konce roku 1833):

Bitva na Bílé hoře — Maria; Tábor; — Píseň — „Pojďte, boží bojovníci“; pak „Svatý Václave, vojvodo české země“.

iní. Sednice, kde N. nemocný, hlas umíráčku, dvě voják(y)ů, na cestu se ptáti po dubu silného oděnce, N. najednou uzdraven jde s nimi, hořekování po něm a nádeje pozustalých.

2dhé. Na vrcholku Blaníka N. se modlí za Čechy, vašnivě, až posléze padne na tvář, reje rukama v zemi. — Nad ním vystoupí duch strážný národu českého, plný měsíc vychází za vrcholkem a prosvítá skrze postavu ducha; zdola píseň „Svatý Václave!“ —

Hrobka, královna před hrobem sv. Václava se modlí, z rakve světlost vychází.

c Vysvětlivky k pramenům: *Miscellanea historica regni Bohemiae*, de-
adis I. liber IV — *Jiří Crugerius* (1608—1671), jesuita, významný český dějepisec 17. století. — *Sacri pulveres incliti regni Bohemiae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae* připomínají ke každému dni měsíce nějakou událost či více událostí, jež před lety

toho dne se zběhly. — O rodišti *Komenského* není jistoty, kromě Komny se za jeho rodiště považují Uh. Brod a Nivnice. — *Lissa*, Lešno.

Různočtení: před 1 Král až jednáních] *chybí v R15 a S / 5* o skleslé síle] o skvělé síle *K / 24—25* *chybí v S a K (haplografie)* / Opravujeme: 8, 20 bílé, 15 krkonošské, 18 ohlásuji, 21 hrudou, 22 svym, noci, 25 bílym, před 36 Milada, 44 Veloni!, 47 lunou, 48 Jesenský!, 51 můj!

Literatura: J. Kamper, Máchovy dramatické pokusy, Lumír 39, 1911, 73; F. Vodička, Mácha jako dramatik, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 133.

Str. 250

Boleslav. První zlomek: *K* (odtud otiskujeme); druhý zlomek: *M* (č. 48, v. 40—53, bez názvu), *O7* (odtud otiskujeme), *K* (Básně bez nápisů a zlomky, č. 9, podle *M*).

Z rukopisu *Boleslava* se zachoval pouze silně ostřížený titul (původně byl v majetku Ed. Hindla), který nalepil dr. I. L. Hrdina do památníku rady *Mrskoše* omylem nad 36 veršů z *Bratří (R8)*. Titul zní: *Boleslav | Truchlohra v I jednání; | od | Kar. Hyn. Máchy*. Pro první zlomek nemáme žádnou oporu v jiném znění, můžeme však bezpečně opravit *nikdo na žádný* (v. 20), poněvadž *K* tento tvar všude důsledně měnil. Je také dost pravděpodobné, že ve v. 17, 23, 33 a 36 bylo všude *žel m. žal a ve v. 12 uzavřená*.

Z druhého zlomku je patrně verše *M* starší; v. 50—51 jsou tam sloučeny v jeden, poněvadž písař omylem přeskočil půl verše 51. Znění *O7* připsal Rieger na konci opisu *Bratří* s názvem: Zlomek z „Boleslava“ / *truchlohry v jednom jednání*. Opis jeví stopy menších úprav, z nichž některé uvádíme do původního stavu podle *M*. Je možné, že ve v. 47 byl opraven rytmus, neboť *vjš a vyše (M)* je u *Máchy* dost časté. *K* si nevšiml, že na konci *Bratří (O7)* je připsán také zlomek z *Boleslava*, a považoval znění *M* za samostatný útvar. Proto opravil začátek (od v. 40), který je bez předchozích tří veršů nesrozumitelný, sloučil v jeden verš zkomolené verše 50—51, ale přehlédl chybný tvar *řitějí* ve v. 46. Oba zlomky jsou vlastně dva samostatné začátky, jen pouhé náběhy, snad tu ani pevného plánu nebylo.

Druhý zlomek srov. s básní *V svět jsem vstoupil*. Felix Vodička našel souvislost se zápisníkovým zlomkem *Anmerkungen*:

Scéna, kde umírá *Miláda* (ráno přemyšlená).

Lampa dohořující, sestra při loži bdící, harfa znící, *Elbor* zpívající. *Comparace*. Jak názvuk zvonu umírá za dalekým lesem, jak poslední červánek dopálá na západu, tak s umírajecími zvuky harfy umřela *Miláda*.

Podle mylného datování Krčmova kladl Vodička zárodek hry do roku 1829—1830, Janský však prokázal, že Anmerkungen jsou asi z roku 1831. Druhý zlomek se hlásí svou vypělostí, podpisem Kar. Hyn. Mácha a tvarem *vzdy* do období po cestě do Krkonoš 1833.

Samodruh — O. Králík upozornil v přednášce, že to je možná vlastní jméno Samodruh, tj. syn Boleslava Ukrutného (Strachkvas, Christián), bratr Milády. Toto pojmenování se vyskytuje u některých autorů z doby Máchovy. V *K* je jednou na začátku verše Samodruh, podruhé uprostřed verše samodruh.

Různočení: *Před 1* Miláda (*podle O7*)] Miláda *K* / 3 Ó strašně] o strašně *K* / 20 Žádný (*emendace*)] Nikdo *K* / 40 ládné líce porozvilých růží! (ládné *podle M*)] Ládné líce půlrozvitých růží! *M*, ladné líce porozvilých růží! *O7*, Ladný zjeve porozvitých růží, *K* / 41 Ty jen nové, vřelé slzy rodíš] ty jen slzy budíš touhy vřelé *K* / 43 na mojich želem uvadlých lících!] na mojich želem u(s)vadlých lících! *O7*, na mé ranním žalem zbledlé tváři! *K* / 45 za horami, tam za východními] za horami tam, za východními *M*, za horami tam za vysckými *K* / 46 jasné] chladné *M K* / 47 výš a výš, až v temném modru hasnou:] výš a výše, až v temném modru hasnou, *M*, výš a výš, až v nebes modru zhasnou; *K* / 48 tak i] tak mé *M K* / 49 vzdy] vždy *K* / 50—51 s ruky studené co jiskry chladné | v květin záhony; posléz co perly] z ruky studené co jiskry jasné posléz co perly *M* (*sloučeno v jeden verš*), s ruky studené co perly pak *K* / 52 přimrazené] přimrazené *K* / uchřadlém] uchřadl(ou)ém *M* / 53 srdci] srdce *K* / korunce! —] korunce. *M K* /

Opravujeme: 51 záhony:

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 86—87; F. Vodička, *Mácha jako dramatik*, *Sborník Literárněhistorické společnosti*, 1937, 133n.; V. Bitnar, *Hagiografické živly v díle Máchově*, tamtéž, 173n.

Str. 253

Bratrovrah. T (Úvod povahopisný, str. 96—99, odtud otiskujeme).

Je to pouhý náčrt, „kostra drámy“, jak praví Sabina, díky jemuž zůstal zlomek zachován, protože *K* jej neotiskuje. Úvodní slova před titulem mohou být Sabinova, ale spíše jsou Máchova; snad byl plán dramatu ve ztraceném zápisníku villaniovském (srov. poznámky na str. 328 a 330).

Boleslavův sen o mrtvých, hrnoucích se jako vítr na živého, srov. se Snem v Zápisníku, resp. s Poutí krkonošskou. Boleslavovu bázeň před nesmrtelností srov. s červeně zatrženou poznámkou v Zápisníku na str. 40 (červeně si Mácha zatrhoval myšlenky, jichž použil později v díle): „Přicházejícím v život mohlo by se říci, nechte vši náději za

sebou; kdo nádeji v nás budí, nejnešťastnějšími nás činí, kdo v nás vzbudil nádeji nesmrtelnosti. — — — “ Podle toho lze skicu Bratrovraha datovat přibližně do začátku roku 1833. *Je slyšeti harfu Elborovu* srov. se zápisem v Anmerkungen, ocitovaným v poznámkách k Boleslavu: harfa zníci, Elbor zpívající.

Felix Vodička prokázal, že celé zpracování se opírá vedle Hájkovy kroniky zejména o Lindovu Záři nad pohanstvem; podle vyspělosti je to zlomek mladší než Boleslav a Král Fridrich.

Opravujeme: *za 7 hodin?*, *za 9* za slovem působí středník na čárku, hrozné (spr. hrůzné), *nim, uteci, nalzti*; v titulech Jednání první atd. rozpisujeme pův. označení římskými číslicemi.

Literatura: V. Bitnar, Máchův zlomek Bratrovrah, Časopis katolického duchovenstva 66, 1925, 528 (nic nového); týž, Hagiografické živly v díle Máchově, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 170n.; F. Vodička, Mácha jako dramatik, tamtéž, 133n.; týž, Počátky prózy novočeské, 1948, 351n.

Str. 257

Bratři. (Poznamenání, R7, R6, O7, R8, Z, K.)

Poznamenání obsahuje první skicu hry z doby, kdy název nebyl ještě ustálen, básník ji nazývá jednak „Truchlohra Oldřich a Boleslav“, jednak „Bratři“. Odtud otiskujeme 6. scénu II. jednání (Kde až okolí) ze str. 5, první větu 3. scény III. jednání (Boleslav až Děti etc.) ze str. 5, 5. scénu III. jednání (Před lesem až naplat) ze str. 6, celou 7. scénu III. jednání kromě řeči Boleslavovy (Ó by tento až trvám) ze str. 6—9, ze IV. jednání první větu před v. 1 (Jitka až v zahradě) ze str. 7, dále text za v. 13 (Potom až Opona spadne) ze str. 7, 5 a 6, celé V. jednání (Kde v hrobce až Opona spadne) ze str. 5.

R7 s názvem Oldřich, 174 veršů, z nichž dva jsou básníkem škrtnuty, až k verši: Hovora to jest! — Co ten přináší? (v tomto vydání v. 192).

R6, bez názvu, obsahuje nadpis Jednání první a první tři řádky scénických poznámek, dále v. 1—284 první scény, odtud otiskujeme od v. 37 počínaje.

O7, opis nazvaný „Zlomky z truchlohy Bratři“ má tři části. První obsahuje 184 veršů I. jednání až k slovům: Sklonila své věčnobytné témě! — (zde v. 188), druhá část má 29 veršů z III. jednání, 3. scény: Slepý — slepý? až Jenž by vzbudil touhu po zraku (v. 8—36), třetí část má verše z III. jednání, 7. scény: Zdali znám tu síň (v. 39 až 87) až do konce dějství, i s konečnou scénickou poznámkou.

R8, bez názvu, prvních 36 veršů a z dalšího pouze slovo Koch., začá-

tek posledního znění, odtud otiskujeme včetně záhlaví (Jednání první až Herouš).

Z, odtud otiskujeme z 54. rkp. str. verše II. jednání, scény 1, z III. jednání 3. scénu (mimo první větu scénických poznámek, kterou otiskujeme z Poznámění), dále ze 104. rkp. str. Boleslavovu přímou řeč ve scéně 7 (Ó by tento až trvám) a z 54. rkp. str. verše IV. jednání. Na téže straně jsou dva škrtnuté verše z I. jednání, zachycené v znění *O7*, (srov. různočtení před v. 156).

K: „Rozvržení dramatických her: Bratři.“ Odtud otiskujeme úvodní regist (Hlavní ideu), dále regist z I. jednání (Kochán, vlády i msty chtivý...) a scénické poznámky počínajíc od scény druhé. Z II. jednání scénické poznámky a regist scény druhé, dále označení „Scéna šestá. Ve věži“. Z III. jednání označení „Scéna třetí. Skály“, dále označení „Scéna pátá“, „Scéna sedmá“. Ze IV. jednání označení „Jednání čtvrté“ a interpolicí v hranatých závorkách.

R7 je nejstarší dochované rukopisné znění začátku Bratří. List je popsán latinkou krasopisně a hustě ve dvou sloupcích (čistopis); na druhé straně je psáno až do konce, takže dnes nevíme, zdali bylo pokračování, ale je to dost pravděpodobné vzhledem k povaze rukopisů *R7* i *R6*. Verše jsou Máchou po pravé straně očíslovány v pětiřádkových intervalech (5, 10, 15 — 170), číslování není provedeno důsledně, místy jsou počítány verše, místy řádky. Poslední číslice 170 je u verše 188 našeho počtu. Za v. 63 (našeho počtu) je vsunuto Máchou mezi řádky slovo *Netřeba*, což značí, že sem patří 7 veršů, které jsou navíc v *R6*. Škrty dvou veršů za v. 21 byly provedeny autorem později (podobné škrty jsou i v jiných rukopisech), protože oba verše jsou počítány do číslování. U v. 162 je poznámka: * + *zde se začne* (sic!), patrně předšabínovského pořadatele.

R6 je psán na dvoulistí, také ve dvou sloupcích, ale kurentem. První dvě strany a první polovina levého sloupce na třetí straně až k slovům *proti Oldřichovi. Odejde*, tedy až k v. 260, je psána pečlivě, bez škrťů, protože měl Mácha zajisté předlohu, snad i v pokračování *R7*. Od v. 261 jde zřejmě o prvotní nové pokračování textu, jak je to obvyklé na konci jiných rukopisných zlomků. Pravý sloupec na třetí straně je dopsán jen do horní třetiny. Na 4. prázdné straně je Máchou zapsáno v různém směru několik automatických záznamů: Dopadne — Patřte — P — d — Plodná — Boleslav — Bájka (toto slovo nadepsal Mácha Lessingově bajce začátkem roku 1833 na titulním listě Zápisníku) — Bor — Máj (sedmkrát) — Krásný máj (dvakrát) — Bratři (dvakrát) — Bratři — B — Jednání první — Pordoné — Byron. Nahoře je připsáno opisovačem Habránkem: *To jest nejdělsí* (tj. zlomek Bratří). Podle slova

Bájka můžeme datovat *R6* do začátku roku 1833, tvar *uzdy* ve v. 186 se však hlásí do období po cestě do Krkonoš. Ostatní lusos calami nebyly provedeny najednou, nýbrž v různých intervalech, patrně když Mácha na tomto odloženém rukopisu zkoušel brkové pero. To však znamená, že už měl zase jiný přepis. Také v *R6* je prvních 164 veršů očíslováno (patrně někým cizím) z neznámého důvodu odzadu po dvacítkách (číslovány jsou řádky, přesně). Číslování začíná u verše 164 křížkem (+, 20, 40—160, 166) po pravé straně. Verš 188, právě onen, kde končí číslování v *R7*, je po pravé straně označen římskou I, verš 208 římskou II — obojí jsou bezpochyby značky pořadatelské. Nezvyklé číslování v *R6* a poznámka u v. 162 v *R7* jsou tedy v jakési spojitosti, patrně si opisovač vyměřoval rozsah textu. Čekali bychom nyní, že najdeme opis, jehož první část, až k v. 162 je z *R6* a pokračování (zde se začne) z *R7*. Avšak opis *O7*, jak uvidíme, byl pořízen jinak.

O povaze textových změn v *R6* ve srovnání s *R7* nás dobře poučí první promluva Heroušova (v našem vydání verše 1—36). V *R7* byl text chudší o verše 22—26 (na jejich místě byly dva verše: *a co zatím slepý Boleslav, soptě pomstu, bloudí zemí českou.*) a o verše 30—32. Celá promluva je vybudována na antithesi vznikajících nadějí vršovského rodu a jejich rozplynutí. V prvním zpracování v *R7* měla promluva dvoustupňový rytmus; každý stupeň byl ukončen antithesí provázenou přirovnáním:

6—7 Již již vítězíme, a hle, zmizí
vše, jak zjitra prchne jarní sen. — —

34—36 Svítí jasně Přemyslovců rod,
co rod náš jen v temnotách se plíží
jako měsíc za šerého jitra.

Při přepracování dostala promluva v *R6* třístupňový rytmus; doprostřed byla vložena další antithese odpovídající svým slovesným charakterem oběma původním:

21—23 Na svůj stolec vstoupí Jaromír; —
v prachu leží vaše náděje
jako dub, jež blesky roztráštily.

Za tím účelem byl vynechán motiv slepého Boleslava (původně verše 22 a 23), poněvadž byl z hlediska výstavby daného protikladu nezávažný a oslaboval výsledný dojem z nastoupení Jaromíra na trůn. Naproti tomu byl pro posílení třetí gradace přemyslovských úspěchů v třetím stupni rozveden motiv neočekávaných dědiců přemyslovského rodu. Proti Heroušovi na straně vršovské byl postaven a výslovně jme-

nován Břetislav a jeho motiv byl vystupňován jeho sňatkem s Jitkou (verše 30—32). Vyslovení jména Břetislavova a Jitčina v kontextu Heroušově ihned v první jeho promluvě mělo v exposici dramatu velký význam, neboť jde o postavy, které měly sehrát důležitou úlohu jak vzhledem k Heroušovi, tak vzhledem k ideji celého dramatu. Samo toto místo dosvědčuje tedy, jak změny v textu byly součástí promyšleného tvůrčího procesu, jak souvisely s uměleckým a dramatickým dotvářením starších textů.

R8 považujeme za nejmladší znění, je však nejkratší; Mácha přestal náhle opisovat na první straně a nedokončil ani celý verš. Rukopis místy souhlasí v různocšteních s *O7*.

Riegrův opis *O7*, sestávající ze tří částí, je upravován. Výši jeho zásahů lze bezpečně určit podle odchylek v druhé a třetí části opisu, protože tam bylo opisováno najisto ze Zápisníku a z Poznamenání. Mladý Rieger měl za předlohu první části buď neznámou rukopisnou versi, jak ukazují shody s *R8*, nebo byla tato část nejspíš sestavena z různých veršů, jak by tomu nasvědčovaly značky, ovšem zase s použitím neznámého materiálu, neboť vsuvky nepřibásnil Rieger — na to svým básnickým talentem nestačil. První část končí přesně tam, kde v *R6* je pořadatelská značka I, tj. u v. 188. (Jaký význam má značka II, zatím nevíme.) I jiné pořadatelské značky v *R6* a v *R7* mají vztah k *O7*. U v. 150, 152 a 156 (našeho počtu) jsou v *R7* šikmé čáry po straně, přibližně v místech, kde jsou vsunuty v *O7* verše navíc. U v. 130—132 jsou v *R7* po straně číslice 1, 3, 2, označující přehození veršů, a konečně v. 65—70 jsou v *R6* po straně zatrženy tužkou, protože v *O7* chybějí; v *O7* je též verš 64, avisovaný v *R7* Máchovou vsuvkou Netřeba. V *O7* se tedy najisto odráží neznámý pramen, který se projevuje i v *K*, bohužel sotva už zjistíme jeho přesné znění a rozsah.

K je kombinace různých znění. Ze začátku souhlasí s *O7* (resp. s *R8*), ale přihlíží často k versi *R6*; od v. 156 je závislé na *R6* docela. Jsme však přesvědčeni, že *K* měl k dispozici ještě jiné prameny. Najisto měl *K* navíc plán celého prvního dějství a část druhého, neboť postava Svojína, která není v seznamu osob v *R7*, je typicky máchovská (srov. třetí scénu I. jednání). Od IV. jednání upouští *K* od číselného označování scén, protože vyjma *Poznamenání* a *Z* neměl už jiných pomůcek, a to nás také posiluje v přesvědčení, že *K* měl ještě jiné rukopisy. *R7* je v rohu označen inkoustem písmenou C a *R6* písmenou D. Chybí tedy A a B. (Jedna značka mohla být na ostříženém *R8*, na *O7* žádná značka není. Podobné značky jsou na rukopisech Karlova tejna: *R17* je označen tužkou písmenou A, *R16* tužkou písmenou B.)

Vydavatelsky tu stojíme před velmi obtížným problémem. Víme, že

jsou tu zlomky z různých časových údobí, ale nelze je oddělovat, aby nebyla porušena plynulost dějová, kterou měl ostatně Mácha stále na mysli. Nezbyvá tedy než přidržet se v tomto směru řešení v *K*, který se první pokusil o sestavení zlomků; za základ textu jsme však pro jistotu vzali původní znění autorské. Sestavení scénických poznámek z nesouvislé změní v *Poznamenáních* bylo nejobtížnější. Zdá se však, že *K* měl k dispozici ještě jiný Máchův rozvrh scénických poznámek.

Máchovy zkratky jsme rozvedli. Aby byla různocnění přehlednější, nezaznamenáváme všechny odchylky *K* (zejména z poslední části, kde máme jistotu, že *K* neměl jiných pramenů), neboť většina jich byla vyvolána zřeteli jazykovými nebo rytmickými.

„Hlavní idea“ v registru měla být shakespearovská (vraždění mezi nápadníky trůnu mělo ukázat, „jak vládne Nemesis“), kdežto starší zápis v *Poznamenáních* je formulován jinak: „Hlavní idea. Všem se záměr zmaří, jejich oučel se nepodaří, takže záměr proti záměru stojí a jen Bohu jedině čest a sláva.“ Nad prvním slovem *záměr* je číslice 2, nad druhým slovem *záměr* je číslice 1, takže možno číst větu i takto: „Záměr proti záměru stojí, takže všem se záměr zmaří, jejich oučel se nepodaří, a jen Bohu atd.“ Další rozpor je též v pojetí postavy Oldřicha. V *Poznamenáních* je charakterisován takto: „Oldř. však vždy za odvážliv[ého] má držán býti“, kdežto ve scénických poznámkách (I, 7 a II, 1) je Oldřich líčen jako člověk zuřivý, vášnivý od přirozenosti a vzteklý.

Na konec IV. jednání, v místech, kde je interpolace *K* v hranatých závorkách, patřil by nejasný záznam z *Poznamenání* (str. 3): „Hned nepojde střelený Oldřich, ale... Waldh. stírá si studený pot.“ Patrně tu zamýšlel Mácha použít zvukového efektu lesního rohu. Do *Bratří* patří také německý zápis ze *Zapisníku* na rkp. str. 9: „Das der Stern ein Meteor...“ (viz níže).

Mácha se tímto dramatem zabýval delší dobu. Již roku 1831 má zmínku v jediném zachovaném listu zápisníku *Anmerkungen* o Paprocském a Hájkovi ve spojitosti s Vršovcem Hrozislavem. Za touto poznámkou je odkaz *Vršovci*, což byl asi první název hry. V *R7* se hra jmenuje Oldřich, v *Poznamenáních* nejdřív Oldřich a Boleslav a konečně stejně jako v *Zápisníku* *Bratři* (v *R6* a v *R8* název chybí, v *Opise* *O7* je název *Bratři*). Poslední poznámka v *Z* na rkp. str. 104 je z konce roku 1834, kdy už Mácha koncipoval *Máj*.

Jedním z hlavních pramenů byla Máchovi Hájkova *Kronika* česká, kde nalezl i jména představitelů hry, *Hovoru*, *Kochána*, *Herouše* a *Berkovce* (u Máchy *Berkovský*). Odtud má také chybu na začátku III. jednání, kde se mluví o *Boleslavu* (*Ryšavém*), *otci* *Jaromíra*

a Oldřicha (správně bratru); srov. Hájka, Flajšhansovo vyd., II, 172. Tuto chybu později opravil podle jiných pramenů, jak vidíme již ze seznamu osob v R7. V Hájkovi najdeme i výraz *nabádáním* (Flajšhans II, 193), kde je v regestu a ve v. 8.

U Shakespeara hledal Mácha vzory k charakteristice osob nebo některých scén. V Poznamenáních je zápis: „Výhoň Dub [postava z Rukopisu královédvorského] co Kent v truchlohře Lear od Shakespeara. Pravice má již slabáť opisovati tvá poručení. Pevně mluví proti Oldřichovi.“ Tam je též zápis: „Shakespeare. Viel Lärmen um Nichts [Mnoho povyku pro nic]: In der Gruft; — —“ (Shakespeare, 5. jednání, 2. nebo 3. scéna), který se vztahuje jistě ke scéně v hrobce v V. jednání Bratří. V Zápisníku na rkp. str. 46 je další výpisek z Jindřicha IV., 2. díl, 3. jednání, 1. a 2. scéna, a před tím je poznámka: „*Bratři*. Apostropha Oldřich. na sen.“ Na rkp. str. 54 a 55 v Z jsou zase výpisky z Jindřicha VI. (z 2. dílu, 4. jednání, 1. scény a 3. dílu, 2. jednání, 5. scény) v těsné souvislosti s Bratry. Ještě koncem září 1835 vrací Mácha Strobachovi vypůjčeného Shakespeara (srov. Deník z 30. září roku 1835).

4. ledna 1835 si poznamenává v Zápisníku, že četl v rukopise Jaromíra od Šebestiána Hněvkovského, kde vystupují Kochán, Hovora, Jaromír a Oldřich. Je vidět, že se Mácha k dramatu vracel, a tím si vysvětlíme počet versí a častou změnu osnovy i názvu hry.

Bratři mají některé souvislosti s Májem (srov. poznámky na str. 349). V. 181—182 srov. s 1. kap. Křivokladu, odst. 3, monolog Oldřichův ve IV. jednání s 6. kap. Křivokladu, odst. 12 (Husté mraky).

Podrobnou studii o Bratřích napsal Felix Vodička, který dokazuje, že popisné motivy jsou tu v nejtěsnější spojitosti s lyrismem, že Mácha ukázal na možnost přejítí od hry podávající obsah historických událostí k historické tragédii všelidského thematu. Zároveň zkoumá, proč se Mácha rozloučil s lákavou představou státi se dramatikem.

Vstupní scéna Bratří byla po prvé provedena v Národním divadle dne 22. května 1936.

Prameny za zápisníků, pokud jsme je necitovali výše:

Z Anmerkungen:

Hrozislav Vršovský. Paprockého *Διαδοχος*, list 6. K tomu též patří poznamenání Hájka v Kronice české od listu 36. (*Vršovci*).

Z Poznamenání — místa, jež jsme neotiskli celá doslovně v Bratřích nebo jež se opakují v jiném znění; v hranatých závorkách uvádíme rkp. stránku, v různověstích se odvoláváme též na písmeno uvedené vedle číslice:

Tr[uchlohra] Oldř[ich,] Bolesl[av].

[5 a] I. jednání, I. výjev. *Kochán*, měsíc zatměl slunce. (Popis.) *Herouš*. Na jak dlouho?; měsíc postoupil, vyvstalo slunce; (Popis.) Bouří Vltava o Vyšehrad, Vltava umlkne, Vyšehrad stojí pevně. etc.

[5 b] Kde Jaromír přivítá Oldřicha, jest Břetislav v kapli na modlitbách.

[5 c] Hned nepojde střelený Oldřich, ale [tři slova nečitelná] Waldh. ~ stírá si studený pot. Dovrávorá až k dveřím, chtěje volati o pomoc, hlas však již nedostačí.

[5 d] Jaromír v zahradě v I. jednání bázliv, by neztratil, co tak draze vykoupil, Oldřich však vždy za odvážlivého má držán býti. Oldřich k konci: „Věčnost.“ Skoná, lampa zhasne. Bouře. — —

[6 a] *Bratři*. Oldřich stojí u okna. Noc. „Mračno se nese při zemi atd.

[6 b] (postřelený sklesne, po chvíli se zdvíhne atd., chce volati o pomoc, hlas mu nestačí; vezme svíčku, chce ven volati o pomoc, vrávorá ke dveřím, u dveří sklesne, světlo zhasne, temná noc kolem. Temně Oldřich v chrapotu „Věčnost“ vysloví a umře. Zvonek znova počne zníti, opona spadne.)

[7a] Předtím (Jitka u okna; samá; pak s Heroušem, jenž jest v zahradě); potom (Jitka s Břetislavem). (Břetislav v zahradě.) Nato Oldřich v síni, noc, atd.

[9 a] Boleslav již leží bez sebe, však kdy Jaromír k okolostojícím praví: Zdaliž znám tu síň atd.

Zápisník, str. 9:

Daß der Stern ein Meteor, jener Glanz ein geborgter, die lockende Frucht eine hohle Nuß. (aus Toten) und die prangende Blume giftig sei. — (eine Ossianische weinerliche Sehnsucht nach dem Nebelhaften. — Mit kalten Armen umhalst ihn die eiserne Jungfrau (Nemesis), bis er zusammenbricht, eine Riesenleiche mitten unter den Trümmern des Baues, der mit ihm stürzt. — (Brat. *Jarom.*)

Vysvětlivky k pramenům: *Bartoloměj Paprocký z Hlohol* (1540—1614), polský emigrant, psal též česky; *Diadochos*, tj. sukcesí, jinak posloupnost knížat a králů českých (1602). V knize třetí (O stavu rytířském) na str. 6 je o *synu* Hrozislava ze vsi Vršovic, jménem Rohovice, jehož si Čechové zvolili za správce, když náhle zemřel kníže Mnata a jeho syn Vojen onemocněl. U Hájka je uveden rok 804. První Máchův zájem o Vršovce. *Nemesis* uvedenou v poznámce v Zápisníku najdeme také v registru Bratří.

Různočtení: *Regest* Hlavní idea... je pouze v *K*.

Jednání první. R7 *vesměš nezkracuje jména osob*: Herouš, Kochán *apod.* / před 1 má R7 jiný začátek:

Oldřich

Truchlohra v pěti jednáních

od

Karla Hynka Máchy

Osoby

Boleslav, slepý	}	bratři a knížata česká
Jaromír		
Oldřich		
Břetislav, Oldřichův syn, kněžovic český		
Kochán Vršovský	}	pánové čeští
Herouš, jeho syn		
Hovora		
Berkovský		
Výhoň Dub		

Jednání první

Výjev I.

(Knižecí síň na Vyšehradě.)

Kochán. Herouš. /

před 1 Scéna první] Výjev 1ní R6, Scéna I. R8; *vypisujeme slovem vzhledem k označení dalších scén* / (Síň na Vyšehradě.)] (Knižecí síň na Vyšehradě.) R6, v 07 *chybí* / Kochán. Herouš.] Kochán a Herouš. R6, Kochán Vršovec. Herouš, jeho syn. 07 / Kochán, vlády až štvouce.] *pouze v K* / 1 milý, 07] milý R6, milý; R7, milý! R8 / 4 můj.] můj! — R6 R7 / 6 vítězíme;] vítězíme, R6 / 7 jarní prchá] prchne jarní R6, jasný prchá *K* (*chyba tisku*) / 8 vašim] našim R 7 / 11—12 *je v R7 v závorkách* / 12 Němcích;] Němcích, R6 R7 07 / 17 jste] jsme R7 / 18 Přemyslovců hrdých vbrzku rod; —] Přemyslovců hrdých vbrzce rod, R7, Přemyslovců hrdých brzo rod, R6, Brzo hrdých Přemyslovců rod, 07 / 19 a hle] aj hle 07 / 21 Jaromír; —] Jaromír, R6, Jaromír; 07 / *před 22* <a co zatím slepý Boleslav, | soptě pomstu, bloudí zemí českou, > R7 / 22—25 *chybí v R7* / 25 znovu rostla se mnou] se mnou znovu rostla R6, <jako > znovu se mnou rostla 07 / 26 bez dědiče ještě český stolec; —] *chybí v R7*, bez dědiče český ještě stolec; R6, ještěť bez dědice český stolec; — 07 / 27 však tu Oldřich pojme] pojme Oldřich sobě R7, však hle Oldřich pojme R6 / sprostou,] sprostou; — R7 / 28 kmenu] kmene 07 / 30—32 *chybí v R7* / 32 Jitkou! —] Jitkou! — — R6, Jitkou. 07 / 34 rod,] rod; R6 R7, rod 07 / 35 rod náš] náš rod R6 R7 / 37 Kochán] *tímto slovem se končí R8* / 39 dlouho, a když] dlouho?

— A když R7, dlouho? — a kdy O7 / před 40 (krátký čas co jen byl uplynul,) O7 (nedopatření písarské, haplografie, viz 45) / 41 černý] černá R7 (nedopatření, viz násl. verš) / 42 Podkuď] Dokud O7 / 44 kdy] když R7 / 45 krátký co byl jenom čas uplynul] v R6 je vepsán verš dodatečně, chybí v R7, krátký čas co jen byl uplynul O7 / 46 ono] slunce R7 / 47 zem] země O7 / 49 a bych] byt bych O7 / 50 černou] tmavou R7 O7 / 51 zdobený jsa] ozdoben jsa O7, ozdobený K / 52 Otče, otče! Když] Otče milý! kdy O7 / 53 tichý] ticho O7 / 54 nezkalená] nezkalena O7 / 57 dříve nežli co jest proviněno?] dříve nežli spáchána jest vina? R7 / 58 chybí v R7 / 59 lehce] brzo O7 / 60 která stala našemu se] jenžto našemu se stala O7 / 61 Jaromíra honbu] Jaromírův hon O7 / 64 chybí v R7, ale za v. 63 je tam Máchou vsunuto slovo Netřeba / 65—70 chybí v R7 a O7 / 71 nikdy nezapomenu víc den] Nezapomenu ach nikdy den R7, Nezapomenuť já nikdá den O7 / 75 vítězství blízkého] blízkého vítězství O7 / 80 letí] hvízdá O7 / 83 vysvobozen] vysvobozenť O7 / 84 zmařen] (zkažen) zmařen O7 / 85 sklonil pod meč] pod meč sklonil O7 / 92 nádej] naděje R7 / 93 zajískřil se k pomstě hlavou mou] zajískřil se pomsty v hlavě mé R7, k pomstě zajískřil se hlavou mojí O7 K / 95 který] jenž mi O7 / 97 každou] všecku O7 K / tvého srdce] srdce tvého K / 99 Chrabrý] že Chrabrý R7 (Máchův omyl) / jenž stal se králem] jenž králem Polska K / 100 rozlehlého Polska] rozlehlého (vojska) Polska R6, rozlehlého (vojska) Polska O7, stal se rozlehlého K / 104 táhne] táhl O7 / 106 Posud] Posud O7 / 108 boj; a Čechové] boj. — Čechové R7 O7 / 110 lidu] lidů R7 / 112 Obdrží-li pole] A obdrží-li (nečit.) pole R7 O7 / 120 jest mi] jestiť R7, jest nám O7 / 122 nechť] necť R7 (!) / 123 ho] jej R7 O7 / 124 že lid] lid že R7 O7 / 127 vysvoboditele] osvoboditele O7 / 130 vyvstala] (po)vyvstala O7 / 130—131 chybí v K, haplografie / 131 až 132 oba verše jsou v R7 přechíslovány (přehozeny) cizí rukou a v tomto pořadí jsou též v O7 / 132 byt ne] Ať ne O7 (131) / 133 Nikdy] Někdy O7 K (v R6 vypadá též jako Někdy) / vždy před sebe] před sebe jen R7, vzdy před sebe O7 / 135 zrakem] okem R7 K / 136 broubí] roubí O7 / 137 hodná] hodna R7 O7 / 138 jestiť] jesti O7 / zemí.] zemi. R7, zemí? R6 O7 / 140 modré] vzhůru R7 O7 K / 141 kolem čel jim různá mlha hrá] kolem lehká mlha různě hrá R7 O7 K / 142 v tmavých hvozdech pernaté jak sbory] chybí v O7, v křoví — v skále pernaté jak sbory K / 143 hlásně pějí! — Temně] A jak mile temně O7 / 146 slavíček kde v mutné písni] kdežto písni mutnou slavík O7 pův., kdežto slavík písni mutnou O7 opr. / 147 stínu] stínů O7 / 148 na kopci se kostel nad ně dívá] nad nimi (nimi O7) se kostel vzhůru nese R7 O7 / před 150 jsou vloženy dva verše:

Jak se hrdě věže vzhůru pnou
 krásné Prahy — dřeva štíhlá v lese! O7,
 Za nimi se věže vzhůru pnou
 krásné Prahy, co dřev štíhlých v lese! K /

150 Ty mé práce vzácnou budeš mzdou] Ty mé práce máš mně býti
 mzdou R7, A ty máš mé práce býti mzdou O7, Mojí práce ty máš býti
 mzdou K / 151 vlasti? — klenote ty] vlasti? — kamene ty R7, vlasti!
 — Ty kameni O7, vlasti!? — Ty kamene K / *před 153 jsou vloženy čtyři*
verše:

přepásaný stříbrem bystrých řek tvých,
 sep(i)atý u vínků vrchů tvých,
 jenž co prsten zlatý rdí se v blesku
 slunce, jenžto teď zachází za ně; — O7 /

154—155 *chybí v O7 / 154 obepnutá] ohražená R7, ohražená K / 155*
vrchy vysokými! — Mně] vysokými vrchy, mně R7, hradbami skal-
nými, mně K / před 156 jsou vloženy dva verše (místo v. 154—155):

V svadební svůj den tě příroda
 vyvodila, zdobíc tebou sebe! O7,
 <V svůj svadební den tebe příroda>
 <V svadební svůj den tě příroda
 stvořila, ozdobující sebe.> Z (*rkp. str. 54*),
 V svatební svůj den tě příroda
 vyvodila, ozdobujíc sebe! K /

157 vykvetl jsem] vykvetl sem O7 / 159 temné] svoje O7 / 160 v dě-
 tinské moje hrání] co dítě kdy jsem hrál R7 / 161 po květnatém břehu;
 lesů bor] po břehu květnatém; hvozď i bor O7, po břehu květnatém;
 lesů bor K / 162 co dítě kdy] kdy jako dítě R7 (*po straně je cizí rukou:*
 * + zde se začne) / 163 bloudival jsem po rozlehlých lukách] zbloudil
 jsem [n]a pestrém nálesí O7 / 164—165 *chybí v R7 / 165 můj pláč i smích]*
pláč i smích můj O7 opr. (pův. jako R6) / 166 A já vládcem tvým teď
*býti mám? —] Země drahá! Tebou vlásti mám!? O7 / 167 *chybí v O7 /**
Mám nad tebe se] Mám se nad tebe R7, pak opr. na znění R6 / 169—171
nad tebou vládnouti mám? — nad tebe | vzplanouti s jitrní září? —
Nad tebou | vyjítí co slunce zlatostkvoucí?] nad tebou se vznésti
mám!? Nad tebou | mám vyjít co slunce zlatostkvoucí!? O7 / 171 co
*slunce zlatostkvoucí?] co lůna v noci temné? — R7 / 172 *chybí v R7 a O7 /**
176 lidu valné množství] lidí silné mnozství R7 / 177 přivítajíc]
přivítaj(e)íc R7 / milého!] milého? R7 / 178 milována] milovaná O7 /
179 mne! A] mne! a R6, mne! — a R7 / má —] má — — R7 / před

180 vlože mu ruku na rameno] k němu přistoupí, vlože ruku na rameno jeho R7 / 180 — jest (podle R7)] jest R6 O7 / sklesne] klesne R7 / 182 českou.] českou. — R7 / otče, vzhůru! R7 O7] otče! vzhůru R6 / 183 práci] dílo O7 / 184 český mou-li bude mzdou!] český-li mou jestiř mzdou! — R7 / 185 krátké tak jest] jest tak krátké O7 / živobytí,] živobyti, R7, živobyti! O7 / 186 se vzdy] vždy se R7, se vždy O7 / 187 pod žezlem až mým byšírá zem] až by pod mým žezlem šírá země O7 / 188 zde končí první část O7 / 189 Ha!] Ha! — R7 / Dusot] dusot R7 / 192 Kochán.] Kochán (u okna). R7, který tímto veršem končí / 239 novou] s novou K / 259 rozbroj mezi bratry] v K je podtrženo / 262 podíl] v R6 je začerněno, těžko čitelné / 265 pohled] ⟨obličej⟩ pohled R6 / před 266 ⟨tak lhostejné patří radosti vojska, | jak by býval mu⟩ R6 / 270 každý zdobí] ⟨který zleze⟩ každý zdobí R6 / kterém] kter(ý)ém R6 / před 271 ⟨patř jak hledí ⟨k oknům⟩ vzhůru k Vyšehradu⟩ R6 (srov. s v. 279) / 277 barviti mi bude] ⟨líti bude⟩ barviti mi bude R6 / 279 Hleď: (Sk.)] Hleď; R6 / 281 ó (Sk.)] Ó R6 /

Jednání druhé. 4 leč až někdy sama sebe smrti] leč až někdy vstříc se podá smrti. Z pův. / 7 lícím mojím budou ustydlým] budou ustydlým pak lícím mojím budou ustydlým Z / 9 v něž] v n(í)ěž Z / 10 které] ⟨nečit.⟩ které / prolévati] ⟨proleji⟩ prolévati / za 11 Scéna šestá. Ve věži.] pouze v K /

Jednání třetí. Před 1 Scéna třetí. Skály.] pouze v K / „Děti etc.] není v K / 1 Čím] ⟨Co⟩ Čím Z / zdalž to] zdal(i)ž to Z / 3 čili snem jen přešlé bylo noci] čili jen snem bylo přešlé noci Z pův., pak přečíslováno / 4 Nech, starče!] Nech ⟨toho⟩, starče! Z / 5 neprozradí] ⟨nečit.⟩ neprozradí / 6 A bys i] A, by jsi Z pův., pak A, bys ⟨js⟩i / 8 zde se začíná další část opisu O7 takto: Jednání třetí. | Ze scény třetí. — Jaromír (Oldřichem právě oslepený) a Boleslav (slepý). | Bol. Slepý — slepý? — slepý — — Ó já vím / 9 co slepým] co ⟨jest⟩ slepým Z / 10 tím] jím O7 / 13 ještě něco] ještě ⟨na⟩ něco Z / 16 smíchu] chybí v O7 / zraky] ⟨oči⟩ zraky Z / před 19 makaje] maká O7 / 19 není pro tebe] pro tebe není Z pův. / 20 ouzký] úzký O7 / tak] v Z dodatečně vepsáno Máchou / 21 nepotřebuje místa víc než ty] ⟨neobsahuje⟩ ⟨on nemá místa⟩ nepotřebuje místa víc ⟨e⟩ než ⟨li⟩ ty Z, nezajímá místa víc než ⟨li⟩ ty O7 / 24 budí] zbudí O7 / 26 sám] chybí v O7 / jiný] v Z dodatečně vepsáno Máchou / 27 kdo] kdož O7 / 28 nímž] jimž O7 / 29 Nic] ⟨Smrt!⟩ Nic / 30 toho také] také toho O7 / 31 tehdy] tedy O7 / 33 více,] více — O7 / 35 nezbyde] nezbyde O7, po straně je připsáno v závorkách: (žádného mi smyslu) ne (sic!) / 36 co by] jenž by O7 (tímto veršem končí druhá část O7) / za 38 Scéna pátá. Scéna sedmá.] číselné označení scén je pouze v K / Boleslav. Ó by t nto až trvám.] ukládáme ze Z, rkp. str. 104 a doplňujeme označení osoby Bole-

slav, *není v K* / malou] mal⟨ý⟩ou *Ž* / před 39 Jaromíra] Jar. Pozn. / 39 Boleslav.] v Pozn. *není, doplňujeme* / odtud se začíná třetí část *O7* takto: Síň na Vyšehradě. Boleslav umírající — Jaromír. Oldřich. | Jar. Znáš-li síň, jenž bydlel tvým jest? | *Bol.* Zdali znám tu síň, se tážeš? / 42—43 *oba verše jsou v O7 přehozeny, takže se v. 41 a 43 opakují v stejném pořadí jako v. 76—77* / 47 časů] časův *O7* / 51 z svatého] ze svatého *O7* / 57 a 59 patřila] viděla *O7* / 66 slzí] síly *O7* (*opis. chyba*) / 75 druhdy nade mnou] druhdy ⟨ještě⟩ nade mnou Pozn. / 83 zprzniti chce] v *O7 pův. jako v Pozn., pak zprznit⟨i⟩* chce mou / 84 zní to líbě] zní to ⟨tem⟩ líbě Pozn. / za 87 (Sklesne až skoná.)] (Sklesne a ⟨podáváje Jar. i Oldř. ruku⟩ zdvíhaje ruce, takže jednu Jar. i druhou Oldř. chopí, skoná.) Pozn., (Sklesne a zvihna (!) ruce, jednu Oldřichovi, druhou Jaromíru podáváje, — skoná.) *O7* (*zde končí třetí část O7*) |

Jednání čtvrté. 4 který] ⟨j⟩který *Ž* / 5 líce] líc⟨i⟩e *Ž* / byly zbledly] byl⟨a⟩y zbledl⟨a⟩y *Ž* / 7 moje] moj⟨i⟩e *Ž* / za 13 Potom až v zahradě.] *není v K* / se vine oblouk] se vine oblouh Pozn. (*přepsání*) / volá jej na až umlkne.] volá jej na † věčnost. (zaražený) věčnost! Což kdyby mi zavzněl? † — atd. (Zvon umlkne.) Pozn. / Znenadání až raní Oldřicha. (*podle interpolace v K*) / Postřelený až zdvíhne z pramene 6 b / stírá až pot. z 5 c / Vezme svíčku z 6 b / dovrávorá až nedostačí z 5 c / U dveří až zníti z 6 b / Bouře. z 5 d, v *K* *není* / Opona spadne. z 6 b /

Opravujeme: (*I. jednání*) 8 vašim, 10 Polsku;, 11 cisař, 24 zatím, 31 snátek, císařovou, 45 krátky, 46 stal, 57 dříve, 69 vyvracující, 74 hustým, 100 velkým, 113 vítěz, 111 jéž, 119 a 137 naši, 135 svym, 153 mym, 158 každý, 162 hůcel, 167 tvym, 177 přívítajíc, 188 věcnobytné, 189 Ha!, 193 Břetislavovým, 214 českým, 227 Zmužile, 248 Jaka, 249 s ním, 250 z každé, 258 šírym, 266 hledí;, 269 vladnutí. (*III. jednání*) 4 starče!, 7 nema, 12 zbledla, 29 Ha!, za 38 prorockým, vlady, 46 přívodíc, 50 síni, 71 stáfec. (*IV. jednání*) 2 studeným, 10 tvoji, 11 jejích, za 13 s zemi, na naši, dlouhou síni a v částech očištěných z *K* všude Kochan.

Literatura: O. Fischer, K Máchovým Bratřím, časopis Národní divadlo 13, 1936, č. 13; týž, K Máchově dramatičnosti, Torso a tajemství, 201; M. Hýsek, Dramatický zlomek Máchův, Jevíště 3, 1922, 50; J. Kamper, Máchovy dramatické pokusy, Lumír 39, 1911, 72; Alb. Pražák, K. H. Mácha, 100; J. Schütz, Máchovi Bratři, Litoměřické listy z 2. května 1936 (jak Mácha přetvářel historickou skutečnost, aby docílil uměleckého účinku); F. Vodička, Mácha jako dramatik, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 133; R. Wellek, K. H. Mácha a anglická literatura, Torso a tajemství, 376 (všimá si podrobně vlivu Shakespearova).

Polesný. Pouze v *K* (odtud otiskujeme).

Zlomek veselohry vznikl po srpnu 1832, kdy se Mácha seznámil s Marinkou Stichovou. Scénérie načrtku souhlasí věrně s myslivnou v Želetínce, kde byl fořtem Marinčin otec. Vojtěch Jirát se domnívá, že šlechtic Dvorecký z Borové je sám Mácha, kdežto Jan Hertl dosazuje za pána z Borové Karla Kršňáka z Karlsbergu, bydlícího na Konoπίšti a přiděleného služebně fořtovi na Želetínku. Další osoby obsazuje takto: Lidmila — Marinka, Sylvie — Amálka Starková, asi patnáctiletá nebo šestnáctiletá sestřenka Marinčina, sirotek po mladším bratru paní Stichové, Zahořanský — Jan Stich, Podhajský — Mácha.

Různočtení: 278 ustech (*emendace*)] ústech *K* / Opravujeme: 277 slečno!

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 43n.; V. Jirát, Uprostřed století, 134; J. Hertl, Mácha a Marinka z Želetínky, Slovesná věda 5, 1952, 189n.; K. Janský, Životopis, 114n. (shrnuje podrobnosti).

NĚMECKÉ BÁSNĚ

Německé básně vydal po prvé Josef A. Zelený v Chotěboři roku 1892 pod názvem *Nové básně K. H. Máchy*. Krčma první odlišil *Versuche* od ostatních německých básní. Mácha si do sešitku *R31*, nadepsaného *Versuche* a datovaného 1829, opsal krasopisně jen první čtyři básně, pak sešit obrátil a začal psát odzadu běžným písmem, perem i tužkou básněn Kolumbus. Ostatní básně, pokud se zachovaly v rukopise, jsou psány na jednotlivých lístcích. Opisy některých básní (*08*) pořídil opisovač Habránek. Rukopis básní *Sängers Bitte* a *Zigeunerlied* je zatím neznámý, ačkoliv jej měl Zelený v rukou. Všecky německé básně přeložil Eugen Stoklas (v rukopise) a Pavel Eisner (s podrobným rozbořením). Časopisecké překlady uvádíme zvlášť.

Podle O. Fischera měl na německou tvorbu Máchovu vliv hlavně okruh kolem prof. Aloise Klara (Mácha ho poslouchal až na filosofii), jehož dva svazky *Auswahl von Gedichten zu deklamatorischen Übungen* četl již na gymnasiu, kam spadají jeho první pokusy básnické. Podle obou almanachů zjistil Fischer vzory a vlivy okrajových básníků německých (Luisa Brachmannová, Emil Heine, P. A. Wolff, Friedrich Matthisson aj.), tedy vlivy odvozené, sekundární. Pražákovo i Szykowského datování některých německých básní (zejména *Eremita*) má platnost jen poměrnou, poněvadž mnohé obsahové nebo výrazové souvislosti mají značné časové rozpětí. Starší názor, že Mácha tvořil

německy jen do roku 1830, bude nutno opustit, neboť některé básně jsou určité pozdějšího data. Z toho důvodu byla dosavadní chronologie přepracována.

Sjednocení pravopisu, pokud nebyla změnou zasažena zvuková stránka textu, provedl J. Rehberger za pomoci P. Eisnera a K. Poláka. Byl odstraněn starý způsob psaní ve slovech typu *Thal*, *Fluth*, *Höhm*, *Heerde*, *Schooß*, *Kreutz*, *zwey*, *tödten*, *Columbus*, *Aeolsharfe*, *Charwoche* apod. Někde byly rozdělené tvary spojeny (*Stunden lang* — *stundenlang*), jinde zase spojené rozděleny podle dnešních pravidel. [Podle současné německé pravopisné normy bylo dodatečně upraveno nebo vyrovnáno psaní apostrofu; byl vypuštěn ve slovech a tvarech jako *Gott*, *Ost*, *andré*, *düsterm*, *goldner*, *verlorne*, *all*, *müd*, *geh*, *geh*. — *Sk.*] Ostatní změny jsou vyznačeny v poznámkách. Staré tvary a zvláštnosti jazykové (*kömmt*, *Täge* apod.) v textu ponecháváme.

Literatura souhrnná: J. A. Zelený, *Nová data k životopisu † Karla Hynka Máchy*, *Studentské listy* (Bačkovského) 2, 1882, 218; Fr. Krčma, *Nově nalezený rukopis Máchův*, *Nár. listy* z 30. března 1928 (o širším znění *Eremity*; soudí, že rok 1829 je poslední rok Máchova německého veršování); O. Fischer, *K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis um Alois Klar*, zvl. otisk z *Xenia Pragensia*, 1929 (velmi cenná studie s rozbořem německých básní); referát o této studii od Konrada Bittnera, *Slav. Rundschau* 2, 1930, 115, a od V. Jiráta, *Slavia* 9, 1930—31, 407 (upozorňuje na vliv *Klopstockův*); Willy Haas, *Versuche des Ignaz Mácha*, *Literární noviny* 8, 1936, č. 17 (začátečnické pokusy, Mácha němčinu neovládal); P. Eisner (*Jan Ort*), *Máchova truchlorouška*, *Kritický měsíčník* 2, 1939, 202 (mnohá jeho německá básně je zárodkem básní českých); *týž*, *Na skále*, 1945 (němčina nebyla Máchovi cizím jazykem; Mácha je v babylónském zajetí jazyka, do něhož se nemůže vtělit hudbou svého nitra; průměr veršů, až na vyspělou básně *O Muse*, lze co do básnické hodnoty stěží srovnávat se začátky českými); *týž*, *Okusy Ignaze Máchy*, 1956 (úplný knižní překlad německých básní s velmi podrobnou studií a s jazykovým rozbořem; proti pokleskům jazykovým stojí někdy až úžasná obeznanost ve výrazivu hodně odlehlelém, doklad neobyčejné sčtetlosti; dokazuje, že Mácha psal německé básně ještě dlouho po roce 1830); Alb. Pražák, *K. H. Mácha*, 1936; M. Novotný, *Věčný Mácha*, 1940, 34—36 (slovu *Versuche* lze rozumět jako doslovnému překladu latinského školského *tentamen*, pokus, okus, jinde je básně označena přímo jako *Pensum*, tedy jako vypracování školského úkolu); M. Szyjkowski, *Polská účast III*, 108—113 (jeho přesunutí vzniku *Eremity* do roku 1835 je nepravdivé, tehdy už Mácha německy nebásnil).

Str. 283

Glaube, Hoffnung, Liebe, Vertrauen. R31 (odtud otiskujeme).

Zvolání v prvním verši O hört, des Tales Söhne připomíná název dramatu Zachariáše Wernera Die Söhne des Tales. Toto označení je u Wernera jakýmsi poznávacím znamením vysněného básnického řádu, opírajícího se o tajemný kult tehdejšího svobodného zednářství (Willy Haas). Sabina se zmiňuje, že tato kniha skutečně mocně na Máchu působila (Úvod povahopisný, 26). O Fischer i P. Eisner se však domnívají, že studentu Máchovi se vtiskl do paměti jen pouhý název a že hlubší souvislosti mezi Máchou a Wernerem jsou dost pochybné. Překlad P. Eisnera v Lid. novinách 15. května 1936.

Různočtení: 13 zärtlich] zerlich (!) *R31* (podle Eisnera je zertlich tehdy doznívající tvar středověké němčiny).

Str. 285

Die Führer durchs Leben. R31 (odtud otiskujeme).

Variace na stejné thema jako v předešlé básni. P. Eisner upozorňuje na nápadnou intenzitu slovesa *entfliehen* seines Lebens Tage; tak silný pocit prchavosti je u devatenáctiletého hochy neobvyklý (viz též básně Das Leben a Mein Wunsch). Přehlasovaný tvar *kömmt* je správný, vyskytuje se u německých autorů do konce 18. století.

Opravujeme: 7 Alles.

Str. 286

Die Freude. R32, R31 (odtud otiskujeme).

Různočtení v *R32*: 5 Freude spricht] freudig glänzt / 18 fröhlich segelnd auf der Silberbahn] segelt fröhlich er in seiner Bahn / 31 Bei der kleinen] Und in seiner / 33 ein froher] der frohe / 40 bloß] nur / 43 Nur] Bloß / 48 im Tode] im Grabe / Opravujeme: 27 doplňujeme středník, 41 wieder.

Str. 288

Der Eremit. R33 (starší varianta, otiskujeme na str. 291), *R31* (odtud otiskujeme).

E. Stoklas při srovnání této básně se Šnajdrovým Poustevníkem vidí v Eremitovi duševní vlastnictví Máchovi přes zdánlivou vnější závislost, jak ji zjišťuje Voborník (18). Shoda je nápadnější v širším znění. Vztahy s básní K. S. Šnajdra vyšetřil podrobně P. Eisner (Na skále): nezáleží tu na shodách obsahových jako na shodách tvarových, jež jsou takové, že jsme bezděky nuceni zpívat text na kramářský nápěv Poustevníka.

— Máchovi se nápěv líbil, jak potvrzuje Sabina v Úvodu povahopisném (42): „Jedné písni nevim zdali bych se kdy nasytil; a na otázku, která to jest, zazpíval mi Šnajdrovu V borovém na skále háji.“ Později našel Eisner další těsnou souvislost pro obě verše Eremity v básni *Der Abend* od Christopha Schmidta v Klarově almanachu na rok 1822 (247). Oblíbený spisovatel pro děti, autor známé povídky *Hodný Fridolín* a zlý *Dětrich*, opěvuje večer na horách, v básni je eremit, poustevna, kaplička atd., a Mácha má dokonce touž pravopisnou chybu jako Schmid: wiederhallt m. widerhallt v básni *Kolumbus*. — Báseň *Der Eremit* se stala později základem české básně *Svatý Ivan*.

Různočtení: 57 *zněl původně jinak, dnes je možno přečíst jen poslední dvě slova*: Dichter lehren / Opravujeme: 28 wiederönt, 38 dieß, 44 doplňujeme středník.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 18; E. Stoklas, *Máchův Eremit a Šnajdrův Poustevník*, ČMF 6, 1917 — 1919, 313n.; P. Eisner, srov. literaturu na str. 465.

OSTATNÍ NĚMECKÉ BÁSNĚ

Str. 291

Der Eremit (varianta textu na str. 288). R33 (odtud otiskujeme).

Na první a čtvrté rozložené straně rukopisu je napříč napsáno krasopisně latinkou: *Tentamen literarium absoluto Semestri primo 1829. In prima Humanitatis Classe Ignatii Macha* (literární pokus nebo zkouška na konci prvního semestru první třídy humanitní, někdejší kvinty). Text básně je na str. 2—3. Podle tohoto zápisu je to školní úloha ze začátku roku 1829. Za textem básně je v rukopise náčrt k baladě:

Der Schwimmer. | Ballade.

Er soll um sein Liebchen hin u[nd] her schwimmen, u[nd] versinkt.

Eisner (Na skále) považuje v. 40, 94, 95 a 103 za unikum z hlediska německého přízvuku slovního, ale zato v ideálním souzvuku s úrovní Šnajdrovy metrické faktury veršové. Snad si toho byl Mácha vědom, protože v. 94—95 předělával. Ve v. 45 se po prvé objevuje máchovský výraz cizinec (*Fremdling*). V básni je nezvyklé střídání časů (také u jiných německých básní); ve v. 77 by mělo být správně *die blasse Lethe*, plurál *Peinen* (v. 32) je v němčině velmi vzácný.

Různočtení: 41 lebt er] ⟨war⟩ lebt er / 61 *původně* ⟨Und ⟨dann⟩ hat er Du...⟩ *smazáno* / 71 greisen] Greisen / 79 daß ich in] daß ⟨*nečit.*⟩ ich in / 87 selbst im Schlafe] ⟨lachend schlafend⟩ selbst im Schlafe /

91 holden] ⟨stillen⟩ holden / před 93 je škrtnuto pět řádek, z nichž lze stěžit přečíst: ⟨Daß das helle Glöckchen klingte [!⟩ | ⟨Doch einst tönt schon durch drei Tage⟩ | ⟨Das Glöckchen nicht mehr⟩ | ⟨Er hat diese Welt verlassen⟩ | ⟨Er ist hier nicht mehr⟩ / Opravujeme: 28 wiedertönt.

Str. 296

Kolumbus. R31 (odtud otiskujeme).

Báseň byla zapsána do sešitku R31 až po krasopisném opsání prvních čtyř německých básní obráceně, takže začátek je na str. 12 a konec na str. 6. Je to první náčrt, verše 26—28 a 37—47 jsou psány tužkou. Báseň tudíž do cyklu Versuche nepatří. Pochybnosti o autorství Máchově, které pronesl Fr. Tichý, vyvrátil V. Jirátko, který také upozornil O. Fischera na těsnou souvislost s básní Kolumbus od drážďanské básnířky Luisy Brachmannové; její báseň byla přetištěna v Klarově sborníku Auswahl von Gedichten roku 1822. O ryze máchovském verši Des grausen Zufalls stolzes Spiel (Hrdá hříčka hrůzné náhody) pojednává P. Eisner ve zvláštní kapitole knihy Na skále.

Zkratky u. (und) jsme všude rozvedli. Ve v. 20 je jasně Täge, podle upozornění P. Eisnera patrně vliv pražské němčiny; ve v. 33 um... zu untergehn místo náležitého um... unterzugehn; ve v. 44 by mělo být správně hinab (m. herab), ve v. 89 in blassem Licht (m. im blassen), ve v. 108 auf Dir (m. auf Dich), ve v. 139 in schnellem Lauf (m. im schnellen).

Různočtení: 26—27 oba verše jsou dnes v R31 už nečitelné, otiskujeme je podle Zeleného | 34 Strand?] Strand | 55 Kolumbus aber] Kolumbus ⟨doch⟩ ⟨nur der⟩ aber | 68 Land] ⟨alle⟩ Land | 69 drückt] quält (označeno číslicí 2) | 70 quält] drückt (označeno číslicí 1) | mezi 72—73 po straně je připsáno Máchou Pein Qual | 86 sie] sich (patrně omyl) | mancher Stern] ⟨tausend⟩ mancher Stern(e) | 87 beleuchtet hell die] beleuchte(n)t seine hell die | 88 Fern'] Fern(e) | 107 Du sorgest] Du ⟨rettet selbst⟩ sorgest | 110 Du, der] Du ⟨hast⟩, der | 113 auf Dich, Du ewig großer Gott] pův.: Du ewig großer, mächt'ger Gott | 125 Wie lächelt ihr Gesicht] první slovo je nejasné, snad tam bylo původně ⟨Da...⟩ ⟨st⟩ (?), Zelený i Krčma otiskují Sie lächelt (Zelený přidává čárku za slovem lächelt), což nedává smysl; čteme raději Wie | 128 pův.: „Wo ist das uns versprochne Glück (smazáno) | 131 Auge] ⟨Blicke⟩ Auge | 134 sie greifen] sie ⟨fassen⟩ greifen | 135 Mastkorb: (Sk.)] Mastkorb R31 | 136 „Land“ (uvozovky doplňujeme)] ⟨und Land⟩ Land | Opravujeme: 48 Niemand, 99 Doch nacht, 136 wiederhallt.

Literatura: O. Fischer a P. Eisner, viz literaturu na str. 465; Fr. Tichý, Máchova truchlorouška, Lumír 66, 1939—40, 159 (polemi-

suje s P. Eisnerem); V. Jiráť, Také jedno máchovské tajemství, Kritic-
ký měsíčník 3, 1940, 47 (odpovídá Fr. Tichému).

Str. 301

Pensum. R32 (odtud otiskujeme).

Pensum (školní úloha) je zapsáno na listu, na jehož druhé straně je báseň Na hřbitově, a je opatřeno datem 21. Jänner 1830. Po straně připsal opisovač Habránek: *Toto jest trochu slabé*, a proto nenajdeme báseň v jeho opise *O8*. Je to školní ohlas četby Horáce, podle upozornění P. Eisnera jsou to skladby *Integer vitae scelerisque purus a Iustum et tenacem propositi virum* (*Carminum lib. I, 22 a III, 3*).

Opravujeme: 21 Brod.

Str. 302

Mein Wunsch. O8 (odtud otiskujeme).

Ve v. 13—14 by mělo být správně buď *Und du Klotho, die du, meines Lebens Herrin, meinen Faden entzweist*, anebo *die, ... meinen Faden entzweit*. Nit života přestřihuje sudička Atropos a ne Klóthó, která nit života přede, — Máchův omyl.

Překlad P. Eisnera v Kritickeém měsíčníku 2, 1939, 278.

Opravujeme: 1 Herr!

Literatura: O. Králík, Máchovy německé básně, Host do domu 1957, 133 (k výtce, že Eisner překládal podle staršího vydání Krčmova, nutno podotknout, že původní rukopisný překlad Eisnerův se za okupace ztratil; v knize Okusy Ignaze Máchy jsou překlady nové).

Str. 304

Sängers Bitte. Otiskujeme podle Zeleného.

Rukopis, na němž byla také báseň *Zigeunerlied* a který měl Zelený ještě v rukou, je dnes nezvěstný. Byl „na třech stranách dvoulistové malé osmerky“. Ve v. 43 je básnická licence z důvodů metrických: *er vergesset* (spr. *er vergißt*). *Der Himmel* ve v. 52 je druhý pád množného čísla, v němčině neobvyklý (Mácha užívá často *nebesa*).

V otázce, zda mrtví po smrti žijí, je zárodek *Těžkomyslnosti* (Buďte zdrávy).

Opravujeme: 22, 28 Alles.

Str. 307

Der erwachende Tag. O8 (odtud otiskujeme).

P. Eisner upozorňuje na velmi vzácný plurál *Die Naturen* (v. 16), vyskytující se v němčině jen v nejvzletnějším slohu básnickém, kde znamená „přírodní říše“, soujem všech okruhů tvorstva.

Str. 308

An den Gräbern der Freunde. O8 (odtud otiskujeme).

Nadpis je v rozporu s básní, elegií na hrobu *jednoho* přítele. Raný protějšek k básni Na hrobě sestřiným; Pražákův dohad, že báseň se týká některého ze zemřelých přátel (roku 1833—34 zemřeli Pokorný, Beneš a Hampe), je velmi pochybný. Překlad P. Eisnera v Kritickém měsíčníku 2, 1939, 279.

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 166.

Str. 309

Elegie. O8 (odtud otiskujeme).

O. Fischer (Xenia Pragensia) soudí, že báseň je odvozena ze známé Matthissonovy „Elegie, in den Ruinen eines alten Burgeschlosses geschrieben“. A. Pražák shledává tu zase vliv Herlcszsohnova almanachu Mephistopheles a klade ji do roku 1833. Fischerův dohad je pravděpodobnější. Překlad P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936.

Opravujeme: 20 *eignem*, 27 *Harfenweisen!* Otazníky ve v. 20, 22 a 24 jsou v opise, Zelený je mění na vykřičníky.

Str. 311

[*Die kühle Nacht.*] *R36* (bez názvu, odtud otiskujeme).

Rukopis je podepsán zkratkou K. I. M. České zpracování této básně je píseň Rozprostřela chladná noc. Mácha překládal z českého znění *O2* a ne naopak, jak se soudilo dřív. Metricky i výrazově je české znění lepší. Za českou *vlast* vtíral se Máchovi výraz *Vaterland*.

Německé a české znění srovnal P. Eisner v knize Na skále. Srov. poznámky k písni Rozprostřela chladná noc, str. 391.

Různočtení: 27 *pův.* (das Vaterland, den Freund kannte ich nie) *R36* / 29 *Meine Heimat*] (Mein Vaterland) *Meine Heimat R36* /

Literatura: O. Fischer a P. Eisner, srov. literaturu na str. 465; J. A. Zelený, Studentské listy 2, 1882, 282 (předpokládá překlad nebo zpracování slovanské, snad srbské básně).

Str. 313

Der Freitag in der Karwoche. R34 (odtud otiskujeme).

Rukopis je podepsán I. Macha. Překlad J. A. Zeleného ve Studentských listech 2, 1882, 164.

Str. 314

Stimmen zur Namensfeier. O8 (odtud otiskujeme).

O. Fischer se domnívá, že báseň byla složena k jmeninám Aloise

Klara (1763—1833). V poznámkách k Citům vděčnosti jsme vyložili, že jedna z obou českých básní je určitě adresována Klarovi roku 1831, že Mácha roku 1830 Klara ještě neposlouchal a roku 1832 byl už Klar na odpočinku. Janský ve svém vydání z roku 1948 považoval za adresáta básně P. Kajetána Vránu podle Máchova dopisu Šimákovi z dubna 1836: „Tak pěkně nebude můj list napsaný, jako Ty jsi mi (blahé paměti) opsal báseň k jmenovinám bývalého našeho prefekta p. P. Kajetána Vrány; ale upřímnější bude dojista každý cit v něm pronešený nežli v napřed podotknutém vynuceném přání.“ — K. Vrána (1785—1853) byl jmenován koncem roku 1832 rektorem a prefektem novoměstského gymnasia v Praze. Báseň by musela být složena k 7. srpnu 1829 (Kajetána) v I. humanitní třídě, protože v II. humanitní roku 1830 už zase Šimák na gymnasiu nebyl. Verš: den Weg uns zeigt zum Musentempel hin, na nějž poukazuje Fischer, mohl se týkat také K. Vrány, který asi podle Klarova vzoru povzbuzoval mladé začátečníky ve veršování, neboť si předplatil dva výtisky Klarova almanachu na rok 1829 a jistě na jeho popud si jej předplatilo také několik Máchových spolužáků. V básni se výslovně praví: Nimm an der Jugendmuse *erste Lieder* — a Mácha skutečně začal roku 1829 veršovat německy. Verš 58: zum Geiste flicht dort der verwandte Geist (Eisner jej považuje za autocitát z nevěrecké básně O Muse) koresponduje s oním „vynuceným přáním“ — mohlo tu jít o skrytou ironii, neboť verš je podle Eisnera v rozporu s křesťanskou naukou o životě posmrtném. Je však pravděpodobnější opak, že totiž v básni O Muse asi z roku 1833 je citován verš z básně Stimmen, napsané krátce předtím, rozhodně ne roku 1829, v době začátečnických pokusů. Zbývá jediná možnost, že báseň byla přece adresována Klarovi, ale když už byl na odpočinku, roku 1832, ovšem potom by v. 34—35 (nicht schlafen sollst Du in der Erde Schoß | so früh), adresované nemocnému starci, nabývaly podivné příchuti. A zároveň to znamená, že výše zmíněná báseň na P. Kajetána Vránu (jistě německá) není zachována.

P. Eisner uvádí ještě jednu možnost: že Klar znal báseň O Muse a že Mácha mu ji připomněl autocitátem, vloženým do závorek jako vzájemné srozumitelné heslo. To by znamenalo, že Klar byl k Máchovi v důvěrném vztahu a že byl liberálnější, než nasvědčuje jeho dvousvazkové deklamatorium. Eisner také upozorňuje, že Schillerova juvenilie Phantasie an Laura, proslulá jako projev „zmetafysičtění“ lásky tělesné, má ve vstupní sloce verš: Der zum Geist gewaltig zwingt den Geist! — Ve v. 43 by mělo být správně jedem Unfall (m. jeden).

Opravujeme: 32 dein, 62 Alles.

Literatura: O. Fischer, K. H. Máchas deutsche Anfänge und der Kreis

um Alois Klar, Xenia Pragensia, 1929; P. Eisner, Na skále, 83; týž, Okusy Ignaze Máchy, 92.

Str. 317

[*Sieh des Todes blasses Bild.*] *R35* (odtud otiskujeme), *O8* (podle *R35*).

O8 nemá otazník na konci básně, Zelený otiskuje podle *O8*. Překlad

P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936.

Opravujeme: 10 Gebein?

Str. 318

[*Nacht wird es.*] *O8* (odtud otiskujeme).

V *R35* se zachoval začátek prvních dvou veršů: Nacht wird es, u. dunk[le]... | über jenes Kirchho[fs]... (ustrženo). Ve v. 10 má být správně in Schwefelglanz (m. im) a ve v. 22 von Schwefelglanz (m. vom).

Různočtení: 13 erhebet (*emendace*)] erhebt *O8* (*patrně opis. chyba*) /

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 166 (báseň souvisí se Snem z 14. ledna 1833 <Z>, je to podobný Totentanz a připomíná i Mnícha).

Str. 320

Die Trümmer. Z (odtud otiskujeme).

Báseň je zapsána na rkp. str. 2 s datem *Dne 14tého Ledna 833*. Toho dne si Mácha přepsal do Zápisníku několik prací z konce roku 1833, takže nemůžeme s jistotou tvrdit, že je to zároveň datum vzniku básně. Mil. Novotný pokládá tuto báseň za výpisek z četby, tomu však odporuje, že Mácha označoval datem zpravidla jen své původní práce. P. Eisner správně připomíná, že už sám název by Němec vyjádřil tvarem Die Ruine a ne osamoceným plurálovým tvarem (spíš die Trümmer einer Burg nebo Die Burgtrümmer), a připouští možnost, že tu jde o bohemismus navozený českým pojmenováním Trosky. Ovšem výraz Die Trümmer má u Máchy poměrně tak častou frekvenci jako český tvar *zříceniny*. Eisnerovi připomíná začátek básně Schillerovu Des Mädchens Klage, ale s osobitými prvky máchovskými. (Podobný rytmus je také ve Zpěvu loveckém.) Báseň přeložil J. Arbes, K. H. Mácha, 1941, 159.

Různočtení: 7 über] <von> über / Opravujeme: 4 Wel?

Literatura: Mil. Novotný, Věčný Mácha, 35; P. Eisner, Na skále, 91.

Str. 321

Das Leben. O8 (odtud otiskujeme).

Překlad P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936. Eisner upozornil též na barokní ráz básně v Prager Presse ze 14. května 1936.

Str. 322

Zigeunerlied. O8 (odtud otiskujeme).

Rukopis, který znal Zelený, je ztracen, srov. poznámku k básni Sängers Bitte. O. Fischer zjišťuje vliv pasáže z divadelní hry Preciosa (I. jednání) od P. A. Wolffa, která se hrála v Praze. V. 10 a 14 obsahově odpovídají veršům 39 a 28 v písni Nagy-Iday v 3. kap. Cikánů (srov. v II. sv.), upozornění P. Eisnera, jehož překlad je v Lidových novinách ze 17. května 1936.

Opravujeme: 12 doplněn středník.

Str. 323

An dem Friedhofs. O8 (odtud otiskujeme).

V nadpisu je mluvnická chyba (An), třebaže jinak aktivní znalost němčiny byla u Máchy vyspělá. Překlad P. Eisnera v Lidových novinách ze 17. května 1936 a K. Sedláčka v Libeňských listech z 25. července 1936.

Str. 324

Meine Freuden. O8 (odtud otiskujeme).

Podle O. Fischera pro Máchu velmi charakteristická báseň. Překlad P. Eisnera v Lidových novinách z 5. listopadu 1936.

Opravujeme: 8 trozend.

Str. 325

[*O Muse.*] *O8* (bez názvu, odtud otiskujeme).

P. Eisner zjistil, že druhá a třetí sloka je místy doslovný protějšek české básně Cizinec, hlavně v znění M. Vzhledem k tomu, že *O Muse* je nejvyspělejší německá báseň Máchova a výraznější než *Cizinec*, je nasnadě, že vznikla až po české básni (srov. pozn. k *Cizinci*, str. 360). A. Pražák vidí ve v. 13 a 22 souvislost s básní *Těžkomyslnost* (Buďte zdrávy): Věčné nic! v tvůj já se vrhu klín. P. Eisner zase našel další souvislost s prvním dopisem neznámé dívce. Oba kladou právem báseň do roku 1833.

Opravujeme: 6 Klänge (spr. Klängen).

Literatura: P. Eisner, Na skále, 82; týž, Okusy Ignaze Máchy, 87; A. Pražák, K. H. Mácha, 166.